

Výchova

v salesiánském duchu

Michal Kaplánek

portál

Výchova

v salesiánském duchu

Michal Kaplánek

Kaplánek, Michal

Výchova v salesiánském duchu : příručka pro dobrovolníky, animátory
a zaměstnance salesiánských zařízení / Michal Kaplánek. – Vyd. 1. – Praha :
Portál, 2012. – 120 s.

ISBN 978-80-262-0126-7

371.4 * 27-789.64-1/-9 * 27-47 * 37.0 * 27 * 27-46 * 27-789.64 * 374.32 *
374.32:061.2 * (437.3)

- preventivní systém Dona Bosca
- salesiánská spiritualita
- křesťanská výchova
- výchova a vzdělávání – křesťanské pojetí
- pastorece – metody
- salesiáni – Česko – od 1989
- výchova a vzdělávání – Česko – od 1989
- pastorece – Česko – od 1989
- práce s mládeží – Česko – od 1989
- centra mládeže – Česko – od 1989
- příručky

37 – Výchova a vzdělávání [22]

**Kniha byla financována na základě projektu OPLZZ – Partnerstvím salesiánských
organizací k rozvoji zaměstnatelnosti – reg. č. CZ.1.04/5.1.01/51.00021.**

Recenzenti:

Mgr. Pavel Kuchař, Ph.D.

PaeDr. Monika Žumárová, Ph.D.

© Michal Kaplánek, 2012

© Portál, s. r. o., Praha 2012

ISBN 978-80-262-0126-7

Obsah

Předmluva	9
Úvod	11
1. Zdroje salesiánské pastorace	15
1.1 Salesiánská tradice – don Bosco a jeho „preventivní systém“ ..	19
1.1.1 Don Bosco – tvůrce „preventivního systému“	19
1.1.2 Preventivní systém	21
1.1.3 Historický vývoj „preventivního systému“	25
2. Principy salesiánské výchovy	31
2.1 Rozum – laskavost – náboženství	31
2.1.1 Rozum	31
2.1.2 Náboženství	33
2.1.3 Laskavost	34
2.2 Výchova na základě osobních vztahů	35
3. Teologická východiska salesiánské výchovy	37
3.1 Salesiánská teologická tradice	37
3.2 Představa o Bohu	40
3.3 Boží království	43
3.4 Víra a svoboda	46
3.5 Život z víry	51

4. Cílové skupiny salesiánské pastorační a jejich vývoj	55
4.1 Mládež a lidové vrstvy	57
4.1.1 Nejchudší mládež	58
4.1.2 Lidové vrstvy	59
4.2 Cílové skupiny salesiánské pastorační v České republice	61
4.2.1 Vývoj působení salesiánů na území České republiky před rokem 1989	61
4.2.2 Proměny cílové skupiny po roce 1989	63
4.2.3 Spolupráce v rámci „díla základního typu“ – farnost a středisko	67
4.2.4 Směřování českých salesiánů na začátku 21. století	70
5. Metodika salesiánské výchovné a pastorační práce	73
5.1 Metody výchovy používané v salesiánských zařízeních	75
5.2 Otevřená práce s mládeží a její metody	78
5.2.1 Kluby a nízkoprahová zařízení pro děti a mládež	80
5.2.2 Princip otevřenosti (nízkoprahovosti)	81
5.3 Metody nedirektivní výchovy	82
5.3.1 Animace	83
5.3.2 Poznámky k uplatnění principů animace v salesiánských střediscích	86
5.3.3 Informální edukace	89
5.3.4 Pragmatická pedagogika a salesiánský výchovný styl	91
6. Reflexe vývoje salesiánských středisek v České republice	93
6.1 Pojem „salesiánské středisko mládeže“	93
6.2 Organizační vývoj salesiánských středisek mládeže	97

7. Salesiánská výchova jako odpověď na životní situaci mladých lidí	101
7.1 Mládež v postmoderně	101
7.1.1 Znaký postmoderny	101
7.1.2 Mladí lidé a náboženství	104
7.2 Odpověď církve – evangelizace	106
7.2.1 Pojem „evangelizace“	106
7.2.2 Evangelizace v salesiánské tradici	108
7.2.3 Evangelizace mládeže v sekularizované společnosti	109
Závěr	111
Použitá literatura	113

Předmluva

Pokus vytvořit něco jako „rukověť salesiánské výchovy“ je troufalý a riskantní počin. Je to však moje odpověď na nouzi, kterou pociťují čeští salesiáni a jejich spolupracovníci. Odborník neznalý našich poměrů by možná očekával, že se za dvacet let svobodného rozvoje salesiánského díla musel už etablovat tým specialistů, kteří vytvoří reprezentativní vědecké dílo jako teoretický podklad pro salesiánskou praxi. Bohužel tomu tak není. V posledních dvou desetiletích sice byla přeložena většina aktuálních dokumentů salesiánské kongregace, některé z nich byly oficiálně vydány, jiné jsou přístupné na webových stránkách; vyšla řada prací životopisného a spirituálního charakteru, jako např. životopisy dona Boska, jeho matky Markéty, Marie Mazzarellové a dalších osobností salesiánské rodiny. Přesto nemáme – kromě pojednání Jaroslava Kopeckého o preventivním systému a několika překladů významných, vesměs italských autorů – žádnou česky psanou odbornou literaturu, která by se zabývala salesiánským stylem výchovy.

Tato situace mě přivedla k tomu, že jsem si dodal odvahy a shromáždil, uspořádal a nově promyslel své vlastní úvahy o salesiánské výchově a pastorači. Některá témata ve mně zrála deset až patnáct let, jiná jsou výsledkem aktuálního hledání zdrojů metodiky salesiánské práce. V kapitolách týkajících se analýzy života a díla dona Boska vycházím z reflexí odborníků-salesiánů, ať už je to Pietro Braidó anebo mně jazykově bližší Franz Schmid a Jacques Schepens. Pokud jde o aktualizaci pohledu na salesiánskou pastorači z hlediska vývoje teologie, jedná se většinou o moje vlastní úvahy vycházející z dlouhodobého studia pastorální teologie zaměřené na problematiku mládeže. Zde byl pro mě největší inspirací Riccardo Tonelli, který vychází z rahnerovské interpretace textů 2. vatikánského koncilu. Metodické úvahy

jsou nejmladšího data a opírají se o studium problematiky pedagogiky volného času a animace, jak ji pojmají významní západoevropští autoři (Opaschowski, Pollo, Gillet).

Chtěl bych na tomto místě poděkovat všem, kteří se podíleli přímo či nepřímo na vzniku této publikace, především vikáři salesiánské provincie Mgr. Marku Sklenářovi, který mě pozval k účasti na tomto projektu, dále všem spolubratřím, kteří mě podporovali. Zvláštní poděkování patří občanskému sdružení SADBA.

Velkou zásluhu na vzniku tohoto textu mají také mladí salesiáni, kteří provedli v rámci svých diplomových prací výzkumy, z nichž jsem mohl vycházet (M. Svoboda, L. Všetula, V. Jiráček), a další kolegové a kolegyně, z jejichž práce jsem se mohl poučit (L. Macák, V. Michalicová).

Nakonec chci vyjádřit vděčnost také svým spolubratřím salesiánům ze zahraničí, kteří mi umožnili studovat některé důležité materiály, ať už to bylo v Benediktbeuernu nebo v Římě. V neposlední řadě patří můj dík také redaktorovi Zdeňku Jančaříkovi a korektorovi Petru Bosákovi.

Všem čtenářům – zejména pracovníkům salesiánských středisek a animátorům – přeji radost z objevování nových souvislostí v salesiánské výchově.

Praha, 16. září 2011

Michal Kaplánek

Úvod

V roce 2009 slavili salesiáni jako řeholní institut katolické církve 150. výročí svého vzniku. V roce 2007 tomu bylo 80 let od příchodu salesiánů na území dnešní České republiky a v roce 2010 uplynulo 20 let od faktického začátku činnosti salesiánských středisek mládeže v některých českých a moravských městech. Během stopadesátileté historie salesiánů můžeme mluvit o expanzi salesiánského stylu práce s mládeží. Ačkoli salesiáni vždycky odpovídali na potřeby mládeže a přejímali jak vyzkoušené, tak novátorské metody, zachovali si určité charakteristické vlastnosti, které se dají sice vymezit pouze rámcově, ale přitom vytvářejí podstatné jádro salesiánského životního a pracovního stylu. Specifické spojení duchovní, výchovné a sociální dimenze činnosti salesiánů s jejich každodenním životem vytváří společný základ, který můžeme pozorovat prakticky ve všech salesiánských zařízeních. Jedná se o specifický životní a pracovní styl, který salesiáni praktikují a který je možná i hlavní příčinou přitažlivosti a popularity jejich práce. Salesiáni se sami odvolávají na svůj originální přístup k výchově a k pastorači a používají pro něj výrazy jako např. „salesiánský duch“ nebo „salesiánská spiritualita“, případně „preventivní systém dona Boska“.

O životním a pracovním stylu dona Boska a jeho žáků byla napsána řada knih. Protože se však jedná spíše o životní praxi než o vědecky podloženou metodiku práce, výše uvedené pojmy a obraty (salesiánský duch, preventivní systém) salesiánské specifikum pouze pojmenovávají, ale nevysvětlují ani nedefinují.

Donedávna byla hlavním garantem kontinuity salesiánského díla určitá tradice, která byla nesena v první řadě řeholníky salesiány, případně řeholnicemi salesiánkami,* a také těmi, kdo prošli salesiánskou výchovou. V současném procesu profesionalizace pomáhajících profesí nelze předat salesiánské specifikum opakováním osvědčených forem jednání nebo odkazem na tradované zásady. Pro aktualizaci salesiánského způsobu práce je nutná reflexe základních prvků salesiánského přístupu k člověku i k celému spektru výchovné, sociální a duchovní péče, která probíhá v salesiánských zařízeních.

Text, který máte před sebou, je rozdělen do sedmi kapitol. První dvě kapitoly jsou věnovány základům salesiánské výchovy a pastore, tak jak je můžeme odvozovat od dona Boska. Ve třetí kapitole se pokouším kriticky vnímat a aktualizovat teologická východiska těchto základů. Čtvrtá kapitola popisuje vývoj salesiánského díla u nás, a to z hlediska měnící se cílové skupiny salesiánské pastore. Pátá kapitola je věnována metodice – přináší náměty (návrhy), jak pochopit preventivní systém pomocí některých sociálně-pedagogických koncepcí. Poslední dvě kapitoly jsou spíše „přídavky“: šestá kapitola obsahuje pojednání o salesiánských střediscích a sedmá kapitola nabízí stručný pohled na situaci mládeže v postmoderně a na evangelizaci jakožto odpověď církve na výzvy současné doby.

Protože primární motivace i zaměření veškerých salesiánských aktivit vychází z křesťanské víry, má i salesiánská výchova teologický charakter. Proto můžeme všechnu salesiánskou výchovnou, sociální i duchovní činnost zahrnout do pojmu „pastore“. Přitom ovšem nelze ignorovat různost pojetí pastore. Musíme tedy hned v úvodu alespoň pracovně vymezit pojem „pastore“.

Pojetí pastore, z něhož vycházíme, je postaveno na katolické tradici ovlivněné eklesiologií 2. vatikánského koncilu.** Pokud mluvíme o pastore, tak si pod tímto pojmem představujeme „rozmanitou činnost církevního společenství“, pro niž je charakteristické, že je „motivována a ožívována Duchem

* Pro mužskou kongregaci Salesiánů dona Boska (zkr. SDB) se někdy používá původní oficiální název *Společnost svatého Františka Saleského*. Ženský řeholní institut spoluzaložený donem Boskem a pracující v salesiánském duchu se oficiálně jmenuje *Kongregace Dcer Panny Marie Pomocnice* (zkr. FMA).

** Eklesiologie = nauka o církvi (jako součást systematické teologie); 2. vatikánský koncil – zatím poslední celosvětový církevní sněm katolické církve, který se konal v letech 1962 – 1965. Za jeho hlavní výsledek se považuje aktualizace poslání církve v moderní společnosti, což se projevovalo v řadě konkrétních reformních kroků.

svatým“ a že se skrze ni „uskutečňuje Boží plán spásy“.* Tento plán spásy se realizuje při „bezprostředním a osobním setkání Boha s člověkem“.** Přitom se kloníme k názoru, že se toto neobyčejné setkání děje v obyčejném lidském životě.*** Podrobnější výklad tohoto pojetí najdete v kapitole o teologii v kontextu sekularizace.

Salesiánská činnost je ve své rozmanitosti ovlivněna jak metodikou jednotlivých oblastí pastore (výchova, sociální práce, duchovní vedení), tak svým specifickým zaměřením a stylem.*** Toto specifikum se pak promítá v různých oblastech. Prolínání odborných metodik, filosofických a teologických principů a praktických zvyklostí vytváří funkční komplex přístupů, zásad a postupů, který je ve své komplexnosti těžko definovatelný.

Zakladatel salesiánů svatý Jan Bosco (don Giovanni Bosco, 1815 – 1888) se snažil prakticky rozvíjet různorodé aktivity právě v těch oblastech péče o člověka, které dnes označujeme pojmy *edukace*, *sociální práce* a *pastore*. Vycházel přitom z dobových výsledků teoretické reflexe těchto činností. Jeho originální přínos nespočívá ve vytvoření nějaké nové teoretické pedagogické, sociální nebo pastorační koncepce. Pro dona Boska byla charakteristická praktická syntéza aktuálních koncepcí a jejich využití směřující k dosažení cíle, kterým byla *spása* (záchrana) konkrétních mladých lidí. Významným rysem jeho praxe bylo integrální využití výsledků různých společenských a humanitních věd. Pořádajícím principem všech praktických postupů, které don Bosco využíval, byl křesťanský humanismus, odpovídající židovsko-křesťanské tradici formulované v politické a kulturní atmosféře 19. století.

Integrující přístup svého zakladatele přejali do své tradice salesiáni. Tato tradice je dodnes rozhodujícím vnitřním měřítkem salesiánské činnosti. Proto v této publikaci najdete jak přímé odkazy na život a dílo dona Boska, tak i aktualizace tradičních salesiánských metod, tak aby odpovídaly potřebám naší dnešní situace.

* TONELLI, Riccardo. *Pastorale giovanile*. Dire la fede in Gesù Cristo nella vita quotidiana. Roma: LAS 1987, 16.

** RAHNER, Karl; GREINACHER, N.; SCHUSTER, H.; DREHER, B. *La salvezza nella Chiesa*. Strutture fondamentali della mediazione salvifica. Brescia 1968.

*** Srov. Tonelli, 19.

**** Slovo „duch“ zde používáme ve smyslu, který objasnil v 60. letech protagonista francouzské sociálně-kulturní animace Limbos (srov. italský překlad: LIMBOS, E. *Animazione dei gruppi nel tempo libero*. Roma: Coines, 1973, 46n). Limbos používá slovo „duch“ pro označení určitého hodnotového systému a směřování, myšlenek a ideálů, které jsou rozhodující pro konkrétní styl sociální činnosti.

Publikace, kterou máte v ruce, je určena salesiánům, salesiánské rodině a všem, kteří se salesiány spolupracují, ať už jsou to pedagogičtí nebo sociální pracovníci, dobrovolníci nebo animátoři.* Vzhledem k tomu, že v současnosti se na salesiánské pastorači podílí široké spektrum osob, které mají velmi různé odborné, lidské a ideové předpoklady, vyvstala se potřeba podat českému čtenáři ucelený pohled na salesiánskou pastorači, na její zdroje, principy a metody. Tím navazuje tato knížka na příručku kompilačního charakteru z roku 2001 *Práce v salesiánském duchu*.** Vedle těch, kteří sami pracují salesiánským stylem, je tento text určen odborné veřejnosti, zejména pastorálním teologům, pedagogům a sociálním pracovníkům; pomůže jim snad lépe zařadit činnosti a metody používané salesiány do kontextu jednotlivých vědeckých disciplín.

* Označení „salesián“ se užívá pro členy řeholní Společnosti svatého Františka Saleského, zatímco do tzv. „salesiánské rodiny“ patří také všechny ostatní oficiálně uznané církevní instituty (kongregace, sdružení atd.), které navazují na dílo dona Boska, a to především Kongregace Dcer Panny Marie Pomocnice (salesiánky) a Sdružení salesiánů – spolupracovníků.

** KAPLÁNEK, Michal; VÁNOVÁ, Jana. *Práce v salesiánském duchu*. Praha: Salesiánská provincie 2001.

1. Zdroje salesiánské pastorage

Pokud si položíme otázku, z čeho vychází salesiánský způsob života a práce, objevíme trojí kořeny salesiánské praxe. Jeden svazek kořenů sahá hluboko do *židovsko-křesťanské tradice* a je formován náboženskou praxí a teologickou reflexí. Druhý svazek je zakotven v *aktuální kultuře společnosti*, v níž salesiáni pracují. Třetí svazek kořenů sahá do *různých vědeckých i aplikovaných disciplín*, ať už je to pedagogika, psychologie, sociologie, filosofie atd. Můžeme mluvit o jakémsi trojím systému kořenů či pramenů salesianity, kterou můžeme zjednodušeně označit pojmy DUCH – ODBORNOST – KOMUNIKACE.

Ve svazku, který jsme označili slovem „duch“, můžeme identifikovat tři silné kořeny, a těmi jsou:

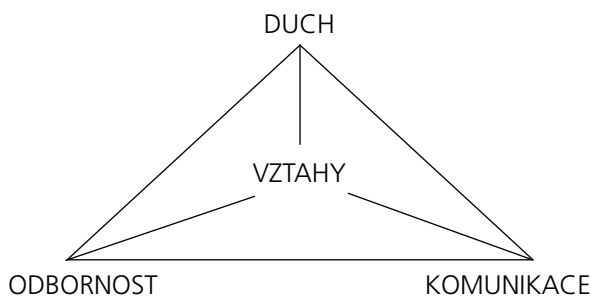
- a) pojetí lidství z hlediska humanistické tradice křesťanského Západu, kterým se zabývá filosofická antropologie;
- b) pohled na člověka a na svět z hlediska vztahu k Bohu, což reflektuje teologie založená na židovsko-křesťanské tradici;
- c) salesiánská tradice, která se opírá o praxi dona Boska a jeho „preventivní systém“.

Pod slovem „odbornost“ si představujeme teoretické i aplikované výsledky věd o člověku, především o výchově a sociální práci. V českém prostředí se jedná zejména o disciplíny, jako je pedagogika (příp. sociální pedagogika, pedagogika volného času) a sociální práce. Samozřejmě do tohoto svazku kořenů počítáme i všechny další obory lidské činnosti realizované v salesiánském prostředí, jako je např. management nebo duchovní doprovázení.

Označením dalšího svazku kořenů slovem „komunikace“ chceme vyjádřit *neustálou reakci salesiánského stylu na měnící se situaci cílových skupin*, potažmo celé společnosti. Jedná se totiž o oboustrannou komunikaci salesiánů a vnějšího prostředí. Na jedné straně salesiáni přijímají a reflektují společenské a kulturní trendy prostředí, v němž pracují, a na druhé straně vstupují s tímto prostředím do dialogu a reagují na jeho impulsy.

Model práce s lidmi založený na propojení zmíněných tří veličin (duch – odbornost – komunikace) najdeme rozpracovaný u Jean-Claudea Gilleta,* který ve svém díle reflektuje vývoj sociální práce ve Francii za posledních 20 let. Zatímco průkopníci sociální práce byli motivováni touhou přispět ke společenským změnám (tedy „duchem“), současné pojetí sociální práce je – podle Gilleta – zaměřené spíše na realizaci atraktivních aktivit a na efektivitu výsledku, takže požaduje od animátora zejména *odbornost*. Gillet se snaží tyto dva protikladné proudy dialekticky propojit, a tak zavádí třetí princip, a to princip *mediace*, který umožňuje komunikaci mezi společností a skupinou.** Protože Gillet se zabývá sociální prací založenou na rozvoji vztahů ve skupině, považuje sociálního pracovníka (animátora) za „profesionála sociálních vztahů“. Proto se domnívá, že jednotlivým pólem celé koncepce mohou být právě vztahy, jak mezilidské, tak politické.

Pokud bychom přijali Gilletův model a aplikovali jej na salesiánskou pastorační, můžeme zdroje salesiánské pastorační charakterizovat podle následujícího schématu (jehlanu):***

* Jean-Claude Gillet je předním představitelem francouzské sociálně-kulturní animace.

** GILLET, Jean-Claude. *Animation*. Der Sinn der Aktion. Luzern: Verlag für Soziales und Kulturelles 1998, 25.

*** Tamtéž, 27.

Spojnice mezi základnou tvořenou z ducha, odbornosti a komunikace, a vrcholem, který symbolizuje sociální a politické vztahy, představují tři krajní osy – tendence – salesiánské pastorační, které by se měly držet v rovnováze: *racionální zaměření* (spojení profesionality a politických a společenských vztahů), *utopie* (spojení ideálu a politických vztahů) a *zprostředkovací strategie* (zaměření mediace na sociální a politické vztahy).*

Situace v České republice je však pro církevní instituce – a tedy i pro salesiány – velmi specifická. Česká společnost není formována pouze židovsko-křesťanskou tradicí, kterou chápou salesiáni jako své východisko. Je třeba brát vážně také další zdroj české kultury, který můžeme označit souhrnným pojmem „sekulární humanismus“. Jedná se o nejrůznější formy moderního evropského myšlení, které sice v podstatě z křesťanské tradice vychází, ale v posledních dvou staletích se od ní záměrně oddělilo a vyvíjelo jiným směrem. V rámci sekulárního humanismu můžeme identifikovat tři základní myšlenkové proudy, z nichž vycházejí výchovné a sociální aktivity zaměřené na zlepšení sociálně kulturní situace znevýhodněných vrstev společnosti.

Prvním proudem je propagace *demokratického občanství* (masarykovsko-havlovská tradice); další tradici představuje *proud marxistický* a třetím proudem je *pozitivistický postoj*, ovlivněný empirickými vědami. Zatímco pohled masarykovsko-havlovský klade na první místo ideu, filosofické směry vycházející z marxismu anebo z pozitivistického pohledu na společnost vnímají člověka tak trochu jako kolečko v soukolí, takže považují individuální svobodu spíše za iluzi (např. Lévi-Strauss).^{**}

Vedle polarity mezi židovsko-křesťanskou tradicí a sekulárním humanismem existuje v české odborné veřejnosti také uměle vytvořená polarita mezi sociální pedagogikou a sociální prací. Ačkoli sociální pedagogika úzce souvisí se sociální prací, a to zejména pokud jde o práci s mládeží, v českých zemích se tyto disciplíny vyvíjejí odděleně. Dokonce studijní programy obou oborů (sociální pedagogika – sociální práce) se většinou vůbec nepřekrývají, a to ani v tématech, kde by to bylo ku prospěchu klientů, resp. účastníků aktivit.^{***}

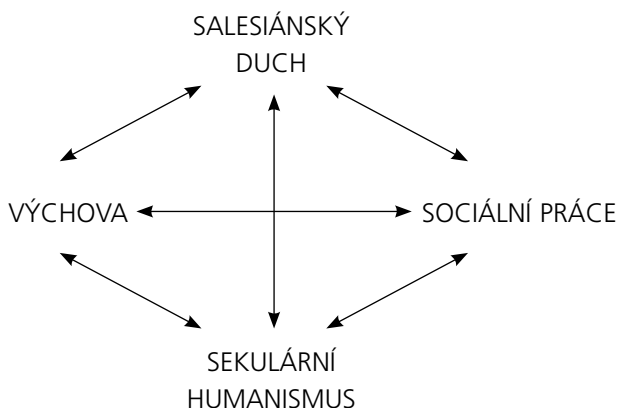
* GILLET, Jean-Claude. L'animazione è utile alla democrazia, la democrazia è necessaria per l'animazione, 53. In *Animazione sociale* 20 (2000) 8/9, 42 – 55. Srov. Gillet, *Animation* (Luzern 1998), 357nn.

** Také v analýze naší společnosti jsme se nechali inspirovat Gilletovou analýzou francouzské společnosti. Srov. Gillet, *Animation*, 50 – 52.

*** O vztahu pedagogika – sociální práce viz: KAPLÁNEK, Michal. Pedagogika volného času – projekt budoucnosti, nebo slepá ulička? In *Pedagogika* 60 (2010) 12 – 20.

Jestliže se tedy salesiánská pastorační činnost odehrává v kontextu zmíněných dvou tradic (tradice křesťanské a tradice sekulární), je zcela zákonité, že salesiánská pastorační praxe není ovlivněna pouze křesťanstvím, ale také ostatními veličinami ovlivňujícími sociální a pedagogickou práci – odbornými požadavky pedagogiky a sociální práce a sekulární ideovou tradicí.*

Proto můžeme zdroje salesiánského stylu charakterizovat pomocí následujícího schématu:

Podle tohoto schématu se všechny zdroje, z nichž vychází salesiánská praxe, vzájemně ovlivňují. Jsou to jak zdroje tradičně křesťanské a salesiánské (salesiánský duch), tak i kulturní prostředí ovlivněné sekulárním humanismem a odbornost (kvalifikace v oblasti pedagogiky nebo sociální práce).

Prvním zdrojem, který nás bude zajímat, je „salesiánský duch“ nebo přesněji řečeno salesiánská tradice, která se opírá o zkušenosti dona Boska a jeho žáků.

* O tom, že i pro křesťany a křesťansky orientované instituce může být sekulární tradice přínosem, svědčí list francouzských biskupů *Pozvat současnou společnost k životu z víry* (Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2003; originál z r. 1996).

1.1 Salesiánská tradice – don Bosco a jeho „preventivní systém“

1.1.1 Don Bosco – tvůrce „preventivního systému“ *

Don Bosco se narodil roku 1815 v osadě Becchi (dnes Colle don Bosco) asi 30 kilometrů od Turína. Už v dětství se snažil získat pozornost svých kamarádů pro náboženská témata. Vnímavost vůči hmotné i duchovní nouzi mladých učňů a dělníků – nejkřehčí části tehdejšího městského proletariátu – vycházela z jeho vlastní zkušenosti. Sám pocházel z chudých poměrů. Když ve dvanácti letech odešel z domova, musel si sám vydělávat na své živobytí i na své studium.

Když začal roku 1845 kolem sebe shromažďovat chlapce, kteří přicházeli do velkoměsta (Turína) za prací, snažil se, aby je zaujal tím, co se jim líbilo, našel si k nim cestu, a mohl tak jejich jednání usměrňovat. Tento záměr realizoval nejdříve v tzv. oratoři.** Jako „oratoř“ zpočátku označoval pravidelné nedělní setkávání desítek a později stovek chlapců, které začínalo

* Život dona Boska byl mnohokrát literárně zpracován. Většina těchto zpracování se opírá o jeho vlastní vzpomínky sestavené salesiánem Lemoyne (LEMOYNE, G. B. *Memorie biografiche di Don Giovanni Bosco*. Vol. 1-9. Torino: Canavese 1898 – 1917), v jehož práci pak pokračovali další životopisci dona Boska (Amadei, CERIA). V českých zemích byl život dona Boska znám už v 80. letech 19. století zásluhou Barbory Pazderníkové (PAZDERNÍKOVÁ, Barbora. *Apoštol opuštěné mládeže*. Praha: Pazderníková 1885) a Marie Červinkové-Riegrové (ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Ochrana chudé a opuštěné mládeže*. Rozhledy po lidumilství v Evropě. Praha: Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek 1887). Na svoji dobu bylo velmi precizní dílo Marie Štechové *Život světcův*. Svätý Jan Bosco (Praha: Neubert 1937). Veřejnosti byl ale známější populární životopis od Antonína Dokoupila (ALBERTI, P. *Světce Don Bosko*. Fryšták: Salesiánský ústav Don Bosco 1941). V současnosti je u nás nejrozšířenějším životopisem dona Boska překlad populární knihy italského autora Teresia Boska z roku 1975, který byl přeložen v Itálii v 80. letech a u nás znovu v 90. letech. Poslední vydání: BOSCO, Teresio. *Don Bosco*. Praha: Portál 2004. Údaje o životě dona Boska, které uvádíme v tomto pojednání, lze ověřit v kterémkoli vydání uvedených životopisů.

** Sv. Filip Neri označoval místo, kde se scházel s mladými lidmi, slovem „oratoř“. Bylo to místo, kde se s nimi modlil, učil je katechismus, ale také si s nimi hrál. V době dona Boska se řada křesťanských vychovatelů pokoušela vytvářet podobné „oratoře“.

bohoslužbou, po níž následovala snídane a hry. Část dne byla věnována vzdělávání v základních disciplínách (čtení, psaní, počty, katechismus). Tato setkání se konala podle domluvy na různých místech. S rostoucím počtem účastníků bylo nutné hledat prostor, kde by se tyto aktivity mohly pravidelně provozovat a nerušeně rozvíjet. Takové místo našel don Bosco v části Turína nazývané Valdocco, kde se v současnosti nalézá salesiánský areál s kostelem Panny Marie Pomocnice křesťanů.

Toto místo nazval don Bosco také oratoř. Podle něj měla oratoř plnit funkci *domova, hřiště, školy a farnosti*. Brzy se jeho vize začala naplňovat a již v roce 1847 cítil nutnost rozšířit svoji nabídku. Nouze chudých učňů ho přivedla k tomu, že jim začal poskytovat nejen zábavu a poučení ve volném čase, ale také ubytování, stravování a soustavné vzdělávání. Těžiště jeho práce se tak postupně přesunulo z nedělních setkání s chlapci, kteří do oratoře pouze přicházeli, na soustavnou výchovu těch, kteří u něho bydlili.

Don Bosco se pokoušel změnit i jejich sociální situaci. Prosazoval, aby s nimi jejich mistři a zaměstnavatelé uzavírali řádné smlouvy. Když viděl, že mnozí z nich zůstávají bez možnosti vyučit se, založil sám učňovskou školu, kde se učili nejrůznějším řemeslům.

Od roku 1861 se z oratoře stal komplex vzdělávacích institucí. Změnila se v internát, učňovskou školu a gymnázium. Samotné slovo oratoř označuje v té době celý dům, školu, dílny, kostel i hřiště. Oratoř se stala místem, kde se chlapci cítili doma. Don Bosco založil domovy mládeže, gymnázia a průmyslové školy také na jiných místech. Současně se snažil formulovat svoje výchovné záměry v drobných spisech, které příležitostně vydával.*

Don Bosco byl přesvědčen, že mnoho chlapců je Bohem povoláno ke službě v církvi. Proto se zaměřil na vyhledávání těchto mladých mužů. Někteří z nich se stali jeho věrnými a spolehlivými spolupracovníky. Z těchto spolupracovníků vyrostla první skupina salesiánů, kteří se zavázali soukromým slibem, že se budou trvale podílet na díle dona Boska. Teprve po mnoha letech se stali skutečnou řeholní společností schválenou papežem. Díky svému programově sociálnímu zaměření obstáli salesiáni i v době budování laického státu – sjednocené Itálie. Salesiáni se rozvíjeli i v situaci, která byla pro církevní instituce velmi nepříznivá.

* Srov. SCHEPENS, Jacques. *Ursprung und Entwicklung des Präventivsystems*. Wien: Don Bosco-Haus 2001.

Don Bosco se ovšem nespokojil s realizací svého výchovného programu na území Itálie. Jeho dílo se rozrůstalo už za jeho života do dalších zemí, zejména do Francie. Duchovním úkolem, který chápal jako dovršení své životní úlohy, byly misie v Jižní Americe. Své poslední síly věnoval shánění finančních prostředků pro stavbu kostela *Sacro Cuore* naproti nádraží Termini v Římě. Zemřel půl roku po vysvěcení tohoto kostela, 31. ledna 1888.

1.1.2 Preventivní systém

Vzhledem k tomu, že se don Bosco zabýval výchovou spíše prakticky než teoreticky, musíme vycházet při posuzování jeho výchovného stylu hlavně z jeho praxe, jak ji poznáváme ve vzpomínkách jeho žáků. Don Bosco napsal sice řadu krátkých pojednání o výchově, ale ta obsahují spíše osvědčené pedagogické zásady a konkrétní výchovná pravidla než nějaká teoretická pojednání. Asi nejznámější z nich je sešit s názvem *Il sistema preventivo nella educazione della gioventù* (Preventivní systém výchovy mládeže), který vyšel v roce 1877 a obsahuje základní zásady jeho výchovného přístupu.

Než začneme uvažovat o „preventivním systému“, musíme si uvědomit určitou ambivalenci tohoto pojmu.* Pod slovem *prevence* se někdy může skrývat úsilí o zavedení opatření, která se sice jmenují *preventivní*, ale ve skutečnosti „s sebou nesou omezení možností rozvoje individua i jeho osobní svobody“.**

Myšlenka *prevence* – předcházení negativním společenským jevům – má hluboké historické kořeny. Mluví o ní už sv. Augustin, když tvrdí, že se chudobě má spíše předcházet než proti ní bojovat. Dokonce i v bibli můžeme některé události interpretovat jako *preventivní jednání Boží* nebo jako

* Dnes používáme slovo *prevence* v první řadě ve zdravotnictví a v sociální práci. Přišlo se na to, že je třeba přesunout důraz z terapeutické činnosti na činnost preventivní. V uplatňování preventivních opatření rozlišujeme primární, sekundární a terciární prevenci (podle G. Kaplana). Problémem *prevence* je nebezpečí, že úředně uplatňovaná „preventivní opatření“ povedou k přehnané kontrole.

** Srov. SCHMID, Franz. Das »Präventivsystem« Don Boscoss und die Präventionskonzepte von heute. Wien: Don Bosco-Haus 2001 (rukopis), s. 1; Oficiální vydání in: *Ordensnachrichten*. Amtsblatt und Informationsorgan der Österreichischen Superiorenkonferenz. 40 (2001) č. 4, 31 – 39.

*preventivní jednání Ježíše Krista.** Systematické úsilí o prevenci můžeme v dějinách sociální práce sledovat od začátku novověku. Už francouzský humanista Juan Luis Vivel (1492-1540) navrhoval předcházet chudobě obyvatelstva vytvořením systému zprostředkovávání práce. Tuto myšlenku dále rozvinul německý pietista August Hermann Francke (1663 – 1727), který v saském Halle přijímal do svého domu děti z chudých rodin, aby jim poskytl vzdělání a výchovu.**

Zvláštní aktualitu získala myšlenka prevence v první polovině 19. století. Dosavadní společenský řád byl narušen Francouzskou revolucí a napoleonskými válkami. V konzervativních kruzích vládli strach z nové revoluce. Snahou bylo předcházet tendencím, které se považovaly za nebezpečné. Mezi ně patřila v té době i demokracie jako taková, která předpokládala zrovnoprávnění všech vrstev obyvatelstva. Také v liberálních kruzích se slovo „prevence“ skloňovalo ve všech pádech. Mohli bychom s trochou nadsázky označit preventivní princip za dobové zaklínadlo, k němuž se v této době hlásily různé skupiny se zcela rozdílnými politickými postoji.***

Z různých oblastí prevence nás ovšem zajímá především prevence sociálně patologických jevů. Můžeme tvrdit, že základ tohoto druhu prevence vytvořil německý pedagog Johann Heinrich Pestalozzi (1746 – 1827). Jednalo se o křesťansky motivovanou sociální aktivitu – zřizování „záchranných domů“ (Rettungshäuser). Jejich úkolem bylo předejít kriminalitě dětí. Přitom šlo o pomoc dětem po všech stránkách – materiálně, pedagogicky, psychologicky i nábožensky.

Don Bosco ve své brožurce o *preventivním výchovném systému* staví do protikladu dva přístupy k člověku a k výchově. Jeden z nich nazývá represivní a druhý preventivní. Represivní systém je založen na přesně stanovených právech a povinnostech, jejichž dodržování se vynucuje kontrolou a sankcemi. Preventivní systém je naproti tomu založen na důvěře a motivaci. Vychovatel nehrozí tresty, ale snaží se vychovávaného získat pro pozitivní aktivitu, a tak předcházet sociálně patologickým jevům.

Pro pochopení této myšlenky u dona Boska je důležité uvědomit si, že se nejednalo o výsledek jeho teoretické reflexe, ale spíše o aplikaci kategorií,

* Srov. KO HA FONG, Maria. *Präventives Handeln aus der Sicht der Bibel*. Wien: Don Bosco-Haus 2001.

** Srov. SCHMID, Franz. Das »Präventivsystem«, 2.

*** BRAIDO, Pietro. *Junge Menschen ganzheitlich begleiten*. Das pädagogische Anliegen Don Boscos. München: Don Bosco 1999, s. 27 – 28.

které se v jeho době běžně používaly. Lidé, kteří se zabývali výchovou a pomocí mladým lidem, měli na vybranou mezi dvěma způsoby výchovy. Jeden z nich byl založený na vojenské kázni, byl autoritářský a někteří autoři (Poulet, Laurentie, Dupanloup) ho označovali za represivní. Tento výchovný styl se podle zmíněných autorů realizoval ve veřejném školství, zatímco v církevních výchovných zařízeních panoval styl familiární, tedy inspirovaný rodinou, nazývaný „preventivní“.

Don Bosko byl rozhodným zastáncem výchovy, která měla svůj vzor v rodině. Aniž to věděl, pokračoval v myšlenkách Pestalozziho, který prosazoval rodinný princip ve veřejné výchově a snažil se připravit své chovance jako jejich „otec a matka“ k budoucímu zaměstnání, a to v „atmosféře obývacího pokoje“ (v českém prostředí bychom možná spíše mluvili o „atmosféře maminky kuchyně“). Ve stejné době jako don Bosco rozvíjel svá zařízení pro mládež v podobném duchu také německý kněz a pedagog Adolf Kopling (1813 – 1864), který rovněž vycházel z principu prevence.*

Pojem prevence byl ovšem dvojznačný i u dona Boska. Obsahoval totiž jak rozměr motivační, tak i rozměr omezující. Don Bosco uplatňoval ve svém preventivním systému jak důvěru, tak bdělost. Snažil se vyvádět mladé lidi z prostředí, které by pro ně znamenalo mravní ohrožení, a poskytovat jim nabídku seberealizace odpovídající jejich potřebám – to byla dimenze motivační. Na základě vlastní zkušenosti uplatňoval i omezující dimenzi prevence.

Když se don Bosco pokoušel pomáhat mladým lidem, přesvědčil se na jedné straně, že jeho důvěry často zneužili (chlapci, které nechal přenocovat, někdy odešli i s dekou, kterou jim půjčil), na druhé straně ovšem viděl, že v jeho přítomnosti, případně v přítomnosti jiného dospělého, se chlapci neodvážejí dopouštět se nespravedlnosti, násilí nebo jiných negativních projevů.

Dimenzi motivační opíral don Bosco o své kněžské poslání. Byl totiž přesvědčen o tom, že v každém mladém člověku je „dobré jádro“ a že každý mladý člověk je schopen rozvíjet svůj život s Bohem. Tímto směrem potom rozvinul svoji výchovnou činnost jako kněz, tedy jako člověk, jehož úkolem je právě rozvoj komunikace věřícího člověka s Bohem. Právě tuto svou činnost považoval don Bosco za nejdůležitější „výchovný prostředek“. Můžeme tedy tvrdit, že don Bosco uvědoměle pracoval jak na rovině *sociální*, tak i na rovině *pedagogické*.

* Schmid, Das »Präventivsystem«, 4.

Pokud mluvíme o sociální dimenzi preventivního systému, jedná se o fyzickou pomoc, péči o zdraví svěřenců, o jejich přípravu na práci a zprostředkování základních hodnot. Don Bosco se snažil přemoci nebo omezit možná fyzická nebo psychická nebezpečí a předcházet sociální a kulturní exkluzi. Šlo mu o to, dát úsilí o sociální spravedlnost náboženský základ, protože nesdílel (aspoň ne příliš) tehdy módní víru v politický a hospodářský pokrok. Starost o mládež byla prevencí, která měla ochránit společnost před problémem, který zanedbaná mládež představovala.*

Pedagogickou rovinu prevence realizoval don Bosco v rámci samotného výchovného procesu. Cíl své výchovné činnosti vyjádřil slovy: „Chci vychovat dobré křesťany a poctivé občany“. Usiloval o to, aby se mladí lidé mohli ve společnosti uplatnit. Předpokladem k tomu bylo vzdělání založené na křesťanském pohledu na člověka a na svět. Cílové zaměření jeho výchovy vycházelo z křesťanství. Šlo mu o to, aby se mladým lidem život vydařil. Ale zdařilý (hodnotný) život podle dona Boska – a v duchu tehdejšího katolického katechismu – znamenal: „*Poznat a milovat Boha, sloužit mu v tomto životě a radovat se v nebeské vlasti.*“** Jeho cílem tedy bylo vychovat mladé lidi tak, aby spasili svou duši a stali se svatými. Současně chtěl mladým lidem zajistit všeobecné i odborné vzdělání, které jim umožní vstoupit do společnosti a stát se rovnoprávními občany.

Formulace „dobrý křesťan a poctivý občan“ je charakteristická pro celé katolické osvěcenství. Pro dona Boska je cílem veškeré výchovy setkání s Bohem. Jeho výchova byla kristocentrická:

Křesťan se musí modlit tak, jak se modlil Kristus. ... Křesťan musí být blízký chudým, nevzdělaným a dětem, tak jako Kristus. Nesmí být pyšný, nafoukaný a arogantní. Musí být všem vším, aby všechny vedl ke Kristu. Křesťan musí se ke svému bližnímu chovat tak, jako Ježíš ke svým učedníkům...***

Sociální pedagog a psycholog Jacques Schepens na základě studia výroků dona Boska tvrdí, že don Bosco měl zcela konkrétní představu o tom, co to znamená být dobrým člověkem a křesťanem, a shrnuje tuto představu do několika bodů:

* Schepens, 2.

** Tamtéž, 6.

*** Tamtéž, 7 – Citát je z díla dona Boska *Chiave del paradiso* (1856).

Dobry člověk a křesťan

- podřizuje vše ve svém životě konečnému cíli, kterým je spása duše,
- poznává a miluje Boha, vnímá jej současně jako Pána, který soudí, i jako otce, který miluje,
- je vzdělaný v katolické víře a má odvahu ji vyznávat, zachovává věrnost církvi a papeži, varuje se bludů a vyhýbá se politickému radikalismu,
- je schopen se svou prací aktivně zařadit do společnosti, a pokud má majetek, tak ho dobře využívá,
- přispívá ke společenskému pokroku tím, že se stará o svou rodinu, je solidární s chudými a trpícími a vede vzorný křesťanský život,
- zaujímá konkrétní místo ve společnosti a v církvi, jak to odpovídá vůli Boží, potřebám bližních a jeho vlastnostem a sklonům,
- v praktikování křesťanské lásky, mírnosti, poslušnosti a skromnosti nalézá pramen radostného života a naději na šťastnou věčnost.*

Samozřejmě v pojetí prevence u dona Boska poznáváme řadu dobových prvků a formulací, které by neobstály ani z hlediska pedagogiky, ani z hlediska teologie. Don Bosco například nepouštěl rád chlapce na prázdniny, protože návrat do jejich domácího prostředí znamenal ohrožení pozitivních návyků, které si osvojili během školního roku. Jeho doba byla poznamenána reakcí na osvícenství, Francouzskou revoluci a liberálními politickými směry. Z tohoto hlediska je třeba chápat nekompromisní obhajobu ryze katolických prvků jeho výchovného systému (např. nezastupitelné místo pravidelné zpovědi).**

1.1.3 Historický vývoj „preventivního systému“

Salesiáni kladou značný důraz na pedagogickou tradici. Ve své výchovné praxi předávají způsob jednání a komunikace, který sami zažili a který je podložen odkazem zakladatele. Proto se většina salesiánů při svém výchovném a pastoračním působení donedávna řídila spíše vlastní zkušeností

* Tamtéž, 7 – 8.

** Doba dona Boska byla ještě na hony vzdálena myšlenkám ekumenismu, jak jsou obsaženy v dekretu Druhého vatikánského koncilu *Unitatis redintegratio*, podobně jako myšlenka autonomie pozemských hodnot, o níž čteme např. v *Gaudium et spes*, čl. 36.

a tradicí než odbornou reflexí své činnosti. Základní principy salesiánské výchovy jsou dodnes prezentovány pomocí slov a příkladů ze života dona Boska. Přitom způsob salesiánské výchovy – preventivní systém – není dnes stejný jako před 150 lety. Je tedy namístě, abychom se při našich úvahách zabývali tím, jak se salesiánská výchovná praxe vyvíjela v minulosti a jak se vyvíjí v našich dnešních podmínkách.

Zásadní změny ve způsobu výchovy dona Boska nastaly již za jeho života. Tyto změny souvisely s růstem jeho díla a se zdokonalováním jeho struktury. První období „kočovné oratoře“ skončilo ve chvíli, kdy se donu Boskovi podařilo získat pozemek a dům na Valdoccu. Zatímco na začátku svého působení pracoval don Bosco s mladými lidmi výhradně v rámci jejich volného času (sváteční oratoř), brzy po vzniku valdocké oratoře začal přijímat chlapce do svého domova. V té době se však jednalo o jednotlivce, maximálně několik desítek chlapců, kteří všichni měli k donu Boskovi velmi vřelý vztah. Jakmile ovšem na Valdoccu vznikla skutečná instituce (internát, škola), zákonitě se vytrácela původní spontánní atmosféra. Musela být nahrazena pravidly výchovného ústavu. Zatímco na začátku se mohl don Bosco osobně věnovat všem chlapcům jednotlivě, na konci jeho života žilo na Valdoccu 800 chlapců. V takovém ohromném komplexu hrála disciplína významnou roli.*

Přesto si don Bosco přál, aby byly zachovány původní základy jeho výchovného stylu, které byly postaveny na autentických vztazích a otevřenosti. Teprve s ohledem na proměnu, kterou prodělávalo rostoucí salesiánské dílo, můžeme správně pochopit jeho známý Dopis z Říma (1884),** v němž don Bosco téměř pláče nad současnou situací a vyzývá salesiány a chovance k obnovení původní otevřenosti. Leč zdá se, že vývoj kongregace šel dál, a to zřejmě jiným směrem, než si don Bosco přál.

* Srov. tamtéž, 10.

** V posledních letech života dona Boska došlo k expanzi salesiánského díla nejen do celé Itálie, nýbrž také do zahraničí, včetně Jižní Ameriky, kam don Bosco posílal salesiány jako misionáře. Z důvodu jednání s kurií byl don Bosco poměrně často delší dobu v Římě. Během jednoho z těchto pobytů napsal salesiánům do Turína dopis, který obsahuje zásadní postřehy týkající se výchovného vztahu v salesiánském díle. Kritika současné situace salesiánského díla je vyjádřena formou snu – don Bosco ve snu prochází oratoří a diskutuje se svým průvodcem. Jedná se o jeden z mnoha případů, kdy don Bosco vyprávěl svým posluchačům své sny. Není přitom snadné určit, kdy se mu skutečně něco zdálo, a kdy se jedná spíše o literární formu, kterou použil, aby vyslovil důležité myšlenky.

Franz Schmid připomíná, že „se postupem času v salesiánském výchovném stylu osobní vztahy, které se salesiánům (vychovatelům) přestávaly dařit, začaly nahrazovat vztahy funkčními, a tím se vytratil i hlavní cíl výchovy, který don Bosco formuloval jako *výchovu dobrého křesťana a poctivého občana*, totiž integrace do společnosti.“^{*} Jakmile se totiž důraz z výchovy ve volném čase přesunul na internátní výchovu, začala se salesiánská zařízení v mnoha směrech podobat ostatním výchovným ústavům, které myšlenku prevence realizovali tím, že mladého člověka spíše vytrhly z jeho přirozeného prostředí, aby ho ochránily. Tento vývoj lze pozorovat prakticky v celé střední a západní Evropě 2. poloviny 19. století. Začátky sociální pedagogiky a legislativních pokusů o „ochranu mládeže“ (před sociálněpatologickými jevy) se dají dokumentovat na módní vlně zřizování ústavů, které se sice jmenovaly „domovy“, ale zřídka kdy domovem byly. Vychovatel měl většinou na starosti tak velkou skupinu mladých lidí, že mezi ním a jeho svěřenci těžko mohly vzniknout osobní vztahy. Pobyt v zařízení byl dlouhodobý a zpravidla se ani nepočítalo s návratem do rodiny. Proto se výchovný styl ústavů spíše podobal kasárnám nebo nápravnému zařízení než domovu, kde by se mohly děti a mladí lidé cítit dobře. Tento vývoj se zřejmě nevyhnul ani salesiánským zařízením.“^{**}

Až do začátku 70. let 20. století můžeme pozorovat celosvětovou expanzi salesiánské kongregace a salesiánských vzdělávacích a výchovných zařízení. Po 2. světové válce byla i v Evropě velká poptávka po levném bydlení a kvalitním vzdělání pro mladé lidi. Proto třeba v Itálii v té době vzniklo množství renomovaných odborných škol vedených salesiány. V Německu se zase budovaly internáty, které vedli salesiáni. Rozmach těchto velkých zařízení v západní Evropě skončil v 80. letech. Příčiny, proč se tento vývoj poměrně rychle zastavil, jsou různé. Mezi nejdůležitější patří tyto tři:

- neustálý pokles počtu řeholníků-salesiánů,
- nezájem o internátní výchovu,
- všeobecný sekularizační trend.

Tyto příčiny spolu úzce souvisejí. Rostoucí blahobyt a současně silný důraz na svobodu (přesněji řečeno na absenci omezovací dimenze výchovy) způsobil, že dnešní mladí lidé nemají zájem bydlet v internátech, takže pokud je to

^{*} Schmid, 5.

^{**} Srov. tamtéž.

jen trochu možné, zůstávají doma a do školy jen dojíždějí, anebo bydlí na ubytovnách, kde nejsou žádná nebo jen minimální „výchovná opatření“. S blahobytem a individualizací souvisí také pokles zájemců o řeholní život v salesiánské kongregaci. Zatímco ještě na začátku 70. let 20. století představoval vstup k salesiánům pro mladé muže ze slabších sociálních vrstev nezřídka jedinou možnost studia a vyhlídku na společensky uznávané povolání, můžeme dnes tento motiv vstupu k salesiánům – často spojený také s motivem vděčnosti a s touhou odplatit druhým to, co jsem sám dostal – najít snad ještě v některých oblastech Asie, Afriky nebo Latinské Ameriky, ale už ne v západní Evropě.

Uvedené problémy si začali salesiáni uvědomovat už v 60. letech 20. století, kdy se někteří z nich začali zajímat o tehdy módní koncepce animace a pedagogiky volného času. Na základě reflexe výše uvedeného vývoje se v 70. a 80. letech začalo objevovat volání: „zpět k oratoři dona Boska“. Závěrečný dokument 20. generální kapituly však svědčí o tom, že se jednalo spíše o „návrat ke kořenům“, tedy k ideálu oratoře, která byla pro dona Boska vždy měřítkem autentičnosti salesiánské práce, než o změnu zaměření zpět k výchově „ve volném čase“.* Přesto můžeme pozorovat rozvoj oratorií např. v Latinské Americe, zatímco v západní Evropě zůstalo těžiště práce salesiánů ve vedení škol, internátů a farností. Jistou nadějí vzbuzují tzv. „nová apoštolská díla“, která vznikla na základě touhy salesiánů věnovat se těm nejpotřebnějším, tj. dětem z ulice, drogově závislým, skupinám „na okraji společnosti“. Téměř každá provincie v Evropě má nyní alespoň jedno takové dílo. Výhodou těchto děl je jejich jednoznačné zaměření na „nejchudší mládež“. Nevýhodou je skutečnost, že se zde obvykle pracuje už s natolik problémo-

* Na Druhém vatikánském koncilu byly všechny řeholní instituty katolické církve vyzvány k revizi svých stanov a k návratu k původním myšlenkám zakladatelů (srov. Dekret 2. vatikánského koncilu *Perfectae caritatis*, čl. 2). Salesiáni dona Boska tuto výzvu uskutečnili v rámci 20. generální kapituly, která se konala od 10. června 1971 do 5. ledna 1972 v Římě. Závěrečný dokument tohoto jednání obsahuje rozsáhlou část (čl. 192 – 273), která je věnována *návratu k myšlence zakladatele*. Ačkoli se zde hovoří o „návratu k oratoři“ dona Boska, je hned také zdůrazněno, že se zde nemyslí na „konkrétní dílo, které by se srovnávalo s ostatními díly, ale spíše *pramen a souhrn*“ (čl. 195). Pokud ovšem jdeme skutečně až ke kořenům první tzv. sváteční oratoře dona Boska, zjistíme, že šlo o pedagogiku volného času v dnešním slova smyslu: „Smysl oratoře je přitáhnout o svátcích mladé lidi líbivou a slušnou zábavou.“ Přitom však je vše podřízeno katechetickému účelu: „Náboženské poučení je hlavní účel, to ostatní je přídavek, tak říkájíc návnada pro kluky, která je přiměje k tomu, aby se účastnili.“

vou mládeží, že je realizace principu prevence velmi obtížná. Protože musí pracovníci takových zařízení spíše problémy řešit než jim předcházet, spadá většina jejich pracovních výkonů do sféry sociální práce, případně specializované terapie. Kromě nebezpečí vymizení pedagogického aspektu je s tímto vývojem spojen i problém kvalifikace. Většina salesiánů má teologické a pedagogické vzdělání. Pro tyto nové formy práce jsou ovšem zapotřebí především kvalifikovaní sociální pracovníci, psychologové, případně odborníci v příbuzných oborech.

Salesiáni na celém světě jsou v současnosti znovu postaveni před otázkou: *kde je naše místo, co je naším posláním, v čem jsme nenahraditelní?* Tváří v tvář zvyšující se kvalitě ostatních (necírkevních) nabídek pedagogiky a sociální práce (alespoň ve vyspělých zemích Evropy) se musí salesiáni zabývat otázkou svého specifika, svého evangelizačního poslání.*

* Srov. heslo hlavního představeného na rok 2010: „*Pane, rádi bychom viděli Ježíše.*” – Po vzoru dona Ruy jako praví učedníci a horliví apoštolové přinášíme evangelium mladým.

2. Principy salesiánské výchovy

2.1 Rozum – laskavost – náboženství

Výchovná metoda dona Boska spočívala v *emocionalitě*, *racionalitě* a v nabídce *životního smyslu*. Don Bosco charakterizoval svou výchovnou metodu pojmy: rozum, náboženství a laskavost. Slovem *rozum* označoval výchovu na základě dialogu, při němž apeloval na svobodnou vůli svých svěřenců. *Náboženství* znamenalo pro něj opravdový vztah k Bohu, který se projevoval ve třech rovinách: bázeň Boží, přijímání svátostí a obětavost pro druhé. *Laskavost* (*amorevolezza*) vychovatele znamenala účast na lásce Boží a spojení lásky afektivní s láskou efektivní. Don Bosco chápal v této souvislosti sám sebe jako nástroj v Boží ruce. Jak chápe tuto lásku, to vyjadřuje v Dopise z Říma slovy: „*Nestačí, abyste mladé milovali, oni musí cítit, že je máte rádi.*“

2.1.1 Rozum

Schepens interpretuje požadavek *rozumu* ve výchově dona Boska takto:

„Don Bosco byl přesvědčen, že každý mladý člověk je vychovatelný. Jelikož je mladý člověk schopný přesáhnout sebe sama, základním úkolem je najít bod, v němž může začít konstruktivní dialog mezi mladým člověkem a vychovatelem. Don Bosco velmi důvěřoval tomu, že většina mladých lidí se na základě reflexe naučí poznávat a korigovat své chyby. V každém člověku je tedy něco dobrého, na co se dá navázat. Právě poznání tohoto bodu je záležitostí *rozumu* a *náboženství*.“*

* Schepens, 10.

Pro dona Boska je rozum tak důležitý proto, že „umožňuje skutečně svobodnou volbu“. Ale tuto možnost si musí člověk uvědomit, což nastává především na základě svědectví lidí, kteří mu umožní udělat tuto zkušenost: *„Vychovatelské umění spočívá v probouzení vědomí efektivní osobní svobody a zodpovědnosti a ve zprostředkování hodnotné motivace k tomuto úkolu.“*^{*}

Jestliže don Bosco zdůrazňoval ve výchově princip rozumu, nešlo mu o racionální přístup k výchovným problémům; ten považoval za samozřejmost. Šlo mu spíše o to, aby mladí lidé na základě rozumové úvahy přijali to, k čemu je vychovatel chce přivést. Takový souhlas umožňuje spojení sil vychovatele a mladého člověka.^{**}

„Rozumnost“ výchovy s sebou nese ještě další požadavek na vychovatele: schopnost pružně reagovat na situaci, ať už jde o jednotlivou situaci nebo o to, co můžeme nazvat „znamení doby“. Svědectví o tom, jak don Bosco chápal princip rozumnosti ve svém výchovném systému, můžeme najít v jeho známých radách ředitelům z roku 1863 (*Ricordi confidenziali*):

„Nikdy nepředpisuj věci, které přesahují sílu podřízených. Velmi se snaž vyjít vstříc sklonům jednotlivců tím, že jim svěříš především ty věci, o nichž víš, že jsou jim příjemné. Nikdy nepředpisuj věci, které by škodily zdraví nebo by rušily nutný klid. Nikdy nepřikazuj věci, které by byly v rozporu s jinými povinnostmi nebo s nařízením jiných představených. Pokud přikazuješ, buď vždy přátelský, láskyplný a používej srdečný styl.“^{***}

Také zveřejněné dialogy dona Boska s chlapci z oratoře (např. s Dominikem Saviem nebo s Michalem Magonem) svědčí o tom, jak on sám respektoval osobnost mladých lidí a jak se uměl přizpůsobit jejich situaci a jak počítal i s jejich potřebami a zkušenostmi.

„Výchova rozumu“ znamenala také vzdělání skrze studium, školení, vyučování, spojené s úctou k lidským a křesťanským hodnotám. Don Bosco si přál, aby si mladí lidé osvojili kulturní přehled potřebný pro jejich budoucí úkoly a aby si to osvojili v učebním procesu, který bude přizpůsobený jejich sociální situaci. Proto sám vytvořil řadu didaktických pomůcek (učebnic).^{****}

* Tamtéž.

** Srov. tamtéž.

*** Citováno dle: Schepens, 11.

**** Srov. tamtéž, 12.

Don Bosco se snažil apelovat na rozum a vůli svých svěřenců. Chtěl, aby mladí lidé souhlasili s jeho výchovnými zásadami a byli ochotni se jimi řídit. Jeho cílem bylo, aby se pro to rozhodovali svobodně – na základě reflexe, a ne nátlakem. Proto umění vychovatele podle dona Boska spočívá ve schopnosti povzbuzovat v mladých lidech vědomí svobody a zodpovědnosti.

Dnes můžeme zařadit do výchovy „podle rozumu“ také výchovu ke „kritickému myšlení“. Požadavek výchovy ke kritickému myšlení je obsažen také v normativních dokumentech MŠMT, např. v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy (v oblasti výchovy k občanství a v průřezovém tématu Výchova demokratického občana). Jedná se o významný aspekt současné pedagogiky. Bez schopnosti kriticky posuzovat se mohou mladí lidé stát rychle kořistí různých ideologií anebo i náboženského, případně protináboženského fanatismu. Proto chápeme rozvoj kritického myšlení jako nutný předpoklad k tomu, aby se mladý člověk mohl rozhodovat skutečně svobodně, tak jak to odpovídá lidské důstojnosti.

2.1.2 Náboženství

Druhým sloupem salesiánské výchovy je *náboženství*. Přijetí Božích tajemství je podle dona Boska vrcholem lidské moudrosti. Náboženství je integrujícím prvkem jeho výchovného systému. Zbožnost, tak jak ji chápala katolická církev v 19. století, byla pro dona Boska *vrcholem, cestou a prostředkem* výchovy. Byl přesvědčen, že bez náboženství neexistuje ani trvalé štěstí, ani opravdová morálka. Výchova může být tedy úspěšná jen tehdy, otevře-li se tvor vůči svému Stvořiteli. Proto také vychovatel musí vzít vážně mladého člověka i s jeho náboženskými otázkami a potřebami. Ve výchovné instituci se musí vytvářet takové prostředí, kde je možné setkávat se s Bohem. Toto prostředí formovaly především následující prvky: bázeň Boží, svátosti, zejména svátost smíření a eucharistie, ale i další pobožnosti.

Téma bázně Boží se často objevuje v dopisech, které don Bosco psal. Nejedná se ale o nějaký otrocký strach; spíše je to vztah dítěte, které se po každém pochybení může znovu vrátit ke svému otci, prosit o odpuštění a dosáhnout smíření.

Svátost smíření a eucharistii chápal don Bosco hlavně jako prostředek posvěcení a osobního doprovázení. Svátosti byly pro dona Boska podstatným výchovným prostředkem; bez svátostí považoval výchovu ke křesťan-

ským hodnotám za nemožnou. V tomto ohledu byl don Bosco dítětem své doby, tj. potridentského katolicismu, v němž byly svátosti často chápány veskrze instrumentálně, takže dimenze setkání společenství věřících s Kristem se dostávala do pozadí. Z toho, jak úzkostlivě don Bosco dbal na svobodu při přijímání svátostí, můžeme usuzovat, že si dostatečně uvědomoval nebezpečí formalismu při přijímání svátostí a nepovažoval svátosti *jenom* za výchovný prostředek.

Otevřenost člověka vůči Stvořiteli považoval za hlavní předpoklad úspěchu výchovného působení. Proto usiloval o to, aby vychovatelé vychovávali mladé lidi k takovému způsobu života, v němž se setkání s Bohem bere vážně.*

2.1.3 Laskavost

Slovo *amorevolezza*, které se v dnešní italštině prakticky neužívá, překládáme obvykle jako laskavost. Sám don Bosco toto slovo často nahrazoval jinými výrazy, jako např. láska, charita, mírnost, trpělivost, dobrotu. Do němčiny překládají salesiáni slovo „amorevolezza“ výrazem „Liebenswürdigkeit“ (lásky-hodnost), což smyslem odpovídá výzvě dona Boska, kterou mají salesiáni vyrytu na kříži, který dostávají při věčných slibech: „Studia di farti amare“ (Snaž se být milovaným!).

Kdybychom dnes prohlašovali, že principem výchovy je láska, zdálo by se to asi banální. V době dona Boska tomu bylo jinak. V prostředí, kdy byla výchova chápána spíše jako dril a kde v internátech vládly kasárenské poměry, byla slova o lásce a přátelství balzámem pro duši mladého člověka. Přitom láska v pojetí dona Boska nebyla zatížena sentimentalitou. Měla být napodobením Boží lásky: vychovatelé se snažili vnímat v každém mladém člověku Boží tajemství, které je v něm skryto, a Boží záměr, který se má v jeho životě uskutečnit. Současně měla tato láska autentické prvky lidského přátelství, sympatie a citové náklonnosti. Otevřená a *srdečná atmosféra bez uměle vytvořených společenských zábran* se považuje dosud za charakteristický rys salesiánského prostředí. Vychovatelskou lásku dona Boska můžeme označit jako praktickou i citovou, *efektivní a zároveň afektivní*.**

* Srov. Schepens, 13 – 14.

** Srov. tamtéž, 15.

Tento obrat, který Schepens užívá, je odrazem dvojího pojetí lásky, které je charakteristické pro křesťanství – láska jako *agapé*, tzn. vůle být vstřícný a prospěšný ve společnosti (společenství), a láska jako *filia*, tj. vztah založený na citové blízkosti a náklonnosti.*

V salesiánské výchově má velký význam autentický vztah mezi vychovatelem a vychovávaným. Don Bosco se zcela otevřeně snažil chlapce nejprve získat „pro sebe“, aby je mohl ovlivnit a vést k tomu, co jim bude prospívat. Předpokladem výchovného úspěchu je láska ze strany vychovatelů a důvěra ze strany mladých lidí. O důležitosti důvěry vychovávaných k vychovatelům byl don Bosco hluboce přesvědčen. Toto téma velmi sugestivně zpracoval ve zmíněném Dopise z Říma. Pohnutkou tohoto dopisu byly problémy a napětí, které se v té době objevily v turínském salesiánském domě. Don Bosco napsal tehdy jeden dopis chlapcům a druhý dopis vychovatelům. V dopise vychovatelům se snažil objasnit příčinu, proč je atmosféra v domě horší než na začátku. Uznává, že se salesiáni velmi snaží a investují všechny síly, aby sloužili chlapcům, ale tvrdí, že „chybí to nejlepší“: důvěra, radost a spontánní komunikace chlapců mezi sebou i s vychovateli. Příčinu vidí v tom, že chlapci necítí lásku vychovatelů. Tuto lásku budou cítit, pokud vychovatelé dají najevo svými slovy i gesty, že jim na nich opravdu záleží.

2.2 Výchova na základě osobních vztahů

Pokud bychom měli označit, co považujeme za charakteristický znak salesiánské výchovy, určitě bychom ji charakterizovali jako *výchovu na základě osobních vztahů*. Pokud tomu tak opravdu je, hraje v salesiánské výchově ústřední roli osobnost vychovatele. Schepens dokonce tvrdí, že se „tato metoda identifikuje s osobou vychovatele“.**

Don Bosco považoval vychovatelské povolání za poslání. Být vychovatelem znamená životní povolání a způsob života. Don Bosco očekával, že vychovatel bude zralou osobností. Vychovatel má být u mladých, s mladými a pro mladé. Vychovatel se spolu s mladým člověkem účastní na společném díle výchovy. Prvním úkolem vychovatele je tedy jeho fyzická přítomnost mezi

* Srov. BENEDIKT XVI., papež. *Deus caritas est*, 2 – 8.

** Tamtéž, 19.

mladými lidmi. Don Bosco očekával, že vychovatel už svou přítomností zabrání nevhodnému chování a jednání. Proto zdůrazňoval *princip asistence* (assistenza oculata), tj. výchovné přítomnosti, při níž se vychovatel účastní činnosti vychovávaných, ale současně pozorně pozoruje všechny procesy, které ve skupině probíhají. Vychovatel by měl vycítit a neutralizovat faktory, které brzdí normální rozvoj osobnosti mladého člověka. Asistence ale není pouze dozor. Je to osobní přítomnost, která umožňuje osobní vztah. Účinnost tohoto výchovného přístupu závisí velmi silně na *kvalitě přítomnosti* vychovatele.*

Základem atmosféry byla „radost a veselost“, kterou don Bosco považoval za zákon mládí. Uvědomoval si, že pozitivní a radostné klima má velký význam pro hloubku a efektivitu výchovy. Proto plně respektoval právo mladých lidí na zábavu. Jeho optimismus byl ovšem postaven na křesťanské naději. Pro něj hřiště, volný čas, oslavy, hudba, divadlo a výlety představovaly významné momenty umožňující radostné klima.**

* Srov. tamtéž, 22.

** Srov. tamtéž, 23.

3. Teologická východiska salesiánské výchovy

3.1 Salesiánská teologická tradice

Salesiánská tradice je stejně jako tradice celé církve tradicí dynamickou, která nelpí na přežitých formách, ale neustále přináší z bohaté zásoby myšlenek, postojů a vzorů chování jako dobrý hospodář „staré i nové“.* To platí také o teologických východiscích a kritériích, která jsou rozhodující pro salesiány při vytváření a realizaci jejich projektů, při volbě prostředků a metod a především v jejich kontaktu s mladými lidmi. Proto jsme se pokusili vrátit nejprve k některým prvkům „salesiánské teologické tradice“** a poté se poohlédnout po aktuálních pastorálně-teologických podnětech, které ovlivnily salesiánskou praxi v posledních 40 letech.

Pokud chceme identifikovat teologické kořeny výchovné praxe dona Boska, můžeme vyjít z jeho představy o „dobrém člověku a křesťanovi“, jak je shrnuje J. Schepens (viz 1.1.2). V Schepensově přehledu najdeme následující teologické pojmy, které formovaly životní postoje dona Boska:

* Srov. Mk 13,52.

** Výraz „salesiánská teologická tradice“ dávám záměrně do uvozovek, protože nelze vymezit jeden konkrétní teologický směr a nazvat jej „salesiánská teologie“ nebo jej označit jako salesiánskou teologickou tradici; je však možné najít teologické akcenty, které jsou pro salesiány důležité, a studovat, jak se vyvíjely.

- *spása duše* jako konečný cíl lidského bytí,
- *láska k Bohu*, který je současně spravedlivým soudcem i milosrdným otcem,
- *pravověrnost* založená na náboženském vzdělání a respektu k církevním autoritám,
- hledání vlastního místa ve společnosti a v církvi – *povolání*,
- následování Krista v jeho *přednostním zájmu o chudé a znevýhodněné*,
- *křesťanská praxe jako pramen* radosti a eschatologické naděje.

Další požadavky, které popisují představu dona Boska o dobrém křesťanu a poctivém občanovi, jsou spíše etickým důsledkem jeho teologických postojů (zapojení do společnosti a do církve, správné hospodaření s majetkem, péče o rodinu, vzorný křesťanský život).

Zmíněné teologické pojmy, jejichž praktická interpretace vycházela z kontextu 19. století, tvoří základ salesiánské tradice. Je ovšem nutné je nově interpretovat a obohatit o nové teologické akcenty, s nimiž se setkáváme např. v díle salesiánů Juana Vecchiho a Riccarda Tonelliho.* Tyto dvě osobnosti uvádím pouze jako významné zástupce velkého okruhu salesiánů, kteří se snažili aktualizovat myšlenky dona Boska v duchu 2. vatikánského koncilu.

Pokud bychom chtěli identifikovat některé nové impulsy, které se rozvinuly díky koncilu a ovlivnily vývoj salesiánského díla, můžeme uvést zejména tyto myšlenky:

- Bůh, dárce života, *miluje život* a ve Vtělení přijímá a posvěcuje všechno lidské.
- Bůh *dává svobodu* a důvěru člověku, kterého zve jako partnera ke spolupráci na svém díle; výrazem této svobody je také náboženská svoboda.
- *Boží království se začalo uskutečňovat* Kristovým příchodem na tento svět a *křesťané mají zodpovědnost* za realizaci Božího království „zde a nyní“.
- *Diakonia (služba člověku) patří k jádru poslání církve* a vychází z lásky k lidem, která se neomezuje pouze na věřící, ale *vztahuje se nezištně na všechny lidi*.

* Pokud tyto teze označujeme jako „nové“, neznamená to, že by se nevyskytovaly již dříve v křesťanské tradici. Nové jsou jen v tom smyslu, že se „znovu“ objevily a zdůraznily.

Posledním prvkem, který ovlivňuje salesiánskou teologickou tradici, jsou aktuální priority života církve, které se odrážejí v církevních dokumentech, ať už se jedná o encykliky nebo exhortace papežů, výsledky jednání synod, dopisy hlavního představeného salesiánů a závěrečné dokumenty jednotlivých kapitul. Na základě dopisu hlavního představeného o pastorači mládeže z roku 2010 a vzhledem k biskupskému synodu v roce 2012 můžeme za aktuální prioritu salesiánů na začátku 21. století považovat *evangelizaci*.

Každé zmíněné téma by se mělo dopodrobna zpracovat. To však přesahuje ambice i možnosti této studie. Proto se na tomto místě pokusíme předložit pouze jakousi syntézu celé problematiky, takže se dotkneme jen některých témat, která propojují široké spektrum teologických východisek salesiánské praxe.

Prvním tématem je *představa o Bohu*. Pro salesiány je důležité, aby si na jedné straně uvědomili, jaký obraz Boha měl don Bosco, a aby současně vnímali, jaký obraz Boha mají dnešní salesiáni. Obraz Boha je podmíněn dobou, a to zejména vývojem teologického poznání i náboženské praxe.

Druhým tématem je *Boží království*. Tento pojem se v 19. století chápal především eschatologicky. Dnes se chápe spíše z hlediska zodpovědnosti křesťanů za „tento svět“: Boží království začal realizovat Ježíš také tím, že si všímal chudých a potřebných.

Téma *víra a svoboda* v sobě zahrnuje napětí mezi vírou jako darem a odpovědí člověka, mezi obsahem a požadavky víry a náboženskou svobodou každého člověka. Posledním tématem je *život z víry*. Toto téma vyjadřuje vztah mezi vírou jakožto přesvědčením a životní praxí věřícího člověka.

Může se stát, že čtenář, který se nepovažuje za věřícího, bude mít chuť tuto kapitolu přeskóčit. Tím by se ovšem ochudil o pochopení jádra věci – myšlenkového východiska salesiánského díla a jeho filosofie. Domníváme se, že studium této problematiky může být přínosné i pro toho, kdo neporozumí všem detailům teologické interpretace. Toto pojednání o teologických východiscích poskytuje alespoň minimální vhled do myšlenkového světa dona Boska, salesiánů a dalších věřících, nadšených pro salesiánský výchovný styl.

Teologicky vzdělaného čtenáře chceme upozornit na to, že zde nepředkládáme ucelená teologická pojednání, ale pouze výběr myšlenek a postojů, které měly nebo mají důsledky na pastorační praxi v oblasti práce s mládeží a salesiánské pastorače.

3.2 Představa o Bohu

Don Bosco usiloval o biblicky vyvážený obraz Boha: dobrý člověk a křesťan má Boha poznávat a milovat; má jej vnímat „současně jako Pána, který soudí, i jako otce, který miluje“.* Propojení představy o Bohu, který je svrchovaným Pánem a spravedlivým Soudcem, s představou Boha blízkého a otcovsky – i mateřsky – milujícího je klíčové pro pochopení a přijetí Boha, jak jej ve své osobě a ve svém učení reprezentoval Ježíš Kristus. Dá se říci, že se v dějinách církve střídala období, kdy byla v popředí spíše panovnická tvář Boha, s obdobími Boha s tváří otce a přítele.

V době dona Boska – ale také později, až do poloviny 20. století – byla představa Boha často „pedagogicky zneužívaná“: Bůh byl představován jako ten, který všechno vidí a spravedlivě posoudí, takže žádné zlo neunikne trestu. Tato představa sice byla v křesťanské tradici vždy přítomna, ale v době novověku nabyla zvláštní intenzity, takže se mravní úroveň života často považovala za kritérium kvality víry. Tento trend můžeme vidět jak v protestantském pietismu a puritánství, tak i v katolickém úsilí o dosažení svatosti ve smyslu mravní dokonalosti – don Bosco mluvil o „vzorném křesťanském životě“. Jestliže morální teologie donedávna přesně určovala, které skutky jsou „objektivně těžce hříšné“, nelze se divit tomu, že se většina katolíků domnívala, že pokud jsou jenom „obyčejní“ hříšní lidé, nemohou po smrti počítat s „bezproblémovým“ vstupem do šťastného života s Bohem (do nebe). Za nejpravděpodobnější alternativu posmrtné budoucnosti považovali katolíci očistec (stav, v němž člověk bolestně dozrává k očištění své duše, aby se byl schopen *potom* radovat v Bohu). Naproti tomu představa věčného zavržení (pekla) vzbuzovala hrůzu, kterou si – podobně jako radost nebe – málokdo připouštěl. Ovšem tím, kdo na základě skutků rozhodoval o věčné budoucnosti každého člověka, byl sám Bůh.

Strach z Božího trestu a ze zavržení byl někdy tak velký, že vedl až k neurózám, jak o tom svědčí ve své biografii německý psychoterapeut Tilman Moser.** Velmi často docházelo k projekcím zkušenosti s otcem do obrazu Boha. Jindy si jedinec zvolil mravní ideál, kterého sám nemohl dosáhnout

* Schepens, 7 – 8.

** Moser napsal v 80. letech šokující knížku *Gottesvergiftung* („Otrava Bohem“), v níž Bohu vyčítá, že jej od dětství „stále sledoval“, a tak stal se příčinou jeho ochromujícího strachu (MOSER, Tilman. *Gottesvergiftung*. Frankfurt: Suhrkamp 1976).

(Freud a jeho super-ego). Na tomto pozadí musíme ocenit důraz, který don Bosco kladl na Boží otcovství. Vycházel sice z dobové eschatologie (příslib nebe, hrozba pekla, jistota očištění), ale současně neztrácel ze zřetele Boží milosrdenství a jeho lásku k člověku. Na jedné straně považoval za nutné tvrdě kárat vážnější poklesky, zejména v mravní oblasti, a povzbuzovat k časté svaté zpovědi. Zároveň však celým svým bytím vyzařoval víru v Boží milosrdenství a lásku.

Důsledky pokřiveného obrazu Boha jsou dnes už dost známé a vědecky (psychologicky) zpracované. Bohužel zatím nejsou dostatečně zpracované důsledky *absence představy Boha*, s níž se setkáváme v naší společnosti. Dosud jsme se nenaučili zacházet se skutečností, že velké množství mladých lidí je „nedotčeno evangeliem“.* Když se s tímto fenoménem setkáme, uchylujeme se obvykle k dvěma extrémům. Jedním z nich je „vyklízení pozic“ – nepočítáme s tím, že by současný člověk vychovaný „ateistickou tradicí“ naší země mohl mít opravdový zájem o náboženství (s výjimkou těch, kteří byli vychováni ve víře nebo konvertovali). Lidí, kteří se nepovažují za věřící, pokládáme automaticky za „nábožensky nenadané“.** Druhým extrémem je úsilí předkládat lidem kolem nás tradiční obsah víry, ať to chtějí nebo nechtějí, ať tomu rozumějí, nebo nerozumějí. Málokoho napadla jiná cesta: stát se citlivými k působení Ducha svatého právě v tzv. „nevěřících“ a probudit v nich otázku po Bohu. Pokud se tito lidé ptají na Boha, nespokojí se s předem připravenými formulacemi katechismu. Spíše je možné hledat styčné body mezi Ježíšovým učením a životem a jejich vlastním směřováním k „neznámemu Bohu“.**

Zatímco v 19. a v první polovině 20. století byl Bůh věřícími vnímán jako nejvyšší instance, vzbuzující spíše respekt než důvěru a lásku, můžeme pohled, který převládl v 2. polovině 20. století, považovat za reakci na tuto jednostrannost: s odkazem na Ježíše, který nazývá Boha svým milovaným otcem, vystupuje v této době do popředí Boží dobrota a milosrdenství.

Z hlediska vývoje teologického myšlení můžeme považovat za významnou změnu postoje církve k okolnímu světu, která se projevila v závěrech 2. vati-

* Srov. WIDL, Maria; KAPLÁNEK, Michal. *Mládež – církev – ateismus*. Východní Německo a Česko. Výsledky společného výzkumného semináře studentů. České Budějovice: Jihočeská univerzita 2006.

** Srov. WEBER, Max. *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*. 8. Aufl. Bd 1. Tübingen: Mohr 1988, 260 – 263.

*** Srov. např. SKALICKÝ, Karel. *Po stopách neznámého Boha*. Svitavy: Trinitas 1999.

kánského koncilu (1962 – 1965), zejména v pastorální konstituci *Gaudium et spes* (Radost a naděje). Podstatné je, že se na koncilu nejednalo jenom o změnu pastorační strategie, nýbrž o teologicky podloženou změnu pohledu na svět a jeho vývoj.

Po celé 19. století zaujímal církev odmítavý, někdy až odsuzující postoj vůči západoevropské společnosti a kultuře, která se od církve postupně distancovala. Odmítavý postoj církve k vznikající demokracii nebyl motivován jenom politicky (obavou o ztrátu vlivu), ale možná mnohem více nábožensky: rozchod části společenské elity s církví v sobě zahrnoval relativizaci křesťanských hodnot a orientaci na „tento svět“. Věřící lidé – a mezi nimi také don Bosco – rychle poznali nebezpečí rozkladu kulturní a náboženské tradice, které chápali nejen jako ohrožení společnosti, ale také jako ohrožení individuální spásy jednotlivců. Teprve po 2. světové válce byli křesťané schopni podívat se na dosavadní vývoj s odstupem, posuzovat ho diferencovaně a nevidět chybu pouze na straně okolního světa, ale přiznat si vlastní uzavřenost vůči tomuto světu.

Někteří teologové (např. Rahner) navrhli změnu postoje: svět, který vyšel z Božích rukou, přece nemůže být sám o sobě špatný, nebo v opozici vůči svému Stvořiteli; svět (vesmír, ale i lidé a lidská společnost) je takový, jaký je, protože ho takovým chtěl mít Bůh. Člověk sice harmonii s Bohem porušil hříchem, ale tím nebyla popřena základní pozitivní kvalita stvoření. Ba co víc: Bůh do tohoto světa vstoupil v osobě Ježíše Krista, který se stal lidem podobným „ve všem kromě hříchu“. Z hlediska tajemství Božího vtělení můžeme pak nově chápat velikost stvoření člověka: člověk byl stvořen tak, aby byl schopen reprezentovat Boha.* Proto čteme v prvním článku pastorální konstituce *Gaudium et spes*, že „není nic vpravdě lidského, co by nenašlo v srdci křesťanů odezvu“. Nic autenticky lidského nemůže být v rozporu s Božím záměrem.

Pokud se pro nás stane tajemství Vtělení klíčem k pochopení důstojnosti člověka a hodnoty lidského života, pak můžeme spolu s Riccardem Tonellim tvrdit, že základním Ježíšovým postojem, který jako jeho učedníci sdílíme, je „lásky k životu“. Bůh se totiž zjevuje v každodenním životě lidí, kde můžeme pozorovat jeho stopy. Pokud jsme přesvědčeni o tom, že Bohu záleží na

* Srov. TONELLI, Riccardo. Ripensando quarant'anni di servizio alla pastorale giovanile. Intervista a Riccardo Tonelli, 20n. In *Note di pastorale giovanile*. 43 (2009) 11 – 64.

*životě každého člověka, tedy na jeho rozvoji, může být také tato Boží láska k životu motivací pro naše výchovné úsilí.**

3.3 Boží království

Výraz „Boží království“ nebo (v evangeliu sv. Matouše) „nebeské království“ patří mezi ústřední pojmy křesťanské teologie. Tento pojem označuje realizaci Božího plánu s lidstvem – a potažmo s celým vesmírem. Boží království označuje výsledek „dějin spásy“ – velkého dobrodružství, které začíná tím, že Bůh povolává člověka k životu a dává mu svobodu, člověk tuto svobodu zneužije a „vytrhne se“ z životodárného harmonického spojení se svým Tvůrcem a dostává se na „šikmou plochu“. Bůh mu však „mnohokrát a mnoha způsoby“** nabízí cestu zpět. Obnovení souladu mezi člověkem a Bohem nastává příchodem Ježíše Krista, v němž Bůh přijímá a pozvedá lidství v jeho reálné podobě. Ve skutečnosti ovšem tento soulad nastává jenom částečně, skoro bychom řekli „v náznaku“. A „celé tvorstvo čeká“ na naplnění této skutečnosti. Představujeme si ji jako šťastný a naplněný život, jako ten pravý život, k němuž jsme určeni. Pro toto dovršení Božího království existuje řada výrazů, jako třeba „nový Jeruzalém“ nebo „nebe“. Pokud hovoříme o směřování člověka k harmonickému životu s Bohem, o jeho záchraně od smrti, hříchu, strachu a beznaděje, pokud mluvíme o naplnění života a jeho vrcholné kvalitě, mluvíme o *spáse*.

Don Bosco si byl vědom přesažnosti člověka; uvědomoval si, že člověk nedosáhne úplného naplnění touhy po lásce, spravedlnosti a štěstí v dimenzi materiálního „pozemského“ života. V duchu své doby umisťoval toto naplnění do *nebe* a zdůrazňoval, že mu jde především o *spásu duše*. Spása duše pro něj ovšem nebyla nějakou abstraktní kategorií. Znamenala pro něj záchranu člověka v jeho celistvosti a jedinečnosti. Právě don Boskovo propojení péče o duchovní stránku člověka s jeho starostí o „každodenní chléb“ nám velmi jasně ukazuje, že neodsouval otázku Božího království až do sféry „onoho světa“, ale že pro něj požadavky Božího království byly aktuální i v běžných dobových konfliktech. Spása pro dona Boska neznamenal

* Tamtéž, 26nn.

** Žid 1,1.

kou přidanou hodnotu, která by „zkvalitňovala život“, ale naprosto konkrétní *záchranu* před věčnou záhubou. V tom spočívá jeho podobnost s Komen-ským i s dalšími křesťanskými vychovateli v dějinách. Primárním cílem jejich výchovného působení nebylo zlepšení podmínek života mladých lidí, ale jejich *záchrana pro nebe*.

Také dnes chápeme pastoreci mládeže především jako *uskutečnění Božího plánu spásy mladých lidí*.^{*} Cílem pastorece je osobní *záchrana* (spása) každého jedince, což je proces, k němuž církev (a v našem případě salesiáni) může přispět. Jeho uskutečnění a dovršení je však osobní záležitostí každého člověka a jeho vztahu k Bohu. Boží plán spásy se realizuje v každodenním životě, v němž dochází k tajemnému dialogu Boha a svobodného člověka.^{**}

Teologie 20. století objevila a zdůraznila napětí v uskutečnění Božího království, které se někdy vyjadřuje paradoxem „již a ještě ne“: Boží království se začalo realizovat *již* příchodem Ježíše Krista, ale přitom *ještě* žijeme v situaci, kdy se nám zdá, jako by zde Boží království vůbec nebylo. Tento paradox má velký dopad na náš běžný život: tvrdíme, že se Boží království příchodem Krista „přiblížilo“, ale přitom prožíváme války, genocidy, hladovění. Pokud je církev skutečně „svátostí spásy“,*** tj. znamením, skrze něž se realizuje Boží království, nemohou křesťané odsouvat uskutečnění Božího království až do posmrtné sféry, na „onen svět“. Křesťané jsou naopak povinni přiblížit sociální realitu, v ní žijí, ideálu evangelia. Proto nemohou být pasivní nebo nevšímaví k nespravedlnostem kolem sebe. Tato „nelhostejnost“ je součástí jejich poslání. Tento pohled byl rozvinut zejména v 70. letech 20. století v rámci tzv. teologie osvobození.

Důkazem toho, že salesiáni toto poslání vnímají a snaží se jej plnit, je jejich aktivita v sociální oblasti – boj proti chudobě a AIDS v rozvojových zemích, podpora boje za lidská práva a sociální spravedlnost atd.

Bezprostředně po 2. vatikánském koncilu bylo mnoho salesiánů osloveno myšlenkami teologie osvobození. Příkladem by mohl být italský salesián Aldo Ellena, zakladatel revue *Animazione sociale*. Ellena byl propagátorem sociálně-kulturní animace v Itálii. Chápal animaci jako úsilí pomoci chudým

* TONELLI, Riccardo. *Pastorale giovanile*. Torino: LDC 1987, 16.

** Tamtéž, 18 – 19.

*** Srov. LG 1.

nebo jinak znevýhodněným lidem, aby v sobě objevili skrytou iniciativu a schopnost přispět k pozitivním změnám ve společnosti.*

Jestliže se biskupský synod v polovině 70. let věnoval tématu „evangelizace“, ** byla, metodická stránka (jak postupovat při šíření víry) pouze jednou ze tří hlavních otázek. Východiskem úvah byla otázka: *Co se v našich dnech stalo se skrytým pramenem síly evangelia, které je schopné hluboce pohnout se svědomím člověka?**** Tehdejší odpověď vyjádřenou papežem Pavlem VI. v *Evangelii nuntiandi* můžeme shrnout asi takto: církev je povinna hlásat evangelium, ale toto *hlásání bude účinné jen tehdy, pokud se samotní věřící nechají proměnit silou evangelia a pokud budou usilovat o to, aby proměnili i nespravedlivé sociální a politické poměry.*

Ačkoli ve světové církvi je tento společensko-politický aspekt evangelizace samozřejmostí, v České republice zůstává v pozadí. Příčin je několik. Snad nejzávažnější příčinou je kombinace převládající individualistické orientace ve společnosti („starám se jen o sebe a svou rodinu“) s jednostranně spirituálním zaměřením pastorační činnosti ve farnostech a sborech (za pastoraaci se často považují pouze ty aktivity, které se týkají duchovního života). K tomu přispívá značná dávka skepse většiny naší populace vůči politickým iniciativám („politika je svinsto a já to nezměním“). Mezi závažné příčiny této jednostrannosti patří také podceňování diakonie (služby člověku) ve srovnání s ostatními oblastmi života církve, jako je třeba liturgie (bohoslužba).

V současné době se v celé církvi i mezi salesiány stále více hovoří o potřebě nabízet mladým lidem odpověď křesťanské víry na jejich otázky a životní hledání. V tomto aspektu evangelizace se odráží zodpovědnost církve za vytváření podmínek k osobnímu procesu spásy, který vposledku záleží na rozhodnutí každého jednotlivce. Skutečnost, že značná část naší populace je nedotčena evangeliem, nás nemůže nechat lhostejnými. Otázkou je, jak se s tímto požadavkem výchovy v salesiánském duchu vyrovná ten spolupracovník (dobrovolník), který potřebu „hlásat evangelium“ nesdílí, protože se sám za věřícího nepovažuje. Patrně může tento požadavek akceptovat jenom

* Srov. ELLENA, Aldo G. Animazione. In PRELEZZO, José; NANNI, Carlo; MALIZIA, Guglielmo. *Dizionario di Scienze dell'educazione*, 62 – 65. Torino: LDC 1997.

** „Evangelizace“ je biblický výraz pro hlásání radostné zvěsti o tom, že se v Kristu začalo naplňovat Boží království. Tento pojem se v dějinách příliš neužíval. Teprve na 2. vatikánském koncilu se znovu objevil v dekretu o misijním poslání církve *Ad gentes*, kde se „dílo evangelizace“ představuje jako základní poslání církve.

*** EN 4.

v tom případě, když považuje křesťanskou víru za v zásadě dobrý, i když třeba trochu alternativní životní postoj. Pak může evangelizaci považovat za rozumný cíl, i když se sám nemůže stát přímým hlasatelem evangelia.

3.4 Víra a svoboda

Z předchozích kapitol je zřejmé, že salesiánská výchovná koncepce vychází z křesťanské tradice a opírá se o její hodnoty. Don Bosco byl přesvědčen, že se preventivní systém může realizovat pouze v katolickém prostředí, protože považoval praktikování víry (modlitbu, účast na bohoslužbách a přijímání svátostí) za nezbytný prostředek k tomu, aby se jeho svěřenci stali „poctivými občany“. Na první pohled se nám tento přístup ke svátostem může zdát z hlediska dnešní teologie nepřijatelný. Zdá se, jako by don Bosco degradoval svátosti na pouhý prostředek. Ve skutečnosti je tomu ale jinak: svátosti jsou určitým projevem a prostředkem (médiem) setkání člověka s Bohem. Don Bosco považoval za předpoklad dobrého lidství život ve spojení s Bohem, tedy život z víry, který se živí vzájemnou komunikací Boha a člověka – a mezi formami této komunikace mají svátosti zcela zvláštní postavení.

Jak ale v dnešní době chápat don Boskův předpoklad, že člověk může dorůst k plnosti lidství *jen* jako křesťan – katolík. V tomto bodě je nutné reflektovat vývoj teologie v 20. století, kdy museli teologové hledat odpovědi na otázky, které začaly křesťany znepokojovat:

- Je ke spáse konkrétního člověka skutečně nutné, aby byl členem katolické církve, jak se do té doby předpokládalo?
- Jaká bude (posmrtná, eschatologická) budoucnost lidí, kteří vyznávají jinou víru nebo jsou ateisté?
- Jestliže Bůh chce spasit všechny lidi a jestliže Ježíš Kristus zemřel za všechny, jak je možné, že se pouze menšina lidstva hlásí ke křesťanství?

Mezi teology, kteří řešili tyto otázky, zaujímal zvláštní místo německý jezuita Karl Rahner. Výsledkem reflexe těchto otázek byl názor, že jestliže Bůh chce spasit lidstvo a jestliže Ježíš Kristus zemřel jako smírná oběť za všechny, můžeme počítat s tím, že účast na spáse, kterou Ježíš přináší, mají nejen členové církve, ale i ostatní lidé, kteří se snaží žít dobře podle svého svědomí,

i když vyznávají jiné náboženství anebo z nějakého oprávněného důvodu nejsou věřící.

Tyto myšlenky se celocírkevně prosadily na 2. vatikánském koncilu a nejzřetelněji jsou vyjádřeny v prohlášení o náboženské svobodě *Dignitatis humanae*. Zdá se, že přijetí tohoto principu bylo nejhlubší změnou v hlavním směru interpretace učení katolické církve v posledním století.

Jak ovšem zdůrazňují kritici liberálního výkladu tohoto postoje, mezi něž patří i současný papež Benedikt XVI., nelze na základě tohoto principu tvrdit, že je úplně jedno, jakou víru kdo vyznává. Osobní postoj víry by měl být projevem hledání pravdy, k němuž je z podstaty lidství zavázán každý člověk. Tento požadavek se ovšem v době radikálního pluralismu, v němž žijeme, zdá mnoha lidem nepochopitelný, ne-li přímo nemožný. V prostředí, kde „každý má svou pravdu“, se jeví požadavek hledání objektivní pravdy jako troufalost. Přesto člověk skutečnost kolem sebe nekonstruuje sám jako individuum, ale je podroben objektivním danostem, jako jsou například přírodní nebo společenské zákonitosti. Člověk je může objevit, interpretovat a na jejich základě ovlivňovat své prostředí – ale na jejich platnosti nic nezmění.

Křesťané jsou přesvědčeni, že podíl na životě v církvi je předpokladem k tomu, aby člověk mohl spoluvytvářet Boží království, ale současně věří, že Bůh zve také ostatní lidi, aby na Božím království měli účast.

Tváří v tvář praktickému ateismu (životu „jako by Boha nebylo“, bez ohledu na duchovní dimenzi života), konzumní horečce, sobectví a mnoha formám lidské zloby věřící lidé cítí, že část populace ohrožuje nebezpečí, že nenaplní své lidské poslání a nedospějí k plnosti života. Ve víře vidí křesťané lék proti tomuto nebezpečí a bezpečnou cestu k plně lidskému životu. Věřící člověk, který se cítí osobně zasažen touto „nouzí“ našich vrstevníků, chce se s nimi rozdělit o svoji víru, která mu dává odpověď na základní životní otázky. Tuto touhu můžeme označit pojmem „evangelizační nadšení“, tzn. silná touha sdělovat radostnou zvěst (= evangelium) o tom, že se Boží království přiblížilo a týká se každého člověka.

Jak ovšem spojit tuto touhu po sdílení víry s respektem k přesvědčení každého člověka? Jak se vyhnout předsudkům a negativnímu hodnocení jiných světových názorů? – Je to otázka dialogu, jehož předpokladem je otevřené přijetí každého člověka bez postranních úmyslů, naslouchání a upřímná touha poučit se, která vychází z vědomí, že všichni jsme na stejné cestě, na cestě hledání pravdy. Člověk, který má pevné přesvědčení (víru),

ještě nevlastní – a nikdy nebude vlastnit – Pravdu, protože Pravda člověka přesahuje a člověk se k ní může pouze blížit.

Proto otázka prožívání víry, případně výchovy k víře v salesiánských zařízeních úzce souvisí s otázkou svobody. Sebevětší nadšení (pro víru, ale i pro cokoli jiného) neopravňuje k nátlaku nebo manipulaci. Ani osobní nezájem nebo lhostejnost vůči náboženství neopravňuje k ignoraci duchovní dimenze, kterou má v sobě každý člověk, a vychovatel je zodpovědný za zdravý rozvoj této dimenze života mladých lidí, o které se stará.

Pozornost k duchovnímu životu, k hledání pravdy a k etické zodpovědnosti patří k podstatě salesiánského stylu výchovy. Tak jako jiné organizace, mohou i salesiánská zařízení dobře fungovat jenom tehdy, když budou důsledně vycházet z myšlenek a postojů, které tvoří jejich duchovní základ. Proto je pochopitelné, že salesiáni jakožto zaměstnavatelé budou od svých zaměstnanců a dobrovolníků očekávat přijetí filosofie své organizace, k níž patří také souhlasné stanovisko vůči jejímu základnímu směřování, tj. souhlas s tím, že výchova v salesiánském zařízení vychází z křesťanské víry a směřuje ke křesťanským hodnotám.

Je třeba, abychom se problémem vztahu salesiánských zaměstnanců a dobrovolníků k víře zabývali nejen z praktického právního, etického a pedagogického hlediska, ale také z hlediska teologie. Salesiáni se k tomuto problému vyjádřili v závěrečném dokumentu své 24. generální kapituly.* Autoři tohoto dokumentu poukazují na to, že prvními spolupracovníky dona Boska byli sice katolíci, ale že don Bosco byl ochoten spolupracovat také s lidmi jiných vyznání. Podle příkladu dona Boska by také dnešní salesiáni měli být stejně otevření:

*„Ke spolupráci na výchovném projektu dona Boska, který se dá aplikovat v různých situacích a kulturách, můžeme pozvat laiky různého vyznání.“***

Tato výzva se opírá o výrok papeže Jana Pavla II. v dopise k 100. výročí smrti dona Boska. Papež v něm poznamenává, že aspekt náboženské transcendence a pedagogické zásady dona Boska se mohou s užitkem „přizpůsobit také nekřesťanským náboženstvím“***. Salesiáni tedy – zejména v misijních zemích – počítají s tím, že se na salesiánském díle budou podílet také spolupracovníci, kteří nejsou členy církve, ale „naplno prožívají zkušenost dona

* Salesiáni a laici, III. 82 – 84 (České vydání: *Salesiáni a laici*. Praha: Portál 1999).

** Salesiáni a laici, III. 82 (překlad M. K.).

*** *Iuvenum patris*, 11.

Boska“ a jsou zapojeni do salesiánského výchovného systému.* V dokumentu najdeme také zcela jasnou směrnici týkající se této otázky:

„S těmi, kdo nepřijímají Boha, můžeme jít společnou cestou, jejíž základy stavíme na lidských a laických hodnotách, které jsou přítomny v preventivním systému. S těmi, kdo přijímají Boha nebo transcendenci, můžeme pokračovat dále k přednostnímu přijímání náboženských hodnot. A konečně s těmi, kdo s námi sdílí víru v Krista, ale ne v církvi, můžeme jít ještě dál cestou evangelia.“**

Z argumentů, které teologicky zdůvodňují tento postoj, se nám jeví nejzávažnější tyto:

- Boží slovo a Duch svatý působí i mimo hranice církve (2. vatikánský koncil: *Ad gentes*, 2; Jan Pavel II.: *Dominum et vivificantem*, 53);
- církev hledá spolupráci se všemi při budování Božího království (Jan Pavel II.: *Redemptoris missio*, 15 – 16).

Ačkoli se řeč dokumentu zdá na první pohled jasná a jednoznačná, můžeme uvést některé okolnosti, které zpochybňují aplikovatelnost výše uvedené směrnice na situaci v České republice v druhém desetiletí 21. století:

- 1) Směrnice vznikla v 90. letech 20. století a byla určena pro prostředí, kde převládají jiné náboženské tradice; navíc se předpokládalo pozdější zhodnocení této praxe.
- 2) Vývoj společnosti (sekularizace v průmyslově vyspělých zemích, náboženský fundamentalismus v různých oblastech) vede církev i salesiánskou kongregaci k tomu, aby věnovala větší pozornost explicitnímu hlásání evangelia (misijní činnosti), které svou podstatou musí vycházet z osobního přesvědčení, které těm, kdo se považují za nevěřící, chybí.
- 3) Směrnice sice předpokládá, že se lidé, kteří nejsou členy církve, účastní na salesiánských výchovných projektech, současně ovšem počítá také s účastí salesiánů a dalších věřících spolupracovníků; pokud v některých našich střediscích pracuje třeba jenom jeden salesián a většina zaměstnanců se za věřící nepovažuje, lze pochybovat o tom, zda je možné pracovat v salesiánském duchu.

* Salesiáni a laici, III. 82.

** Salesiáni a laici, III. 83 (překlad M.K.).

Tyto okolnosti, které jsou občas předmětem diskuse, nelze brát na lehkou váhu. Současně však nic nemění na výše uvedených argumentech 24. generální kapituly. V této souvislosti považuji za užitečné uvést výsledky vlastní reflexe autora nad těmito otázkami. Závěry těchto úvah se mohou shrnout do následujících bodů:

- Od roku 1998 došlo ve světě k velkým společenským, politickým a náboženským změnám, proto lze předpokládat, že by se dnes podobné formulace do závěrečného dokumentu kapituly neprosadily; to však neoslazuje sílu argumentů pro otevřenost salesiánů ke spolupráci s lidmi jiného smýšlení.
- Závěry 24. generální kapituly se nerealizují pouze v zemích s jinou náboženskou tradicí, ale také tam, kde je dosud oficiální ideologií ateismus (Čína, Vietnam). Také v Číně, kde salesiáni nesmějí provádět misijní činnost, se salesiánské dílo rozvíjí a pomáhá dopívající mládeži.
- Nedostatek salesiánů a věřících zaměstnanců středisek se nám dnes jeví jako ohrožení evangelizační dimenze salesiánské pastorace. Je ovšem možné, že přitom zaměňujeme důsledek za příčinu:
 - Není nedostatek „evangelizačního nadšení“ v našich zařízeních způsoben tím, že věřící pracovníci (salesiáni i laici) necítí potřebu věnovat pozornost náboženským otázkám mladých lidí, protože se domnívají, že si je nekladou?
 - Není nedostatek „věřícího personálu“ způsoben tím, že většina věřících lidí z okolí salesiánských středisek nikdy neuvažovala o tom, že by osobní rozhodnutí pro práci s mladými lidmi mohlo být autentickým projevem života z víry, tak jak je tomu u řady lidí, kteří se rozhodnou pro práci s postiženými dětmi anebo pro dobrovolnou službu v misích?

Z uvedené konfrontace závěrečného dokumentu 24. generální kapituly salesiánů a současné situace salesiánského díla v České republice můžeme vyvodit jednoduchý praktický závěr, týkající se výběru dalších zaměstnanců a dobrovolníků pro salesiánská zařízení:

Můžeme předpokládat, že bude přibývat lidí, kteří se nadchnou pro práci s mládeží v salesiánském prostředí. To je garance dalšího trvání salesiánského díla a potvrzení jeho společenského významu. Na tomto díle se může aktivně podílet

(jako zaměstnanec, dobrovolník či animátor) každý, kdo přijímá – nejlépe na základě vlastní zkušenosti – salesiánský způsob práce jako celek, k němuž neoddělitelně patří náboženská dimenze. To platí i pro ty spolupracovníky, kteří nesdílí stejné náboženské vyznání jako salesiáni. Výchovou dětí a mladých lidí k evangelním hodnotám a pozorností vůči duchovní dimenzi se mohou také tito spolupracovníci podílet na evangelizačním poslání salesiánského díla. K tomu, aby mohla „první evangelizace“ probíhající v salesiánských zařízeních dospět až k osobnímu setkání mladých lidí s Kristem, je ovšem nezbytné svědectví věřících pracovníků nebo dobrovolníků, salesiánů i laiků. Toto svědectví má tři předpoklady: vlastní postoj víry, upřímná touha pomoci mladým lidem a přesvědčení, že poznání Krista je tím nejcenějším, co jim lze zprostředkovat. Aby bylo dostatek „svědků“, je nezbytné mezi věřícími podpořit vědomí, že právě služba mladým lidem v salesiánských zařízeních je projevem lásky k bližnímu, která je podněcována vírou v Boha.

3.5 Život z víry

V křesťanské tradici nelze oddělovat náboženství od praktického života. Židovství a křesťanství – ale také islám – jsou náboženstvími, jejichž podstata nespočívá v kultu, ale v životní praxi – v postojích a jednáních. Toto propojení je charakteristické pro evropské myšlení. Proto i myslitelé 19. století, kteří odmítali církev a distancovali se od tradiční víry, zdůrazňovali v praxi morální zásady, které vycházejí z křesťanství. Právě tento důraz na „správné jednání“ byl charakteristický pro dobu dona Boska. Proto formuloval cíl své výchovy jako výchovu „poctivého občana“, která byla v jeho mysli neoddělitelná od výchovy „dobrého křesťana“.

Pro současného člověka je obtížné přijmout požadavek výchovy k „správnému jednání“, protože ve společnosti v mnoha otázkách neexistuje shoda, které jednání lze považovat za „správné“. Přesto v každé společnosti existuje konsenzus v řadě základních etických otázek. Proto nelze výchovu k správnému etickému úsudku ignorovat a alibisticky to zdůvodňovat pluralitou společnosti.

Vědomí závaznosti konkrétních mravních norem vychází ze tří zdrojů. Za první zdroj můžeme považovat *tradici*. Je to komplex zásad obsažených v mravních kodexech naší kultury, jejichž původ najdeme v židovsko-křesťanské tradici. Některé z těchto zásad se označují jako „přirozený zákon“, protože se považují za zásady odpovídající lidské přirozenosti, a v určité formě se

objevují ve všech kulturách. Odraz těchto zásad se projevuje v úsudku svědomí každého člověka.

Druhým zdrojem, který má vliv na to, zda je nějaká mravní norma aktuálně vnímána jako závazná, je *veřejné mínění*, které je dnes ovlivněno komunikačními prostředky. Veřejné mínění se zpravidla opírá o tradiční hodnoty, ale přitom se přizpůsobuje dobovým trendům. Je možné uvést řadu příkladů, kdy veřejné mínění ovlivňuje mravní hodnocení. Jsou to třeba změny ve vztahu k příslušníkům menšin, ať už jde o menšiny etnické nebo o lidi s odlišnou sexuální orientací.

Třetím zdrojem závaznosti mravních norem je *legislativa*, která vytváří mantinely pro fungování společnosti. Legislativa má zajistit, aby realizace svobody jedince nebo skupiny nepoškozovala práva ostatních.

K podstatě výchovy proto patří vést k určitým hodnotám a podporovat rozvoj mravního úsudku. Proto není žádná výchova *hodnotově neutrální*. Od institucí zřizovaných státem se ale vyžaduje *světonázorová neutralita* (neupřednostňování jednoho názoru na svět před druhým). To ovšem *neplatí* u církevních institucí, které jasně deklarují svoje zaměření. Církevní instituce, včetně salesiánských středisek, musí respektovat svobodu svědomí a svobodu projevu každého účastníka a bojovat proti všem druhům diskriminace. Přitom však *nejsou* světonázorově neutrální, protože je pro ně život z víry východiskem i cílem veškeré činnosti.

Mnozí možná namítnou: jak může nějaká autorita (škola, stát nebo církev) určovat, které hodnoty jsou žádoucí a které jsou nežádoucí? V pluralitní společnosti přece platí, že právo rozhodovat o tom, k jakým hodnotám mají být děti vychovávány, mají jejich rodiče. Za výchovu dítěte skutečně zodpovídají rodiče. Tím, že posílají dítě do školy nebo do jiného výchovného zařízení, delegují část své zodpovědnosti na učitele a vychovatele. Jenže ani hodnoty, v kterých rodiče chtějí své děti vychovávat, nejsou libovolné. Existuje řada hodnot, které jsou závazné, ať už proto, že vycházejí z tradice, nebo jsou ovlivněny veřejným míněním, anebo byly upraveny zákonem.

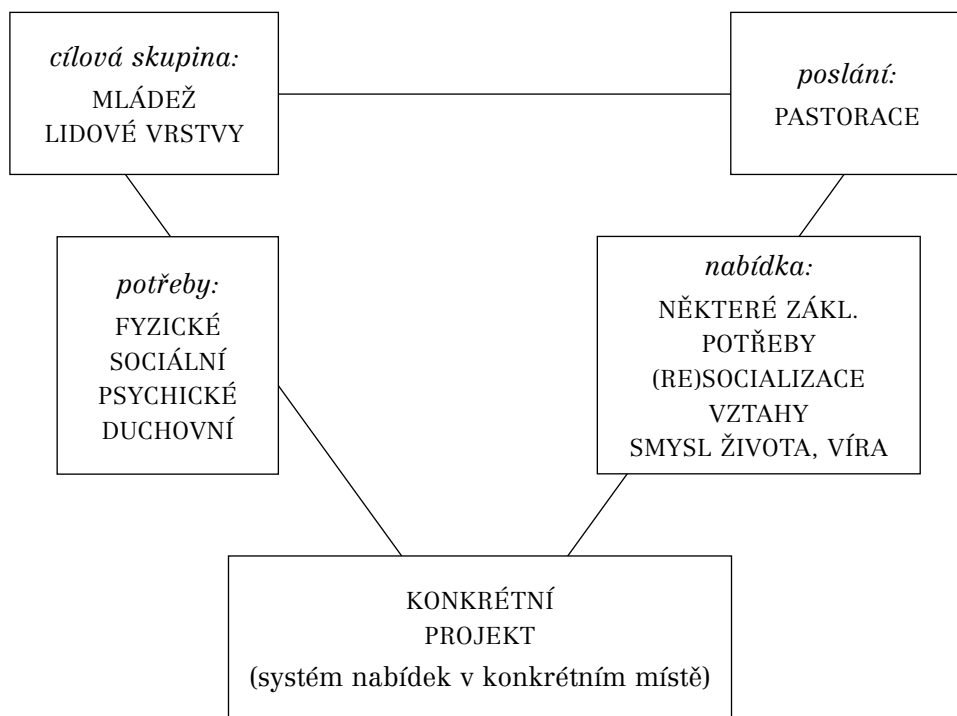
Proto nemůže být různost názorů a postojů na některé, třeba i důležité otázky důvodem k tomu, aby vychovatelé rezignovali na výchovu vedoucí ke kompetenci *činit zodpovědná etická rozhodnutí*.*

* Otázku etické výchovy rozvíjí autor podrobněji v článku KAPLÁNEK, Michal. Škola bez ducha je škola bezduchá? In *e-Pedagogium* 10(2010)2, 20-27.

Jestliže se don Bosco snažil přivést své svěřence k tomu, aby žili „vzorným křesťanským životem“ a tak se stali „poctivými občany“, znamená to pro dnešní salesiány požadavek vychovávat děti k eticky zodpovědnému rozhodování. Toho ovšem nelze dosáhnout pouhým předkládáním tradičních mravních norem nebo aktuálních požadavků zákona. Jedná se zde o *výchovu svědomí*, která probíhá na základě společné i individuální reflexe vychovávaných v konfrontaci tradičních norem s vlastní zkušeností.

4. Cílové skupiny salesiánské pastorage a jejich vývoj

Každý výchovný projekt je výsledkem hledání cíle a obsahu činnosti pro konkrétní cílovou skupinu. Při tomto hledání se snaží salesiáni najít takovou odpověď na potřeby cílové skupiny, která odpovídá jejich poslání, jak nám to přibližuje následující schéma:

Salesiáni mají ve svých Stanovách uvedeno, že se po vzoru svého zakladatele chtějí věnovat „nejchudší mládeži“ a „lidovým vrstvám“. Velké spektrum jejich činnosti svědčí na jedné straně o tom, že si vždycky uvědomovali prvorádou povinnost věnovat se mladým lidem, kteří to mají nejtěžší a s nimiž nikdo moc pracovat nechce. Na druhé straně se od začátku různily názory na to, kdo je opravdu ten nejchudší a který druh pomoci je neefektivnější. Sám don Bosco postupně měnil cílové skupiny, jimž se věnoval. Jestliže na začátku jeho působení to byli mladí vězni, později to byli chlapci, kteří přišli z venkova do Turína za prací a na konci života lidé v Jižní Americe, kteří dosud neslyšeli o Ježíši Kristu (don Bosco sice nikdy v Jižní Americe nebyl, ale věnoval mnoho sil přípravě a vyslání misionářů právě do této části světa).

Don Bosco brzy poznal, že nemůže svoje záměry na záchranu mládeže uskutečnit sám, ale že potřebuje spolupracovníky, kteří mu budou pomáhat a pokračovat v jeho díle. Proto věnoval svou pozornost nejen mladým dělníkům, ale také chlapcům, kteří měli předpoklady ke studiu a ke službě druhým. Proto salesiáni nezakládali pouze internáty a učňovská střediska, ale také gymnázia a později i vysoké školy. Hlavní formy pastorační práce pro dona Boska byly: výchova, vzdělávání, péče o zlepšení sociální situace mladých lidí a tisk. Později začali salesiáni přijímat také některé farnosti, kde zajišťovali duchovní správu.

Vzhledem k tomu, že diskuse o tom, komu se mají salesiáni věnovat, je stále živá, a protože metody sociální i výchovné činnosti se vyvíjejí na základě práce s konkrétními cílovými skupinami, zaměříme se na dalších stránkách na některá kritéria, podle nichž se volí cílové skupiny salesiánské výchovně-pastorační činnosti, a potom budeme charakterizovat jednotlivé oblasti této činnosti a nastíníme některé specifické metody, které se v těchto prostředích rozvíjejí.

4.1 Mládež a lidové vrstvy

Mezi výroky dona Boska patří známá věta: „Stačí, že jste mladí, abych vás měl hodně rád!“ Přednostní zájem o mladé lidi je jednou z charakteristických znaků všech výchovně zaměřených církevních řádů a kongregací, hnutí nebo jiných organizací, které se zabývají pastorační mládeží. Pokud bychom hledali něco zvláštního na přístupu dona Boska, tak je to snad jen to, co vyjadřuje právě citovaná věta: don Bosco se netajil tím, že je mu s mladými lidmi dobře, nepovažoval se jen za vychovatele, ale i za jejich otce a přítele; současně si byl vědom velké zodpovědnosti, kterou na sebe tímto vztahem bere, a křehlosti (zranitelnosti) mladé generace. Z jeho životopisu je známo, že ačkoli pracoval určitou dobu také v útulku pro dívky, který založila markýza Barollová, věnoval převážnou část své pozornosti výchově chlapců. Tento aspekt se v dnešní době nezdůrazňuje, protože i v části salesiánských zařízení probíhá výchova koedukovaně (chlapci a dívky dohromady) a aféry spojené se sexuálním zneužíváním v církevních zařízeních poskytují dost pokřivený obraz o poměrech v chlapeckých internátech a výchovných ústavách. Z hlediska pastorační reality (ve všech církvích) má ovšem rozdílnost vývojových potřeb dívek a chlapců také dnes určitý význam. Mnozí pastorační pracovníci se ptají, proč se aktivit nabízených církví účastní obvykle významně větší počet děvčat než chlapců. Odpověď je poměrně jednoduchá: nabídka, kterou farnosti nebo jiné církevní instituce předkládají, je většinou přitažlivější pro děvčata než pro chlapce – ať už proto, že očekávají a probouzejí prosociální chování, anebo proto, že pracují s takovými emočními projevy, které jsou bližší ženám. Z tohoto hlediska můžeme mluvit o určité nouzi v oblasti nabídek církve, které by byly přitažlivé pro dospívající chlapce.

Jestliže v Boskově pojetí pastorační lásky (*amorevolezza*) měla místo jak láska efektivní (činná), tak afektivní (citová), je pochopitelné, že se vychovatel pracující v salesiánském duchu musí mezi mladými lidmi cítit dobře. Vztah vychovatele k mladým lidem, s nimiž se setkává, se ale mění, a to vlivem věku a role vychovatele, aktuální situace a společenského vývoje. Don Bosco přímo vyžadoval projevy emocionality, když v dopise z Říma napsal, že „nestačí, když budete chlapce mít rádi“. Je třeba dát jim lásku „pocítit“.

Přirozená ochota navazovat vztahy je významným prvkem, který se podílí na atmosféře salesiánských zařízení. Nestačí však k motivaci tam, kde se vychovatelé setkávají s problémovou mládeží, s kriminálními delikty, drogovou závislostí atp. Právě tím, že don Bosco prokazoval dobro i těm mladým

lidem, kteří mu nebyli sympatičtí, nebo i těm, kteří mu něco provedli, dokazoval, že jeho vztah k nim nebyl založen jen na sympatii, ale že měl svoji *sociální i teologickou* stránku: vnímal, že mladí jeho pomoc *potřebují*, a *věřil v „dobré jádro“* skryté v každém z nich.

Přes velkou šíři činnosti salesiánů tvrdíme i dnes, že při volbě nových projektů dávají přednost nejchudší mládeži, tedy té, která nejvíce potřebuje pomoc. Jenže je tomu opravdu tak?

4.1.1 Nejchudší mládež

Pojem „chudoba“ se používá jako označení *nedostatku základních životních potřeb*. Mezi odborníky není jednotu ve vymezení chudoby. Pokud se používá chudoba ve smyslu absolutním, jsou jako „chudí“ označováni lidé, kteří „nedosáhnou“ na splnění primárních potřeb. Ve smyslu relativním se jako chudý člověk označuje ten, kdo své životní potřeby může naplňovat na nižší úrovni než většina populace. V zemích tzv. třetího světa žijí miliony lidí v poměrech absolutní chudoby. V Evropě se v současnosti hovoří o „nové chudobě“, která se vyznačuje materiální deprivací a sociálním vyloučením, což je v našich podmínkách většinou spojeno s problémem nezaměstnanosti.

Jestliže Stanovy Salesiánů dona Boska hovoří o tom, že se salesiáni věnují „především nejchudší mládeži“, znamená to, že mezi potenciálními cílovými skupinami, s nimiž mohou salesiáni pracovat, mají přednost ti, kteří *trpí nedostatkem*. Samozřejmě se jedná v první řadě o materiální nedostatek – což je zejména v případech, kdy můžeme mluvit o absolutní chudobě. S materiálním nedostatkem ovšem úzce souvisí problematika *sociální exkluze*. Proto můžeme mladé lidi v nebezpečí sociální exkluze považovat za primární cílovou skupinu salesiánské výchovně-pastorační práce.

Přitom salesiáni pracují i s dalšími vrstvami obyvatelstva, zejména s těmi, kteří trpí méně nápadnými formami nouze. Kromě nouze materiální a sociální se setkáváme s *nouzí citovou* (nedostatek uspokojivých citových vazeb) a ještě častěji s nedostatkem hodnotové orientace. Tento nedostatek bychom mohli považovat za *duchovní nouzi*. V praxi cítí salesiáni své poslání vůči všem mladým lidem, kteří potřebují pomoc.

Někteří salesiáni upozorňují na to, že se za slovy o duchovní a citové nouzi může skrývat tendence vyhnout se práci s těmi skutečně nejchudšími a věnovat své síly spíše těm, s nimiž je práce snadnější a kde je větší naděje na

úspěch. Jistě je dobře na toto nebezpečí upozornit. Na druhé straně sám don Bosco se nevěnoval jenom problémovým dětem, ale věnoval značnou pozornost také mladým lidem, u kterých předpokládal, že by mu mohli v jeho práci pomáhat anebo jinak sloužit církvi. Navíc jeho výchovná metoda byla založena nejen na osobním vztahu vychovatele k vychovávaným, ale také na vytváření prostředí, v němž bude snadné konat dobro a obtížné dělat něco špatného. To ovšem předpokládalo, že většina jeho svěřenců vědomě vytvářela toto prostředí a ti, u nichž se objevovalo sociálněpatologické jednání, byli v menšině. Don Bosco se věnoval chudé, sociálně znevýhodněné a všestranně zanedbané mládeži. Odmítal však pracovat s těmi, kdo byli „zkažení“, tzn. s těmi, kteří měli tak zakořeněné negativní návyky, že k nim sváděli i ostatní anebo soustavně narušovali atmosféru zařízení. S těmi se sice nerad, ale přitom nekompromisně rozloučil. Převáděno do současné terminologie: jeho cílovou skupinou byli mladí, kteří potřebovali primární a sekundární prevenci, ale téměř jistě nešlo o prevenci terciární anebo o řešení problémů, které vyžadují soustavnou terapii.

Souhrnně lze říci, že salesiáni dávají přednost výchovné práci s mladými lidmi, kteří trpí chudobou nebo obdobnou vážnou nouzí. Tato priorita ovšem není výlučná, takže se nedá tvrdit, že by například práce s vysokoškolskou mládeží byla „méně salesiánská“ než práce se skupinou problémových dětí. Programové zaměření na chudou mládež zavazuje salesiány k tomu, aby v jednotlivých regionech dbali o to, aby vytvářeli dostatek nabídek pro znevýhodněnou mládež a aby nepřevládala taková činnost, která je vlastně jen konkurencí jiným zařízením a organizacím.

4.1.2 Lidové vrstvy

Pojem „lidové vrstvy“ se nám jeví jako archaický. Tento pojem souvisí s pojmem „osvěta“. Právě v době dona Boska se v rámci demokratizačních snah začalo rozvíjet „osvětové hnutí“, které si kladlo za cíl kulturní „povznesení lidových vrstev“. Ve Francii, a později také v dalších zemích, převládá mezi intelektuály názor, že právě v té části populace, která měla omezený přístup ke vzdělání a etablované kultuře, je skryt bohatý kreativní potenciál. Tato část populace byla označována jako „lidové vrstvy“. Mnozí duchovní (v prostředí církve) a osvětoví pracovníci (v necírkevním prostředí) chápali sami sebe jako „proroky“, kteří mají „vyvést prostý lid z temnoty ke světlu“.

Mezi jednotlivými proudy osvěty (náboženská, liberální a socialistická osvěta) probíhal jakýsi „boj o duši“ lidových mas, které se v rámci 19. století postupně stávaly významným politickým činitelem.

V první polovině 20. století můžeme rozlišit jak levicově nebo nacionalisticky zaměřené snahy o povznesení lidových vrstev, tak i katolická hnutí, zaměřená na aktivizaci a vzdělávání členů církve (laiků), přičemž tato hnutí měla své kořeny v Belgii a ve Francii. Jako příklad můžeme uvést hnutí „dělnických kněží“ nebo hnutí dělnické mládeže JOC založené belgickým knězem Cardijnem. Tato hnutí nejen pomáhala potřebným, ale také přispívala k vnitřní reformě katolické církve, která vyvrcholila Druhým vatikánským koncilem a měla své pokračování v teologii osvobození v Latinské Americe. V této atmosféře pak vytvářel svoji koncepci Paulo Freire nebo již zmíněný Aldo Ellena.

V 60. letech 20. století se v této souvislosti začalo mluvit o sociálně-kulturní práci, případně o sociálně-kulturní animaci. Sociálně-kulturní práce uschopňuje a motivuje jednotlivce, skupiny a komunity, aby vzali svůj každodenní život do svých rukou a propojili jej s prostředím, v němž žijí. V praxi se tedy podpora „lidových vrstev“ orientuje na následující oblasti:*

- vytváření sociální infrastruktury na sídlištích i mezi sousedy v menších obcích,
- vytváření mostů mezi sítěmi sociálními a institucionálními,
- pomoc při řešení osobních i společenských problémů,
- podpora společenské participace,
- podpora individuální seberealizace a společenské zodpovědnosti.

Jestliže se tedy „lidové vrstvy“ označují jako prioritní cílová skupina salesiánské pastorace, znamená to, že salesiáni se vedle chudé a ohrožené mládeže orientují také na široké vrstvy populace, které by bez pomoci sociálních a osvětových pracovníků nemohly rozvíjet své schopnosti a zůstaly by bez možnosti zlepšit sociální situaci prostředí, v němž žijí.

* Srov. SIROVÁTKA, Tomáš; MAREŠ, Petr. Chudoba, deprivace, sociální vyloučení. Nezaměstnaní a pracující chudí. In *Sociologický časopis* 42 (2006) 627 – 655.

4.2 Cílové skupiny salesiánské pastorace v České republice

4.2.1 Vývoj působení salesiánů na území České republiky před rokem 1989

Ve světovém měřítku se za více než 150 let salesiánská pastorace rozvinula od nedělní oratoře dona Boska až k velkým institucím (školy a internáty). Společně s tím se rozvíjela i činnost v misiích, ve farnostech i v oblasti sdělovacích prostředků. Na území dnešní České republiky byl tento vývoj kratší a složitější.

Úplně na začátku salesiánského působení v naší vlasti (roku 1927) se salesiáni rozhodli podpořit chlapce z chudých poměrů, kteří chtěli studovat. Prvním salesiánským ústavem ve Fryštáku byla internátní škola. Jistě už tehdy vyvíjeli salesiáni také řadu dalších aktivit, ale jejich hlavní úsilí patřilo tzv. „internistům“, tj. těm, kteří žili v „ústavě“.

Byla to etapa vytváření struktury, proto bylo prioritou zajištění personálu, tedy salesiánů, kteří budou dále pomáhat mladým lidem jako učitelé, vychovatelé, kněží atd. Po Fryštáku se začaly budovat salesiánské ústavy také v Ostravě a v Praze. V Ostravě byl kromě oratoře filosofický studentát; probíhala tam tedy část přípravy nových salesiánů. V Praze byl internát a oratoř. V obou místech byl při salesiánském ústavu kostel nebo veřejná kaple, takže salesiáni zasahovali i do farní pastorace, ačkoli zpočátku nepřijímali zodpovědnost za farnosti. Dalším městem, kde vznikla oratoř, bylo Brno. Ostatní místa, kde působili čeští salesiáni v 30. a 40. letech 20. století, se dostala do dějin salesiánského díla hlavně z důvodu hledání vhodného místa pro jednotlivé etapy přípravy mladých salesiánů (Přestavky, Hodoňovice, Dvorek u Příbyslavi); někde se jednalo o snahu pomoci místní církvi při podpoře kněžských povolání (Mníšek pod Brdy, Trmice, Osek).

* Srov. Soziokulturelle Animation. Infomaterial des Kulturbüros Sachsen e.V., dostupné na <http://www.kulturbuero-sachsen.de/dokumente/13Animation.pdf>, staženo 1. 3. 2010.

Po násilném rozpuštění řeholních komunit komunistickou mocí v roce 1950 byli salesiáni, stejně jako ostatní řády a kongregace na území Československa, zatlačeni do ilegality. Představení byli internováni a řada z nich byla ve vykonstruovaných procesech odsouzena k dlouholetým trestům odnětí svobody. Ostatní spolubratři byli rovněž internováni, mladší z nich museli nastoupit na dlouhou dobu na vojnu k PTP. Po návratu z internace, vojny anebo vězení pracovali mladší salesiáni společně na různých stavbách (převážně přehrady), ostatní vykonávali jiná zaměstnání. Mnozí z nich vystudovali při zaměstnání vysokou školu a pokračovali ve studiu teologie, které však probíhalo neveřejně, tajně. Protože se nechtěli salesiánského poslání vzdát, pokoušeli se realizovat salesiánské poslání alespoň ve volném čase – setkávali se mezi sebou i s dalšími mladými lidmi.

Neveřejné studium teologie, které bývalo od 60. let završeno také tajným svěcením salesiánů-kněží, mělo pro rozvoj salesiánského díla veliký význam: byla zajištěna jeho kontinuita. Po lednu 1968 se začali salesiáni více zapojovat do duchovní správy ve farnostech, a to zejména v litoměřické diecézi, do níž se vrátil jako biskup salesián ThDr. Štěpán Trochta.* V 70. a 80. letech studovala část salesiánů na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě a poté pastoračně působila v různých farnostech na území celé České republiky. Ostatní salesiáni většinou pracovali s malými skupinkami mládeže, zejména

* Štěpán Trochta (1905 – 1974) byl jeden z nejvýznamnějších českých salesiánů. Do salesiánské společnosti vstoupil v r. 1925, na kněze byl vysvěcen v r. 1932 v Turíně, v téže době tam získal doktorát teologie. V Československu se pak zasloužil o vybudování salesiánských ústavů v Ostravě a v Praze. V r. 1942 byl zatčen gestapem a vězněn v koncentračních táborech Terezín, Mauthausen a Dachau. Po skončení 2. světové války působil opět v Praze. V r. 1947 byl jmenován litoměřickým biskupem; po ztroskotání jednání mezi československým státem a církví byl internován a v r. 1953 odsouzen k 25 letům vězení, při amnestii r. 1960 byl propuštěn a pracoval nejdříve jako instalatér; od r. 1962 žil pod dozorem StB v různých charitativních zařízeních. Přesto se mu i v této době podařilo vysvětit několik salesiánů tajně na kněze. V r. 1968 byl rehabilitován a vrátil se jako biskup do litoměřické diecéze. V r. 1969 byl jmenován kardinálem. Toto jmenování („in pectore“) bylo však zveřejněno až v r. 1973. Trochtovo působení v Litoměřicích bylo však omezováno zásahy státních orgánů. Posledním z těchto zásahů bylo nekorektní a vulgární jednání krajského církevního tajemníka 5. 4. 1974. Den nato kardinál Trochta v litoměřické nemocnici umírá.

studentů ve velkých městech, anebo také s dětmi v rámci výletů, víkendů a prázdninových pobytů, tzv. „chaloupek“.*

Souhrnně lze říci, že čeští salesiáni byli v době totality pastoračně aktivní v následujících oblastech:

- a) pastore farní mládeže (tam, kde salesián byl farářem či administrátorem)
- b) víkendové akce pro různé skupiny (na farách, na chalupách, výlety apod.)
- c) duchovní vedení salesiánských spolupracovníků a dalších skupin
- d) prázdninové chaloupky a pastorační péče o jejich účastníky
- e) vedení skupin mládeže s různým zaměřením (především ve velkých městech)
- f) individuální a skupinové duchovní vedení se zaměřením na povolání

4.2.2 Proměny cílové skupiny po roce 1989

Po Listopadu 1989 někteří salesiáni pokračovali v dosavadní činnosti. Ostatní se zaměřili na práci s dětmi a mládeží v rámci volného času, po vzoru první oratoře dona Boska. K tomu je třeba podotknout, že nikdo ze salesiánů, kteří obnovovali legální činnost po roce 1989, neznal pořádně vývoj salesiánského díla ve světě i jeho současné směřování.

Na základě rozdílných zkušeností z doby totality se formovaly různé představy o salesiánské pastorační mládeže. Asi nejrozšířenější byla představa, že *v nových podmínkách budou salesiáni dělat totéž co dosud, ale svobodně a lépe*. Tato představa se nejdéle udržela ve farní pastorační a v práci se salesiánskými spolupracovníky. Určitou dobu byla charakteristická i pro „chaloupky“. Tuto představu můžeme označit jako představu *kontinuální*.

Další představa o budoucím vývoji byla představa *restaurační*, která se silně projevila u starších salesiánů, kteří zažili život v salesiánských ústavech před rokem 1950. Pro tuto představu bylo charakteristické přání, aby salesiáni navázali přímo na ty činnosti, které museli tehdy ukončit. Prakticky by

* Název „chaloupky“ se vžil pro letní prázdninové tábory, které organizovali salesiáni pro věřící chlapce. Nejvýznamnější postavou tohoto hnutí byl nynější pražský pomocný biskup Karel Herbst. Bližší informace: VRACOVSKÝ, Jaroslav. *Chaloupky*. Salesiánské prázdninové tábory v době totality. Praha: Portál 2002.

to znamenalo například znovuotevření gymnázia s internátem pro chlapce ve Fryštáku. Na to však v roce 1990 nebyly ani podmínky, ani personál.

Třetí představu o budoucnosti salesiánů můžeme nazvat představou *reformační*. Základem této představy byla snaha vytvořit nové formy práce, které by salesiánům umožnily pokračovat v práci s mládeží, a to právě v těch oblastech pastorační činnosti, které jim byly blízké.

Další dvě představy se projevovaly zpočátku jen velmi slabě: představa *integrační* a představa *revoluční*. Jako „integrační“ můžeme označit úsilí salesiánských představených integrovat české salesiánské dílo co nejdříve do celosvětové struktury salesiánské kongregace a převzít pastorační modely, které se v zahraničí osvědčily. „Revoluční představa“ označuje přesvědčení, že je třeba dělat věci úplně jinak než dosud.

V praxi se prosadila kombinace představy kontinuální a reformační. To znamenalo, že část salesiánů pokračovala v dosavadní činnosti prakticky stejně jako doposud a druhá část se snažila najít nové formy pro tu oblast pastore, o níž se domnívali, že právě v ní lze nejlépe naplnit salesiánské poslání. Jednalo se o tři oblasti nesterjně početně obsazené: *práce s dětmi, vzdělávání mládeže a dospělých a sdělovací prostředky*.

Mladí salesiáni se na začátku 90. let odhodlali pustit do práce s dětmi. Ideovým základem byla *oratoř dona Boska* a praktickým základem byly *zkušenosti se skupinami ministrantů a zkušenosti z chaloupek*.

Protože v povědomí starších salesiánů byla představa oratoře, jak ji zažili před rokem 1950, a protože i světové salesiánské hnutí zná a praktikuje formu oratoře, byly na některých místech hned v roce 1990 oratoře zřízeny (Praha, Ostrava, Plzeň aj.). Tyto oratoře byly původně pokusem spojit *klukovskou zábavu s katechezí*. Za oratoř se zpravidla považovalo několik hodin strávených s dětmi na hřišti nebo v tělocvičně. Setkání byla spojena zpočátku pravidelně (i když někdy dost formálně) s modlitbou nebo s vyprávěním nějakého poučného příběhu, případně s bohoslužbou. Záhy se ale ukázalo, že účastníci oratoře neměli zájem o „katechetické vsuvky“. Příčiny byly různé: nezajímavé podání, „zahlcenost“ dětí z věřících rodin náboženskou tematikou, rostoucí počet účastníků bez náboženského vyznání atd. Tato zkušenost vedla k tomu, že se od přímého hovoru o náboženství v rámci oratoře poměrně rychle upustilo.

Současně se měnil profil adresátů – návštěvníků oratoře. Činnosti v rámci oratoře mající charakter otevřené (nizkoprahové) práce s mládeží přitahují spíše děti špatně socializované. Z tohoto důvodu v oratořích početně pře-

vládly děti s problémy. To vedlo ve svých důsledcích k nutnosti začít chápat aktivity oratoře spíše jako sociální prevenci.

Další oblastí salesiánské pastorace bylo *vzdělávání*. Této oblasti se ujali salesiáni, kteří se předtím pohybovali mezi vysokoškolskou mládeží. Někteří byli už odborně kvalifikovaní, jiní si kvalifikaci doplnili, a to většinou studiem v zahraničí. Hlavními aktivitami na tomto poli bylo založení *Vyšší odborné sociálně pedagogické a teologické školy JABOK* a rozhodnutí vstoupit do vývoje *Teologické fakulty Jihočeské univerzity* a tak vytvořit podmínky pro odbornou přípravu začínajících salesiánů i dalších potenciálních pracovníků salesiánských zařízení. Obě aktivity dosáhly značné podpory v zahraničí, ale malého pochopení ze strany českých salesiánů. K rozpačitému postoji vůči těmto vzdělávacím institucím přispěla na jedné straně možná až příliš praktická orientace většiny českých salesiánů, na druhé straně také skutečnost, že se začaly rozvíjet dvě na sobě nezávislé instituce vedené silnými osobnostmi, což mnozí vnímali jako tříštění sil.

Aktivity v oblasti sdělovacích prostředků vznikly z větší části z iniciativy salesiánských představených. Už před Listopadem 1989 existovalo Salesiánské videocentrum (Miroslav Oberreiter z iniciativy Ladislava Vika) a samizdatový časopis *Čtení do krosny*. Díky kontaktům v zahraničí se podařilo získat prostředky ke zřízení tiskárny Adalbert a současně k založení nakladatelství Portál. Tiskárnu Adalbert se nepodařilo udržet. Naproti tomu nakladatelství Portál se stalo etablovaným podnikem, který se orientuje zejména na vydávání odborných i populárních knih a časopisů z oblasti pedagogiky a psychologie.

Narozdíl od salesiánů ve světě nejsou doménou českých salesiánů ani školy, ani internáty. Salesiáni zřídili v České republice pouze jedinou školu, a tou je již zmíněná vyšší odborná škola JABOK. Také salesiánský domov mládeže je v ČR pouze jeden, a to v Ostravě. Zatímco v západní Evropě odpovídali salesiáni po 2. světové válce na nedostatek možností vzdělání mladých lidí ze sociálně slabších vrstev obyvatelstva tím, že zřizovali velké školy a internáty, u nás převzal veškerou zodpovědnost ve školství stát. Ani podmínky po roce 1989 nepřály rozvoji salesiánských škol a internátů. Ačkoli dost dlouho existovala učňovská škola s internátem ve Vřesovicích (na Hané), chyběly finanční prostředky i personál, který by mohl zajistit, aby se tento projekt dále rozvíjel jako salesiánské dílo.

Od roku 1990 se začaly profilovat dvě oblasti, v kterých se salesiáni pokoušeli oslovit mladé lidi a odpovědět na jejich potřeby. Byla to *farní*

pastorace a volný čas. Odhodlání věnovat se mládeži a dospělým ve farnostech navazovalo na činnost salesiánů, kteří v době komunismu pracovali jako faráři, shromažďovali kolem sebe a duchovně vedli skupiny věřících mládeže. Myšlenka nabídky volnočasových aktivit zase navazovala na představu spontánní a přátelské atmosféry v salesiánské oratoři, již popisuje životopis dona Boska, a jak na ni vzpomínali staří salesiáni. Tento vývoj byl potvrzen *Výchovně pastoračním projektem Salesiánské provincie Praha* z roku 1995, v němž byl model *středisko – farnost* oficiálně označen za tzv. „dílo základního typu“, tzn. jinými slovy: všechny salesiánské komunity se pokusí – pokud nebudou mít nějaký jiný specifický úkol – vybudovat středisko mládeže a přitom se zapojí do farní pastorace.

V polovině 90. let vstoupily do tohoto vývoje dvě skutečnosti:

- 1) objevila se možnost zaregistrovat salesiánská střediska jako domy dětí a mládeže, a tím dosáhnout financování provozu z prostředků Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR podle pravidel, která platí pro domy dětí a mládeže (bývalé domy pionýrů a mládeže);
- 2) ukázalo se, že nabídku volnočasových aktivit využívají u salesiánů převážně děti trpící *sociální nouzí*, tedy děti ohrožené sociální exkluzí; bylo rovněž jasné, že projekty zaměřené na tuto cílovou skupinu mají šanci na podporu prostřednictvím Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, případně sociálních komisí magistrátů a krajských úřadů.

Tak došlo ke změnám, které měly pro další rozvoj salesiánského díla v ČR dalekosáhlé důsledky. Prvním důsledkem byla postupná změna struktury personálu střediska. Vzhledem k tomu, že bylo možné ze státních dotací platit zaměstnance, stoupal poměrně rychle počet zaměstnanců-nesalesiánů, zatímco počet salesiánů pracujících ve střediscích buď zůstával stejný anebo klesal. Dalším důsledkem bylo zdokonalení administrativy a hospodaření, protože střediska musela vyhovovat nejen obecným legislativním požadavkům, ale také konkrétním vyhláškám a směrnicím, které platí pro podobná zařízení. To znamenalo, že se salesiáni, kteří v té době pracovali jako ředitelé středisek, museli „za pochodu“ naučit plnit administrativní, legislativní a ekonomické požadavky kladené na školská zařízení, což pro ně bylo něco zcela nového. Často pro ně bylo těžké sladit administrativní úkoly se svou dosavadní představou o salesiánském poslání. Nakonec poslední, neméně důležitý důsledek této změny spočíval v rozšíření činnosti zájmových kroužků a v hledání místa oratoře v systému domu dětí a mládeže.

Domy dětí a mládeže v ČR sice provozují kromě kroužků také (někdy) tzv. spontánní činnost, ta ale bývá považována spíše za doplňkovou či rekreační aktivitu, takže většinou nesleduje žádné dlouhodobé výchovné cíle. Naproti tomu salesiánská oratoř je výchovným prostředím, v němž se právě skrze nedirektivní přístup vychovatele (tzv. animaci) působí na účastníky, aby navazovali mezi sebou vztahy, učili se spolu vycházet a participovat na přípravě, realizaci a hodnocení vlastních aktivit.

Vzhledem k tomu, že oratoře běžně vyhledávají jiné děti, než jsou ty, které navštěvují zájmové kroužky, začala být dělicí čára mezi oratořmi a kroužky stále zřetelnější. Navíc v druhé polovině 90. let začali salesiáni vnímat stárnutí cílové skupiny, které se od začátku věnovali. Proto začali rozvíjet nabídku volnočasových aktivit pro dospívající mládež, která byla zčásti ohrožena sociální exkluzí a sociálněpatologickými jevy. Při oratořích začaly vznikat kluby, jejichž činnost se ve svých parametrech z větší části shodovala s činnostmi, která se koncem 90. let etablovala pod názvem „nizkoprahové kluby pro děti a mládež“. Některá střediska se zapojila do vývoje nizkoprahových klubů pro děti a mládež a jsou jako taková registrována, např. Klub Vrtule v Praze-Kobylisích.

4.2.3 Spolupráce v rámci „díla základního typu“ – farnost a středisko

Pokud chápeme celistvost (integrálnost) salesiánské výchovy jako jedno z hlavních kritérií salesiánské pastorace, můžeme hodnotit rozhodnutí českých salesiánů zřizovat „díla základního typu“ (farnosti a střediska mládeže) jako rozhodující a programově důležitý krok. Jestliže don Bosco považoval oratoř za místo radostného setkávání a zábavy (hřiště), kde si lidé spolu rozumějí (domov), a současně za místo, kde se člověk něco naučí (škola) a přitom může rozvíjet svůj duchovní život (farnost), je namístě, aby salesiáni mohli mladé lidi, které vychovávají, zapojit do života křesťanského společenství (pokud to ovšem mladí lidé sami chtějí!). Také farnosti, které v určité obci zpřítomňují a reprezentují církev sloužící potřebným – tedy i ohrožené mládeži – mohou spoluprací se salesiány autenticky a efektivně realizovat své poslání.

Na některých místech spolupráce salesiánské farnosti a střediska probíhá velmi dobře. Na jiných místech se spolupráce obou subjektů postupně

prohlubuje. Stále ovšem najdeme i taková místa, kde tyto instituce nemají mnoho společného, takže žijí spíše jen „vedle sebe“, a nikoli „spolu“.

Obtíže spojené se spoluprací farností svěřených salesiánům a salesiánských středisek vychází především ze skutečnosti, že cílové skupiny obou typů pastoračního díla jsou obvykle velmi rozdílné. Ve farnostech převládají dospělí a mezi nimi zejména starší lidé s tradičním vnímáním náboženství, ve střediscích zase děti a mladí, kteří využívají nabídek střediska bez zjevného zájmu o náboženství. Proto i prvotní očekávání těchto cílových skupin je diametrálně odlišné: dospělí členové farnosti očekávají zejména povzbuzení a zakotvení ve společenství v rámci bohoslužeb a dalších setkání, zatímco děti a mladí lidé očekávají prostor, případně programovou nabídku, která jim umožní příjemně prožít volný čas.

Pokud bychom přistupovali k těmto cílovým skupinám jenom na základě jejich (předpokládaného) očekávání, asi bychom mezi nimi těžko hledali styčné body. Jestliže ovšem k autentickému křesťanství patří diakonie (služba bližnímu), je povinností duchovních správců ve farnostech umožnit věřícím, aby se mohli – každý podle svých možností – zapojit do služby potřebným. Jestliže ve farnosti funguje Charita nebo salesiánské středisko, mělo by být samozřejmostí, že věřící, kteří chodí do kostela, vnímají smysl tohoto zařízení a podporují je.

Podobně jako o farnosti můžeme uvažovat i o středisku. Salesiánské středisko je přece křesťanská instituce, v níž mají místo křesťanské symboly, jako je např. kříž, bible – anebo místo ticha (kaple, meditační místnost). Pokud je středisko v těsné blízkosti kostela (a obvyčejně tomu tak bývá), musíme počítat s tím, že se děti budou chtít někdy podívat do kostela anebo se zeptají na něco, co souvisí s křesťanstvím.

Teoreticky jsou tyto souvislosti pochopitelné a přijatelné. V praxi se však se spoluprací salesiánských farností a středisek mládeže setkáváme poměrně málo, a pokud ano, tak leckdy vyznívá trochu křečovitě. Kde hledat příčinu tohoto stavu a jak je možné jej zlepšit?

Příčiny jsou zřejmě hlubší, než se na první pohled zdá. Spočívají totiž v sebepojetí vedoucích (salesiánů), zaměstnanců a dalších spolupracovníků jednotlivých středisek a farností. Pokud se salesián pracující ve středisku mládeže považuje především za manažera nebo sociálního pracovníka (i když má teologické vzdělání), vnímá jako svou hlavní povinnost plnit úkoly vyplývající z jeho profesionální role.

V tomto případě může někdy prožívat dokonce střet role sociálního pracovníka, který by měl být „nezávislý“ (i vzhledem k náboženskému vyznání), s rolí člena řeholního společenství – salesiána, který by měl „evangelizovat“. Tento střet vzniká na základě domněnky, že lze pomáhat „nezávisle“. Respektovat svobodu svědomí a náboženského přesvědčení lidí, kterým pomáhám, neznamená ztratit vlastní profil anebo se nehlásit k náboženské motivaci vlastního jednání. V řadě případů může naopak sociální pracovník nebo pedagog dojít oprávněně k názoru, že jeho svěřencům (klientům) v jejich situaci nejlépe pomůže jeho zkušenost víry.

Pokud se na tuto problematiku díváme z hlediska situace salesiánů, kteří pracují ve farní pastoraci, můžeme narazit na dva problémy. Jednak se můžeme setkat se zúženým pohledem na pastoraci, tedy s přesvědčením, že k podstatě úkolu církve patří liturgie a hlásání Božího slova, ale nikoli pomoc lidem s problémy (mladým, bezdomovcům). Ačkoli je jasné, že služba bližnímu patří k úkolům církve, je v praxi často delegována na specializovaná pracoviště a odsouvána na okraj života církevního společenství. Druhým problémem může být slabá identifikace kněží a aktivních farníků se salesiánským posláním. Tento problém je složitější, protože skutečně nelze od věřících, kteří nejsou salesiány, očekávat, že se budou identifikovat se salesiánským posláním a se salesiánským stylem pastorace. Také kněz, který pracuje ve farnosti, slouží všem věřícím, bez ohledu na jejich spiritualitu a zaměření a nemůže jim vnucovat vlastní postoje a priority. Přesto církev počítá s tím, že pokud je správa farnosti svěřena nějakému řádu nebo hnutí, bude se život této farnosti v některých rysech odlišovat od jiných farností.

V této souvislosti můžeme mluvit o „salesiánských farnostech“. Jejich specifika jsou zpracována v manuálu salesiánské pastorace *Pastorale giovanile salesiana*.^{*} Z něj vycházejí i zásady pro salesiánské farnosti, které jsou obsaženy ve *Výchovně pastoračním projektu Salesiánské provincie Praha* (2007).^{**}

^{*} *Pastorale giovanile salesiana*. Quadro di riferimento fondamentale. Ed. 2. Roma: Direzione Generale Opere Don Bosco 2000. (Slovenský překlad 1. vydání z r. 1998: *Saleziánska pastorácia mládeže*. Základná koncepcia. Bratislava: Don Bosco 1999.)

^{**} Aktuální výchovně pastorační projekt z r. 2007 je ke stažení na webových stránkách Salesiánské provincie Praha (www.sdb.cz). Téma „salesiánská farnost“ bylo podrobně zpracováno již ve výchovně pastoračním projektu z r. 2001.

Salesiánské farnosti se řídí – stejně jako ostatní farnosti – směrnicemi diecézního biskupa, případně biskupské konference; vyznačují se však specifickými akcenty, které vycházejí z jejich postavení:*

- animátorem salesiánské farnosti je salesiánská komunita (nikoli pouze farář-salesián),
- je zaměřena primárně na cílové skupiny, které mají přednost v salesiánské pastoraaci vůbec, a to je mládež, „zvláště nejchudší“, a „lidové vrstvy“,
- vyznačuje se dalšími vlastnostmi:
 - realizace preventivního systému a propojení evangelizace s rozvojem osobnosti
 - podílí se na pastoračním programu spolu se střediskem mládeže
 - podporuje systematickou katechezi všech skupin
 - orientuje se na podporu hledání životní cesty (dosl. „povolání“) jednotlivců
 - misijně vyhledává ty, kteří jsou vzdáleni společenství věřících, zejména ty, kteří trpí nouzí

Jak je vidět, spolupráce farnosti se střediskem mládeže je jedním z poznávacích znamení salesiánského díla, a to zejména v našich podmínkách, kde jsou salesiánská střediska většinou ve stejném areálu jako sídlo farnosti.

4.2.4 Směřování českých salesiánů na začátku 21. století

V posledních deseti letech je viditelný zejména rozvoj salesiánských středisek mládeže, a to jak po stránce manažerské (kvalita vedení), tak po stránce metodiky sociální práce (zachovávání standardů, vytváření manuálů). Naproti tomu slabší je rozvoj salesiánských středisek z hlediska *pedagogické* a *pastorační metodiky*. Také rozvoj života salesiánských farností se zdá pomalejší, než je tomu u salesiánských středisek. Postupně se sice i zde daří prosazovat *princip participace* (vytváření funkčních pastoračních a ekonomických rad, větší zájem věřících podílet se na plánování a realizaci života

* Uvedené formulace jsou volným (zjednodušeným, příp. vysvětleným) překladem zásad obsažených v odst. III.1.2. manuálu *Pastorale giovanile Salesiana*. Ed 2, s. 86.

farností), ale prakticky se tyto farnosti příliš neliší od farností vedených diecézními kněžími. Některá fakta o vnitřním vývoji salesiánských středisek najdeme v diplomových pracích studentů Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.*

Trochu zjednodušeně se dá posun salesiánské pastorace – zejména v rámci středisek mládeže – charakterizovat asi takto:

OD POZORNOSTI NA DUCHOVNÍ POTŘEBY ÚZKÉ SKUPINY VĚŘÍCÍ MLÁDEŽE
K POZORNOSTI NA CELKOVÝ OSOBNOSTNÍ ROZVOJ NÁVŠTĚVNÍKŮ STŘEDISEK,
ZEJMÉNA TĚCH, KTERÝM HROZÍ SOCIÁLNÍ EXKLUZE.

Tento posun s sebou přinesl mnoho pozitivního: podařilo se salesiánským způsobem pomoci stovkám mladých lidí k tomu, aby se „jejich život vydařil“. Salesiánská střediska jsou dnes uznávanými sociálními a výchovnými zařízeními. Současně však vyvolal i některé otázky, jako například:

V ČEM SPOČÍVÁ SPECIFIKUM SALESIÁNSKÉ PASTORACE?
JAK DOCÍLIT TOHO, ABY POMOC MLÁDEŽI BYLA SKUTEČNĚ VŠESTRANNÁ
A CITLIVÁ VŮČI DUCHOVNÍ DIMENZI LIDSKÉHO ŽIVOTA?

* MACÁK, Libor. *Výchovné metody používané v salesiánských střediscích mládeže v České republice*. Diplomová práce. České Budějovice: TF JU 2009; SVOBODA, Michal. *Modely pastorace mládeže uplatňované v salesiánských střediscích v České republice*. České Budějovice: TF JU 2008; JIRÁČEK, Václav. *Evangelizace a salesiánské středisko mládeže*. České Budějovice: TF JU 2011.

5. Metodika salesiánské výchovné a pastorační práce

Chceme-li hovořit o metodice jako o určitém systému metod, musíme si nejprve ujasnit, jak chápeme pojem „metoda“. Běžně se tímto výrazem označuje způsob, jak dosahujeme určitého cíle. K tomu však existují dva přístupy: jeden, který klade důraz na detailní popis postupu (něco jako návod k použití), a druhý, který je obecnější a chápe metodu spíš jako zvolený směr, jakým směřujeme k cíli (řec. výraz „methodos“ je složen ze slov „meta“ = za, nad a „hodos“ = cesta). My se budeme držet obecnějšího pojetí. Je vyjádřeno v pedagogickém slovníku, kde se metody definují jako „záměrné a systematické způsoby, postupy a prostředky, které směřují k ... cíli“.

Jak vyplývá z úvodních dvou kapitol tohoto pojednání, používají salesiáni k dosažení svých výchovných cílů široké spektrum metod, ať už se jedná o metody popsané v pedagogice nebo o metody zpracované v teorii sociální práce, případně o metody dokumentované v pastorační teologii. Použití jednotlivých metod závisí na následujících faktorech:

- a) cílová skupina
- b) vlastní projekt (volba metod vycházející z poslání a cílů organizace)
- c) minimální standardy a jiné požadavky profesních sdružení a kontrolních orgánů
- d) obvyklé metody v konkrétní oblasti (pedagogika, sociální práce, pastore)
- e) vzdělání a zkušenosti pracovníků

V minulé kapitole jsme naznačili souvislost mezi vývojem cílových skupin a metodami práce. Různost pracovních metod souvisí rovněž s diverzifikací rolí jednotlivých pracovníků salesiánských zařízení. Zatímco ve farnostech je rozhodující role kněze, jehož působení doplňují další osoby činné v pastorači (většinou na bázi dobrovolnosti), v salesiánských střediscích mládeže se setkáváme jak s rolí pracovníka garantujícího „ducha zařízení“ – salesiána (jehož role často není přesně vymezena, pokud není současně vedoucím pracovníkem), tak s pedagogickými pracovníky (pedagogové volného času, vychovatelé) a sociálními pracovníky, případně s technicko-administrativními zaměstnanci a dalšími pracovníky managementu.

Spolu s profesionalizací práce salesiánských středisek dochází i ke specializaci vzhledem k používaným pracovním metodám, což se projevuje zejména u metod sociální práce: sociální pracovníci, kteří tuto práci ve střediscích vykonávají, musí mít odpovídající odbornou přípravu, v rámci níž si osvojili metody sociální práce; pokud je některá aktivita střediska financována jako zařízení sociálních služeb (např. nízkoprahový klub), jsou tito pracovníci – a potažmo i ostatní, kteří se na programu podílejí – povinni rozpracovat podrobnou a kontrolovatelnou metodiku podle minimálních standardů sociálních služeb.

V porovnání s požadavky specializace sociálních pracovníků zůstávají kvalifikační i realizační nároky na pedagogické a pastorační pracovníky spíše v obecné rovině. Zatímco práce sociálních pracovníků se řídí zákonem o sociálních službách (zák. č. 108/2006 Sb.), předpoklady pro práci pedagoga volného času upravuje zákon o pedagogických pracovnících (zák. č. 553/2004 Sb.) a na něj navazující vyhláška; požadavky na pastoračního pracovníka nejsou legislativně zakotveny. Touto disproporcí lze vysvětlit zjištění, které můžeme vyvodit z výsledků výzkumných šetření M. Svobody a L. Macáka.* Z analýzy dokumentů salesiánských středisek (Macák) a z analýzy rozhovorů s náhodně vybranými pracovníky středisek (Svoboda) vyplývá, že sociální pracovníci dovedou explicitně pojmenovat používané metody, zatímco pedagogické nebo pastorační metody jsou používány spíše

* MACÁK, Libor. *Výchovné metody používané v salesiánských střediscích mládeže v České republice*. Diplomová práce. České Budějovice: TF JU 2009; SVOBODA, Michal. *Modely pastorační mládeže uplatňované v salesiánských střediscích v České republice*. České Budějovice: TF JU 2008.

na základě tradice nebo intuice, tudíž zaměstnanci jsou schopni popsat svoji činnost i svoje cíle, ale neumějí vymezit metody, které používají.

Macák jasně vnímá absenci pedagogické a pastorační metodiky v salesiánských dokumentech a konstatuje:

„Metodiky jednotlivých programů jsou vesměs vytvářeny z požadavku zákona, respektive z požadavku instituce, která činnost financuje. Proto se s nimi většinou setkáme pouze u středisek, která mají některý program registrovaný jako sociální služba, případně jsou financovány z rozpočtu kraje nebo města. Navíc jsou metodiky a manuály místně specifické a většinou řeší spíše organizační stránky provozu. V případě středisek, která provozují NZDM, bývají manuály velice podrobné, nicméně vychází ze standardů sociálních služeb, tudíž o výchovných metodách se v nich příliš nedočteme.“

V následujících řádcích se pokusíme vymezit metody pedagogické a sociální práce, s nimiž se setkáme v salesiánských střediscích. Na tento přehled navážeme prezentací metody kulturní animace, která se nám jeví jako konkretizace preventivního systému dona Boska, jež se hodí také pro salesiánská střediska v ČR.

5.1 Metody výchovy používané v salesiánských zařízeních

Svoboda provedl v rámci svého výzkumného šetření na podzim 2007 polostrukturované rozhovory s osmnácti pracovníky osmi salesiánských výchovných zařízení (7 středisek mládeže a 1 školicí středisko – Dům Ignáce Stuchlého ve Fryštáku). Vzhledem k tomu, že srovnatelných středisek mládeže je pouze devět a z každého se výzkumu zúčastnili minimálně dva pracovníci s rozdílným lidským a odborným profilem (pohlaví, vzdělání, příslušnost k salesiánské kongregaci), můžeme předpokládat, že tento výzkum pokrývá téměř celé spektrum cílů, motivů a postojů, které lze najít mezi pedagogickými, sociálními a pastoračními zaměstnanci salesiánských středisek.

* Macák, Výchovné metody, 44.

Svoboda vyvozuje svoje závěry převážně z odpovědí respondentů na otázku, „jak dosahují cílů své práce“ s mládeží, i když zohledňuje také informace, které se dozvěděl na jiných místech rozhovoru.* V odpovědích respondentů objevil Svoboda následující metody:**

- pedagogická komunikace
- kontaktní práce
- zpětná vazba
- doprovázení
- neformální vzdělávání
- podpora komunikace mezi vrstevníky
- podpora vzniku skupiny
- modelová výchova (na základě příkladu vlastního života)
- případová práce
- poradenství
- zprostředkování navazujících služeb
- sociální práce se skupinou
- utváření charakteristického sociálního prostředí

Většinu z těchto metod vnímá Svoboda jako různé cesty k dosažení edukačních cílů.*** Za metody sociální práce považuje pouze případovou práci, poradenství, zprostředkování navazujících služeb a sociální práci se skupinou. Jako „společnou specifickou metodu“ salesiánských středisek uvádí „utváření charakteristického prostředí“, kterého se dosahuje pomocí volnočasových aktivit a nabídkou vztahů ze strany pracovníků. Někteří respondenti, většinou salesiáni, připomněli, že ke stylu jejich práce neoddělitelně patří také jejich osobní víra.

* Svoboda, *Modely pastorace*, 17.

** Srov. tamtéž, 24 – 25.

*** Svoboda používá pojem edukace, který zahrnuje jak „výchovu“, tak „vzdělávání“; v našem pojednávání používáme spíše pojem „výchova“ nebo „výchovná“, příp. „pedagogická metoda“.

Metody uváděné Svobodou můžeme rozdělit do tří kategorií: na metody zaměřené na rozvoj osobnosti, metody zaměřené na rozvoj skupiny a individuální metody sociální práce:

orientace na rozvoj osobnosti	orientace na rozvoj skupiny	individuální sociální práce
pedagogická komunikace	podpora vrstevnické komunikace	kontaktní práce
zpětná vazba	podpora vzniku skupiny	případová práce
doprovázení	sociální práce se skupinou	poradenství
neformální vzdělávání	utváření charakteristického sociálního prostředí	zprostředkování navazujících služeb
modelová výchova		

Přestože Svoboda uvádí poměrně velké množství metod (ačkoli u některých pojmů lze mít pochybnost o tom, zda je správné jejich zařazení mezi metody – zpětná vazba, neformální vzdělávání), v salesiánských dokumentech se o nich prakticky nemluví. Uvádí se téměř výhradně jenom „preventivní systém dona Boska“, a to obvykle bez další konkretizace. Proto dochází Macák k závěru, že salesiánská střediska „mají jisté rezervy v metodickém uchopení své bezesporu bohaté a široké výchovné praxe“.* Tím aktuálnější se nám jeví potřeba alespoň některé z metod, které se v salesiánských zařízeních „implicitně“ používají, pojmenovat a rozpracovat.

V našem dalším pojednání se omezíme pouze na některé metody, které jsou důležité především pro salesiánská střediska mládeže v České republice. Zde je namístě upozornit na značný rozdíl v obsahu činnosti salesiánů ve srovnání České republiky a ostatních zemí, kde salesiáni již dlouho působí. Zatímco u nás po roce 1989 vznikla salesiánská střediska mládeže, která realizovala většinu činností v rámci volnočasových nabídek, v salesián-

* Macák, Výchovné metody, 92.

ském světě je tomu obvykle jinak: většinu salesiánských zařízení tvoří školy, domovy mládeže (internáty), případně farnosti. Prostor pro otevřenou práci s dětmi (oratoř) je obvykle součástí nějakého většího zařízení, kde jsou volnočasové aktivity spíše doplňující součástí výchovného programu, proto se metodika oratoře příliš nerozvíjí. Naopak se rozvíjejí metody práce se školní třídou, se skupinou žáků či učňů v internátech atd. Kromě toho salesiáni stále více podporují rodiče v jejich přímém výchovném působení, protože to tvoří základ kvalitní výchovy nové generace.*

Pokud jde o to, co u nás někdy nazýváme klubová činnost (možná bychom ji v salesiánském kontextu měli chápat spíše jako „oratoř pro adolescenty“), je situace trochu jiná. Salesiánské středisko ve světě (to, co je v salesiánských dokumentech shrnuto pod názvem „centro giovanile“) se soustředí hlavně na práci se stabilními skupinami mládeže. Vedle toho ovšem vznikají nová salesiánská zařízení, tzv. „signifikantní díla“, v nichž se salesiáni věnují právě těm mladým lidem, kteří se jinde „nechytají“, a proto zřetelně patří mezi prioritní adresáty salesiánského poslání. Koncepce i metody používané v těchto zařízeních vycházejí často ze zkušeností mimo salesiánskou rodinu a jsou ovlivněny vývojem kvalifikace pracovníků v oblasti sociální práce.

5.2 Otevřená práce s mládeží a její metody

Oratoř pro děti, na niž v českém salesiánském prostředí od druhé poloviny 90. let navazuje také klubová činnost pro mládež, považujeme za ústřední program každého salesiánského střediska. Názvem „oratoř“ se v salesiánských střediscích v ČR označuje otevřený program pro děti, který je určený prakticky pro všechny zájemce. Většinou se sice děti do oratoře přihlašují a platí malé poplatky, ty však nepředstavují překážku vstupu nového zájemce. Program si vybírají děti samy na základě nabídky her a dalších aktivit, které mohou v prostoru určeném pro oratoř (obvykle také nazývaném „oratoř“) realizovat. Nabídka činností je na jedné straně dána zaříze-

* Tento názor vychází z osobních konzultací autora s profesory Papežské salesiánské univerzity v Římě (UPS), které proběhly na jaře 2010 (Nanni, Orlando, Tonelli, Mion).

ním, které je k dispozici (stolní tenis, stolní fotbal, fotbalové hřiště atd.), na druhé straně aktivní nabídkou profesionálních či dobrovolných animátorů.

Ačkoli se tento program nazývá „oratoř“, charakter salesiánské oratoře získává teprve tím, když k výše uvedeným materiálním a programovým nabídkám (tzv. věcná nabídka) přistoupí intenzivní komunikace animátorů s účastníky, která směřuje k vytvoření *trvalejšího vztahu* (tzv. personální nabídka).*

Bezprostředně po roce 1989 převažovaly mezi návštěvníky českých salesiánských středisek děti. Teprve když začala první generace dětí odrůstat (2. polovina 90. let), začalo se přemýšlet o formě oratoře pro dospívající mládež. Tak vznikly první kluby (Vrtule – Praha, Past – Plzeň).

Velmi brzy se ukázalo, že tyto kluby přitahují především mladé lidi, kteří nemají jiné možnosti využití volného času anebo jim chybí motivace k tomu, aby provozovali systematicky nějakou sportovní, vzdělávací nebo jinou zájmovou činnost. Tak se také u nás potvrdily zkušenosti z podobných zařízení, které již od 70. let fungují v západní Evropě:

Střediska mládeže musí poskytovat stále více konkrétní sociální a materiální pomoc, např. provizorní ubytování, teplé jídlo, možnost výdělků, pomoc s úkoly do školy atd. Patří totiž k těm málo místům, kam přicházejí i mladí lidé žijící na okraji společnosti. To vytváří „specifickou dynamiku ve smyslu selektivního proudu návštěvníků otevřených mládežnických zařízení“. Tyto „okrajové skupiny“ totiž propadají sítím sociálního zabezpečení a hledají útočiště v místech, které jsou z principu všem otevřené. Aby zůstalo středisko otevřené i jiným (ne tak extrémním) skupinám, je třeba „vyvážit rozdílná očekávání různých skupin ve smyslu aktivní regulace cílové skupiny“.**

Tím ovšem vznikla nová potřeba: poskytnout mladým lidem kvalifikovanou sociální pomoc.

* Pojmy „věcná“ a „personální nabídka“ jsou použity v závěrečném dokumentu Würzburgské synody (1975) o církevní práci s mládeží (Ziele und Aufgaben kirchlicher Jugendarbeit – český překlad podstatné části dokumentu je obsažen v příloze ke knize M. Kaplanka *Pastorace mládeže*, Praha: Salesiánská provincie 1999). Jako věcná nabídka se chápe nabídka materiální a programová, jako personální nabídka je označena nabídka vztahů ze strany vedoucích i nabídka vytváření vztahů mezi účastníky. Věcná nabídka má přitom být v církevním zařízení spíše prostředkem pro rozvinutí personální nabídky.

** Srov. REPP, Gernot u. a., *Offene Jugendarbeit in Vorarlberg. Angebotsstrukturen – Nutzungsformen – Wirkung*, Salzburg 1997, 22 – 23.

5.2.1 Kluby a nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Vzhledem k tomu, že zhruba ve stejné době (2. polovina 90. let) začali sociální pracovníci v rámci České asociace streetwork (ČAS) rozvíjet praxi – a současně i koncepci – nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, rozhodly se některé salesiánské kluby (např. Vrtule) připojit k tomuto hnutí, takže na jedné straně převzaly principy nízkoprahových zařízení, které později získaly oporu také v legislativě (§ 63 zák. č.108/2006 Sb.), a na druhé straně začaly tyto principy aktivně spoluvytvářet. Vzhledem k těmto novým kvalifikačním potřebám a zejména díky zmíněné legislativní úpravě začala salesiánská střediska zaměstnávat také sociální pracovníky. Sociální pracovníci plní v salesiánských střediscích významnou roli, která se doplňuje s rolí salesiánů-řeholníků, kteří obvykle plní pastorační úlohu v užším slova smyslu („Seelsorge“ – „péče o duši“, a tedy i o ducha a směřování, což můžeme označit také jako „garanci hodnot“), a s rolí pedagogů volného času, kteří nabízejí jak volnočasové programy, tak osobní vztahy, aby podnítili osobnostní a sociální rozvoj účastníků.

S rozvojem sociální práce v rámci salesiánských středisek je ovšem spojeno riziko, že se kvůli množství „terapeutické“ aktivity zanedbá preventivní funkce klubu.*

Protože oratoře i kluby pracují na principu „otevřené práce s mládeží“ (offene Jugendarbeit), jejímž znakem je tzv. nízkoprahovost, ale přitom nejsou a ani nemohou být všechny zařazeny mezi nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM) podle zákona o sociálních službách, jeví se nám jako užitečné definovat na tomto místě „otevřenou práci s mládeží“.

S obratem „práce s mládeží“ se setkáváme jak v angličtině (youth work), tak v němčině (Jugendarbeit). Samozřejmě se tento pojem používá v různém prostředí s různými akcenty. V každém případě v sobě zahrnuje činnost mládeže a její podporu ze strany dospělých, která přesahuje rámec rodinné výchovy a školního vyučování. Přestože nelze očekávat, že by pojem „práce s mládeží“ u nás zdomácněl, jeví se nám jako vhodný právě proto, že se jím může označit jak sociální, tak pedagogická nebo pastorační činnost s mladými lidmi a pro mladé lidi. Na tomto místě ho zavádíme proto, abychom

* Tohoto rizika si všimli odborníci již před 15 lety, jak lze usoudit i z výše zmíněné rakouské publikace (srov. Repp, 23).

(aspoň symbolicky) překonali ne zcela šťastné dělení na sociální pracovníky a pedagogy, které vzniklo v české odborné veřejnosti.

Jestliže tedy za „práci s mládeží“ považujeme sociální, vzdělávací a aktivizační nabídky pro děti a mládež, jako „otevřenou práci s mládeží“ označujeme takové nabídky, jejichž charakteristickým znakem je „otevřenost“.*

5.2.2 Princip otevřenosti (nízkoprahovosti)

Principiálně jde o otevřenost ve vztahu ke všem mladým lidem a k jejich potřebám a touhám.** Někdy bývá „otevřenost“ chápána jako princip, který nedovoluje prakticky žádný zásah ze strany dospělých. Tímto způsobem je chápána tam, kde se otevřená práce považuje výlučně za sociální službu. V těchto případech jsou sociální pracovníci v roli těch, kdo nabízejí „produkty“ (personální a věcnou nabídku) svým klientům. Pokud ovšem chápeme „otevřenost“ jako pedagogický princip, nemůže nám být jedno, které aktivity mladí lidé zvolí.

Přehlednou odpověď na to, v čem spočívá princip otevřenosti, nabízí Willi Klawe, který mluví o otevřenosti *obsahu a organizační formy*, dále o otevřenosti *k zájmům mládeže* a nakonec o otevřenosti *vůči veřejnosti*.

Otevřenost obsahu spočívá v tom, že nejsou na náplň činnosti kladeny žádné apriorní politické, náboženské či světonázorové nároky. V salesiánských střediscích to znamená pestrost a ochotu realizovat různé aktivity, a to i vysloveně „sekulární“, tedy takové, které jsou zcela neutrální vůči náboženství. Salesiáni také zachovávají politickou neutralitu.

Otevřenost organizační formy znamená, že podmínkou účasti na aktivitách není členství v nějaké organizaci a že jsou tak aktivity bezprostředně

* K pojmu „offene Jugendarbeit“ srov. např. B. KLAWE, Willy, Arbeit mit Jugendlichen. Einführung in Bedingungen, Ziele, Methoden und Sozialformen der Jugendarbeit, München 1993, 11 – 14; SCHMID, Franz, Geschichte Offener Jugendarbeit, in: SCHMIDT, Rudolf (Hrsg.), Offene Jugendarbeit, München 1990, 9 – 20; BAUER, Wolfgang, JugendHaus, Geschichte, Standort und Alltag Offener Jugendarbeit, Weinheim/Basel 1991, 28 – 38.

** Vyjádřeno pojmem „Option für alle“ podle: BORISTOWSKI, Dieter/HUBWEBER, Norbert, Bausteine Katholischer Offenen Kinder- und Jugendarbeit, 117, in: HOBELSBERGER, Hans/LECHNER, Martin/TZSCHEETZSCH, Werner, Ziele und Aufgaben kirchlicher Jugendarbeit. Bilanz und Auftrag 20 Jahre nach dem Synodenbeschuß, München 1996, 113 – 129.

přístupné všem. Tento princip není v salesiánských zařízeních zcela naplněn, protože většinou existuje jakási evidence účastníků.

Otevřenost k zájmům mládeže znamená, že se činnost orientuje primárně na potřeby mladých, a ne na dosažení cílů, které mají dospělí. Také v tomto ohledu je otevřenost v salesiánských střediscích – díky jejich výchovnému zaměření – pouze relativní. Požadavkem ovšem zůstává transparentnost výchovných cílů, jejichž naplnění je možné pouze na základě svobodné participace účastníka – a nikoli na základě manipulace.

Otevřenost vůči veřejnosti znamená průhlednost, možnost veřejné kontroly, aby se mohl kdokoli dozvědět, co se dělá a proč. Otevřenou práci s mládeží můžeme tedy definovat jako *formu pomoci mladým lidem prostřednictvím nabídek, které jsou voleny a uskutečňovány na základě zájmů mladých lidí a jsou všem přístupné*.

Otevřenost není konstantní stav, ale je to znak, který se v konkrétních podmínkách dynamicky vyvíjí. Otevřenost neklade absolutní nároky: i ta zařízení, která zůstávají ze zásady všem otevřená, jsou ve skutečnosti přitažlivá jen pro určitou část mládeže. Proto je třeba, aby i salesiánské oratoře a kluby měly stanovené cílové skupiny, které chtějí zaujmout. Skupina, která vznikne v otevřeném klubu, se od ostatních mládežnických skupin (oddíly, spolky, kroužky) liší tím, že skupinu dává dohromady a drží pohromadě provozovaná aktivita a osobní vztahy, a ne příslušnost k nějaké organizaci, jak je tomu jinde.

Různé aktivity přitahují různé skupiny mládeže. Pokud nám jde o zvěstování evangelia, musíme se ptát, které aktivity nejvíce odpovídají touhám mladých lidí hledajících duchovní hodnoty. Pokud na tuto otázku najdeme odpověď, můžeme se pokusit podporovat právě ty aktivity, které pomohou vyjádřit tyto touhy.

5.3 Metody nedirektivní výchovy

Ačkoli salesiáni při své práci používají řadu metod, ať už jde o „tradiční“ metody školní nebo mimoškolní výchovy či o relativně nové metody sociální práce, chceme se v dalším pojednání zaměřit pouze na metody nedirektivní výchovy. Ostatní metody jsou totiž dostatečně zpracovány odborníky mimo salesiánské prostředí, proto stačí na tyto prameny odkázat. Z oblasti tradiční

mimoškolní výchovy se můžeme inspirovat autory, kteří publikovali či publikují v oblasti pedagogiky volného času, jako je např. Jiřina Pávková nebo Břetislav Hofbauer. V oblasti sociální práce vzniká v současné době řada užitečných příruček, učebnic a studií, které lze použít. Jejich autory jsou jak psychologové (např. Křivohlavý, Mareš), tak odborníci, kteří rozvíjejí sociální práci jako nový vědní obor (např. Matoušek).*

Výchovné koncepce a metody, kterým se chceme dále věnovat, můžeme zahrnout mezi metody informální výchovy anebo jinak řečeno mezi výchovné metody práce s mládeží. Vzhledem k tomu, že pojem informální výchova není jednoznačný, použili jsme do nadpisu této kapitoly slovo „nedirektivní“, protože vyjadřuje společný prvek obou přístupů, které přiblížíme v dalších odstavcích – kulturní animace a informální edukace.

V rámci rozvoje myšlenky animace, zejména v 70. letech 20. století, vznikaly pedagogické metody orientované na rozvoj skupiny a na komunikaci; informální edukace zase propojuje metodu případové práce s metodami doprovázení a poradenství. Obě koncepce jsou si blízké a jsou i určitým způsobem propojené se salesiánskou praxí. V obou koncepcích se jedná o prolínání sociální práce a pedagogiky.

5.3.1 Animace

Slovo „animace“, které zdomácnělo v románských jazycích, má svůj původ v latinském výrazu *anima* (duše). Animovat tedy znamená oduševňovat, tzn. dávat duši, přičemž *duše* se zde chápe jako ekvivalent pro *život*. Proto

* Rozsah publikací je poměrně značný, takže zde odkazujeme pouze na některé z nich.

Z oblasti pedagogiky volného času jsou to např. HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál 2004; PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 1998; HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál 2008; HOFBAUER, Břetislav. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity 2010.

Z oblasti sociální práce můžeme uvést tyto příklady: MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál 2008; *Kontaktní práce*. Antologie textů České asociace streetwork. Praha: ČAS 2007; MAREŠ, Jiří, KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

můžeme výraz *animace* překládat jako *oživení* nebo *probouzení nadšení*, ale také jako *naplnění životem* nebo *duchem*.*

Podle francouzského sociologa Théryho se fenomén označovaný jako animace objevuje v lidské společnosti již od pradávna. Vždycky totiž existovaly činnosti, při nichž působili animátoři – lidé, jejichž úkolem bylo usnadňovat komunikaci a participaci na kulturním a společenském dění.**

Původní a nejrozšířenější pojetí animace je *sociálně-kulturní animace*. Toto slovní spojení vychází z francouzského pojmu *společenská kultura* (la socio-culture), který označuje společenské a kulturní struktury podporované státem. Do širšího povědomí se dostala animace v 60. a 70. letech 20. století. Od roku 1972 začala Rada Evropy sledovat a podporovat animaci v celoevropském měřítku. Reflexe tohoto vývoje je shrnuta v dokumentu o sociálně-kulturní animaci z roku 1978. Tento dokument reflektuje jak shodné prvky, tak rozdíly v pojetí animace v některých západoevropských zemích v 70. letech.***

Animace se během 70. let rozšířila a diferencovala. Pedagogicky zaměřené animační směry se rozvinuly v Německu (Freizeitkulturelle Animation) a v Itálii (animazione culturale). Od začátku 70. let se vzájemně ovlivňovala teorie salesiánské pastorače mládeže a kulturní animace. Vedle toho se v Itálii rozvíjela i sociálně zaměřená animace (pod názvem l'animazione sociale).

Mario Pollo začal na konci 60. let na základě dosavadní zkušenosti s francouzskou animací a s výchovným úsilím salesiánů vytvářet vlastní směr animace, kterou nazval *animazione culturale* (kulturní animace). Kulturní animace se rozšířila v Itálii, zejména v církevním prostředí, dále ve španělsky mluvících zemích a v některých dalších oblastech, kam se dostala díky aktivitě salesiánů. Metoda se rozšířila především díky časopisu *Note di Pastorale Giovanile* (Poznámky k pastorači mládeže), jehož šéfredaktorem je již více než 40 let Riccardo Tonelli, který od začátku s Pollem úzce spolupracuje.

Pollo ve svém pojetí animace na jedné straně ze sociálně-kulturní animace vychází, ale současně se vůči ní vymezuje. Tvrdí, že kulturní animace je *způsob života a postoj vedený láskou k životu*. Pod pojmem „láska k životu“ si představuje víru v možnost rozvoje každého jedince i společnosti jako celku. Přitom používá pojem *progetto della vita* (dosl. „životní projekt“), což

* Srov. OPASCHOWSKI, Horst W. *Einführung in die freizeit-kulturelle Breitenarbeit*. Methoden und Modell der Animation, Bad Heilbrunn: Klinkhardt 1979, 52

** Srov. tamtéž, 53n.

*** *Sociocultural Animation*. Strasbourg: Council of Europe – Council for Cultural Co-operation 1978.

by se dalo nejlépe interpretovat asi jako „jasná životní perspektiva“. Jde o to, aby člověk věděl, odkud vychází a kam směřuje.

Kulturní animace je postavena na antropologických základech formovaných myšlením některých židovských a křesťanských filosofů 20. století. Na tomto místě stojí za zmínku několik antropologických principů, které jsou pro Polla směrodatné:

- podstata lidství je zahalena tajemstvím
- člověk je bytost historická, toužící objevit smysl života a plánující svůj život
- člověk se vyjadřuje pomocí symbolů
- člověk je bytost svobodná a současně omezená
- každý jedinec může konat dobro a k tomu potřebuje osvobození

Kulturní animace se v praxi realizuje respektováním čtyř výchovných principů. Prvním principem je *zralý postoj vychovatele k životnímu stylu mladých lidí*. V tomto principu jsou vyjádřeny osobnostní nároky na vychovatele, mezi něž patří nejen odborná způsobilost, ale také citová vyrovnanost, schopnost hledat odpověď na hraniční otázky života a zejména pochopení vlastní role v procesu enkulturace.* Druhý princip, který se označuje jako *utváření výchovného vztahu mezi vychovatelem a skupinou*, vyjadřuje další spektrum osobnostních nároků na vychovatele. V tomto případě se jedná o vztahovou a komunikační kompetenci, včetně víry v dobré jádro skryté v každém člověku, které by měl animátor pomáhat objevit a rozvinout.

Zatímco tyto dva principy spíše vyžadují lidskou zralost vychovatele, další dva od něj očekávají odbornou způsobilost. Třetí princip – *rozvoj skupiny jako výchovného prostředí* – totiž předpokládá, že animátor poskytne účastníkům prostor k tomu, aby mohly probíhat interakce ve skupině, a že bude sám aktivně zasahovat do procesu vývoje skupiny tak, aby se skupina stala pozitivně formujícím prostředím. Čtvrtý princip – *empiricko-kritický model plánování* – předpokládá aplikaci principů strategického plánování na výchovný proces. Jestliže Pollo nazývá tento princip „empiricko-kritický model plánování“, znamená to, že se při plánování výchovného procesu musí vycházet ze znalosti reality, tedy z empiricky popsané situace cílové skupiny.

* Jako „enkulturace“ se označuje proces, v němž si jedinec osvojuje kulturu společnosti, v níž žije, včetně mravních zásad, zvyků, mentality atd.

Uvedené principy kulturní animace můžeme chápat jako určitou konkrétní zaci preventivního systému dona Boska. Jestliže se don Bosco zajímal o to, co zajímalo mladé lidi, znamená to, že vstupoval do světa mládeže. Nevstupoval tam ale jako jeden z mladých lidí, nýbrž jako autorita, ovšem autorita laskavá a přijímající – a právě to je znak prvního pilíře kulturní animace – zralého přijetí světa mládeže. Můžeme tedy tvrdit, že lidská zralost vychovatele je prvním předpokladem úspěšné výchovy, a proto salesiáni kladou hlavní důraz právě na osobnost vychovatelů.

Pokud don Bosco svým příkladem i slovem vyzýval k bezpodmínečnému přijímání mladých lidí a k projevům autentického vztahu vychovatele k vychovávaným, takže požadoval, aby mladí „byli nejen milováni, ale aby cítili, že jsou milováni“, * stal se *výchovný vztah* skutečným pilířem jeho výchovného systému, jak to potvrzují i současní pracovníci salesiánských zařízení.

Oratoř dona Boska byla výchovným prostředím, které působilo integrálně na účastníka – nešlo pouze o působení dospělých vychovatelů, ale také o vzájemné vztahy vrstevníků. Fungovala zde skupinová dynamika, která je dnes velmi dobře popsána. Proto se i současná salesiánská výchova opírá o stejný pilíř jako animace – o skupinu jako výchovné prostředí.

Čtvrtý Pollův princip – empiricko-kritický model plánování – se projevuje v metodice tvorby tzv. výchovně-pastoračních projektů, které salesiáni vytvářejí od 90. let 20. století ve všech provinciích i komunitách. Metodika vytváření těchto projektů vhodně převádí zkušenosti z ekonomického a personálního managementu do oblasti výchovy. Salesiáni – stejně jako Pollo – vycházejí z analýzy situace cílové skupiny. Metodika dále stanovuje cíle a tzv. itinerář, tedy konkrétní kroky vedoucí k dosažení cíle.**

5.3.2 Poznámky k uplatnění principů animace v salesiánských střediscích

Jak vyplývá z předchozího pojednání, uplatňují salesiáni některé principy animace, aniž by je měli teoreticky zpracované. Většinou ani slovo „animace“ nepoužívají, zatímco označení „animátor“ je dost oblíbené. Je zajímavé, jak

* Srov. List z Říma.

** Srov. *Pastorale giovanile salesiana*. Quadro di riferimento fondamentale. Ed. 2. Roma: Direzione Generale Opere Don Bosco 2000.

rychle se výraz „animátor“ po roce 1989 rozšířil z Itálie do českého a slovenského prostředí. Můžeme se domnívat, že je tomu tak proto, že dvě velmi rozšířená celosvětová hnutí stojící u zrodu institucionalizované pastorace mládeže v českých a moravských diecézích mají svůj původ v italském prostředí a čerpají z něj podněty (fokolarini a salesiáni). Výraz „animátor“ se v českém prostředí považoval z historických důvodů za vhodnější než „vůdce“ nebo „vedoucí skupiny“ či „skupinový vedoucí“. Vzhledem k tomu, že „animovat“ neznamená v prostředí italské církve pouze „oduševňovat“ nebo „oživovat“, ale také „dát přitažlivou formu“ nebo „udělat zajímavým“ (srov. „animace liturgie“),* došlo k tomu, že se začali jako „animátoři“ označovat nejen členové skupiny, kteří přicházejí s nápady a s iniciativou, ale také vedoucí skupin (společenství) a obecně ti, kdo se aktivně podílejí na přípravě programu nějaké skupiny. Proto v českém katolickém prostředí výraz „animátor“ zdomácněl, ale význam slova „animace“ zůstal neznámý.

Pokud uvažujeme o prvním principu kulturní animace – osobnostní zralost vychovatele projevující se vyváženým vztahem k životu mladých lidí – můžeme konstatovat, že se v salesiánských střediscích dbá o osobnostní růst zaměstnanců i dobrovolníků, a to na základě zkušenosti, že *více vychováváme tím, kdo jsme, než tím, co děláme*.

Podpora lidské a křesťanské zralosti personálu salesiánských středisek je obtížná. Zatímco odbornou kvalifikaci získáváme studiem a ověřujeme na základě vysvědčení nebo certifikátu, lidskou kompetenci získáváme svým přístupem k životu a k práci a křesťanskou kompetenci spoluprací s Boží milostí, takže tyto dvě kompetence nemůžeme předem odhadnout a ověřit. Při přípravě salesiánských vychovatelů nestačí pouze stanovení metodických postupů a nacvičení dovedností; mnohem důležitější je „péče o duši“ (Seelsorge) vychovatelů, což si – podle Svobodova zjištění – uvědomují i sami vychovatelé:

„Profesní odbornost byla ve všech souvisejících výpovědích kladena vždy do vztahu s postojem srdce, respektive s určitým vnitřním pozitivním nastavením pro mladé lidi. Ani v jedné z výpovědí autor neobjevil jednoznačnou preferenci profesionality pracovníků před schopností vytvářet vztahy s cílovou skupinou. ... Z odpovědí pracovníků je tak zřejmé, že způsobilost pro práci v salesiánských střediscích mládeže se odvíjí od rovnováhy mezi přístupem srdce a odbornou způsobilostí.“**

* Srov. DEMEL, Zdeněk. Animace liturgie. In *Studia theologica*, r. 2011, č. 1, s. 99 – 120.

** Svoboda, Modely pastorace, 36.

Aspekt „lidskosti“ a „vztahovosti“ salesiánské výchovy vystoupí ještě výrazněji do popředí, pokud salesiánskou výchovu konfrontujeme s druhým principem kulturní animace, a tím je budování osobních vztahů mezi animátorem a mladými lidmi. Jestliže Svoboda ve svém průzkumu hovoří o „charakteristickém prostředí“ salesiánských zařízení, dá se zjednodušeně tvrdit, že to, co je na první pohled pro salesiánská zařízení typické, je priorita a neformálnost vztahů, které se v zařízeních budují. Svoboda uvádí několik znaků přístupu a postoje salesiánských vychovatelů: asistence, individuální přístup, zájem a bezpodmínečné přijetí, naslouchání, postoj srdce (lásky a laskavost), výchovná zodpovědnost.* Také z dalších rozhovorů s vychovateli a s dětmi ze salesiánských středisek můžeme usoudit, že v salesiánské výchově hrají ústřední roli *mezilidské vztahy*.**

Třetí a čtvrtý princip kulturní animace – výchovná úloha skupiny a plánování – jsou sice v práci salesiánských středisek obsaženy, ale nejsou důsledně rozpracované a uplatňované. Přestože si je většina zaměstnanců středisek vědoma významu a důsledků skupinové dynamiky, málokdy se setkáváme s tím, že by byl vytvořen výchovný plán pro konkrétní skupinu. V rámci metod sociální práce se uzavírá kontrakt s jednotlivci a hovoří se s nimi o jejich záměrech a cílech, kterých chtějí dosáhnout. O tom, že lze výchovně ovlivnit také vývoj neformální skupiny vzniklé na základě nabídky střediska, se obvykle nemluví. Ještě závažnější problém vzniká, pokud se zamyslíme nad předpoklady *výchovného vlivu skupiny*. V této souvislosti si uvědomíme odlišnost situace našich salesiánských středisek – i jiných salesiánských zařízení ve světě – ta se v tomto bodu velmi liší od situace v době dona Boska. Zatímco don Bosco pracoval převážně s dětmi a mladými lidmi, kteří sice byli zanedbaní, ale nebyli „zkažení“, v některých našich zařízeních převažují účastníci s vážnými sociálními problémy. V těchto případech je namísto otázka, zda je možné uplatnit pedagogické metody také v prostředí, kde převažují problémoví mladí lidé, anebo zda se zde jedná výhradně o terapii nebo terciární prevenci sociálně patologických jevů.

* Srov. Svoboda, *Modely pastorace*, 36 – 37.

** Usuzujeme tak z rozhovorů s pracovníky salesiánských středisek v Praze-Kobylicích, v Plzni a v Českých Budějovicích.

5.3.3 Informální edukace

Koncepce *Informal Education* (informální edukace)* pochází z Velké Británie, kde se rozvinula především v mobilní práci s mládeží, v práci s mládeží v klubech a v projektové práci.** Kluby se začaly ve Velké Británii rozvíjet zejména po roce 1960, kdy začaly být státem podporovány. Tato státní podpora byla zredukována v 80. letech. Úkolem informálních pedagogů je povzbuzování mladých lidí k reflexi jejich životních zkušeností a následnému učení se z nich:

Informální pedagogové dodávají mladým odvahu hovořit o svých aktuálních životních událostech, přičemž jako specialisté sem navíc vnášejí svou odbornost. V tomto smyslu můžeme říci, že podstatou práce informálních pedagogů je vytvářet atmosféru dialogu a být bdělí k situacím mladých, které se objevují.**

Dnešní pojetí informální edukace, zaměřené na zpracovávání situací každodenního života, prezentují autoři Tony Jeffs a Mark K. Smith;**** teoreticky přitom vycházejí z děl pedagogů a filosofů výchovy osmnáctého a devatenáctého století. Z autorů 20. století měli na vývoj informální edukace největší vliv John Dewey, Paolo Freire a Ivan Illich.*****

* Správně přeložit název této výchovné koncepce je velmi obtížné, protože při použití překladu může vzniknout hned několik nedorozumění:

- 1) Slovo „education“ se tradičně překládá jako výchova, zahrnuje však „výchovu“ i „vzdělávání“, proto je někteří odborníci (Průcha) nepřekládají a používají český výraz „edukace“. Je tedy otázkou, zda je správné slovo „education“ překládat v našem případě jako „výchova“, anebo zachovat původní širší význam „edukace“.
- 2) Anglický výraz „informal education“ lze chápat jako ekvivalent k francouzskému „education informel“, příp. i k „education nonformel“, což jsou pojmy, které obecně vymezují mimoškolní výchovu. Takže překlad „informální výchova“ nebo i „informální edukace“ může označovat jak konkrétní výchovnou koncepci, tak i celou oblast výchovy a vzdělávání.

** SMITH, Mark. Animation. In infed (the informal education homepage and encyclopaedia of informal education). London: YMCA George Williams College 1999. Dostupné na: <<http://www.infed.org/youthwork/b-yw.htm>>.

*** Svoboda, Práce s neorganizovanou mládeží, 67.

**** JEFFS, Tony; SMITH, Mark K. *Informal Education*. Conversation, Democracy and Learning. Derbyshire: Education New Publ. 1999.

***** Srov. SMITH, Mark, Youth work. Autor příspěvku (R. Macků) doplnil informace také o poznatky prezentované na konferenci „Informal education“, konané 29. 5. 2009 v Hinsley Hall v Leedsu.

Ve svém základním díle charakterizovali Jeffs a Smith osm principů informální edukace, které uvádí Svoboda ve své studii o práci s „neorganizovanou mládeží“. Tyto principy vycházejí ze tří východisek. Prvním východiskem je *osobnost pedagoga*, druhým je *komunikace* a třetím *pragmatická pedagogika*.

Můžeme tvrdit, že principy informální edukace vycházející z osobnosti pedagoga jsou velmi podobné jako principy animace. Informální pedagogové by měli být podle Jeffse a Smitha *věrní vlastním hodnotám*, které sdílejí se svými kolegy a sami je svým životem předávají. Dále by měli neustále *reflektovat a hodnotit svoji práci*. A nakonec *racionálně zacházet se svým časem*, aby mohli vytvářet přirozené a naslouchající prostředí.*

Informální edukace je založena na komunikaci (konverzaci). Informální pedagogové jsou povzbuzováni k tomu, aby „důvěřovali“ síle komunikace. Tento princip je konkretizován ve třech zásadách: *be with – be open – go with the flow*, které můžeme interpretovat asi takto: „být s mladými“ znamená být uprostřed dění jako účastník, a nikoli jako učitel nebo dohlížitel; tato zásada je velmi podobná jako salesiánský princip *asistence*; „být otevřený“ vyjadřuje opět nárok na osobnost vychovatele, který – podobně jako u kulturní animace – přijímá „svět mladých lidí“ bez předsudků, je otevřený jejich názorům a podnětům. Zásada, která vyžaduje od vychovatele, aby „šel s proudem“ komunikace, je konkrétním vyjádřením *nedirektivnosti* tohoto přístupu a současně také navazuje na pragmatickou pedagogiku, která se snaží vyhýbat tomu, aby učitelé a vychovatelé vedli své svěřence k přijetí předem jasných („správných“) závěrů.

Tím se dostáváme k čtyřem z osmi principů, které jsou zřetelně ovlivněny Deweyovou pragmatickou pedagogikou a které si kvůli své rozdílnosti od tradičního salesiánského pojetí zasluhují hlubší pozornost:

- forked road situation (rozvětvit cesty myšlení, tj. podporovat různost řešení)
- vychovávat k demokracii (participaci)
- learning by doing (učit se ze zkušenosti)
- sledovat více proces než výsledek

* Principy informální edukace jsou převzaty ze Svobodovy práce; používáme pro ně ale jiné výrazy a dělíme je do skupin podle jejich původu – srov. SVOBODA, Michal. *Sociálně-pedagogické přístupy práce s „neorganizovanou mládeží v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež*. Diplomová práce. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity 2007, 67.

Pragmatický pedagog – a podle Jeffse a Smitha také informální pedagog – nechce mladým lidem podávat hotové odpovědi, ale chce jim pomoci, aby sami odpovědi nalézali – a to především na základě vlastních preferencí a prožitků. Učitel a vychovatel při takto chápaném edukačním procesu není v roli autority, která by byla založena na jeho vzdělání nebo postavení. Je spíše moderátorem, usměrňujícím proces prožívání i reflexe; jako autorita vystupuje pouze tím, že ukazuje směr a dbá o rovnou příležitost pro všechny členy skupiny. Tím vychovává k demokracii.

5.3.4 Pragmatická pedagogika a salesiánský výchovný styl

Protože se v současné době mnozí salesiáni inspirovali myšlenkami pragmatické pedagogiky nebo přesněji řečeno praktikováním pedagogických koncepcí, které z ní vycházejí (pedagogika zážitku, filosofie pro děti, konstruktivistická pedagogika, informální edukace ad.), je namístě, abychom se zmínili o rozdílech ve filosofických východiscích preventivního systému dona Boska na straně jedné a pragmatické pedagogiky na straně druhé.

Zatímco preventivní systém vychází z *normativního pojetí* etiky (a především z víry!), pragmatická pedagogika předpokládá stanovení pravidel na základě *diskursu*. Preventivní systém má *předem daný výchovný cíl*, kterým je „vychovat dobré křesťany a poctivé občany“. Pragmatická pedagogika naopak zdokonaluje *proces*, v němž se mladí lidé konfrontují s etickými požadavky. Tím, že pragmatická pedagogika nejenže neurčuje předem, které řešení je správné, ale někdy nechává řešení otevřené i na konci poznávacího procesu, můžeme ji chápat jako praktické vyjádření přesvědčení „i cesta znamená cíl“. Vzhledem k tomu, že se předpokládá, že je v samotných mladých lidech skrytý *pozitivní potenciál* (tomu ostatně věřil i don Bosco), naplňuje pragmatická pedagogika důsledně princip participace, zatímco v tradiční církevní – a tedy i salesiánské pedagogice – má mnohem větší slovo *autorita*.

Uvedené rozdíly se zdají na první pohled velké a mohou v nás vyvolat protikladné reakce: věřící člověk (nebo člověk preferující apriorní postup) může zdánlivě „bezřehou svobodu“ a vzdání se autoritativního přístupu považovat za ohrožení – kdo zaručí, aby se proces hledání „nevymkl z rukou“? Na druhé straně: jakou cenu mají nejlepší zásady, když je člověk

nechápe a neztotožní se s nimi? – Máme přece zkušenost, že nejlépe pochopíme to, co sami prožijeme a promyslíme.

Jestliže je v centru našeho zájmu osoba mladého člověka, bereme ohled jak na požadavek svobody, tak na požadavky vývojového stadia konkrétních mladých lidí, s nimiž pracujeme. Proto se *nebojíme uplatňovat autoritu* tam, kde děti potřebují vedení, případně usměrnění. Naopak tam, kde jsou už stanovena nebo dohodnuta pravidla tvořící rámec dalšího rozvoje vztahů a aktivit, pomáháme mladým lidem, aby sami převzali iniciativu – a my *ustupujeme do pozadí*.

Vychovatel pracující v salesiánském duchu nemůže mít autoritářský přístup, protože tím by brzdil vývoj svých svěřenců. Současně se nesoustředí *pouze* na proces, protože má před očima výchovný cíl, který vyjádřil don Bosco slovy: aby děti poznaly, „jak hrozný je hřích a jak krásná je ctnost“.

Vycházíme-li tedy z filosofie výchovy dona Boska a salesiánů, můžeme využítí pragmatické pedagogiky v salesiánských zařízeních hodnotit asi takto:

Některé principy, které uplatňuje pragmatická pedagogika – zkušenostní učení, participace a svoboda – jsou aktuální také v salesiánském výchovném systému. Proto je pro některé salesiánské programy vhodné používat metody navazující na pragmatickou pedagogiku, jako je například pedagogika zážitku nebo filosofie pro děti. Při využití těchto metod je ovšem nutné brát ohled na vývojový stupeň účastníků aktivit i na apriorně deklarovaný a cílevědomě sledovaný křesťanský postoj k životu, z něhož salesiánská výchova vychází a k němuž směřuje.

Jinými slovy: ačkoli považujeme za velmi vhodné, aby děti a mladí lidé získávali zodpovědný postoj k životu především na základě reflexe vlastní zkušenosti a v rámci diskursu, který se realizuje v prostředí rovnoprávnosti a demokracie, jsme přesvědčeni, že děti potřebují jak apriorně dané hranice (řád), tak i výchovu k hodnotám, jejichž význam ještě nejsou s to zcela pochopit. Proto se v salesiánské výchově nemůžeme zaměřit pouze na proces, neboť se domníváme, že cesta *není ještě cíl*.

6. Reflexe vývoje salesiánských středisek v České republice

Jak jsme již uvedli, v roce 1995 se salesiáni v České republice *rozhodli*, že budou rozvíjet tzv. díla základního typu, tj. střediska mládeže ve spojení s farnostmi. Přesto – nebo právě proto – jsme po více než 15 letech tohoto vývoje stále znovu konfrontováni s otázkou, zda toto rozhodnutí a jeho realizace odpovídají *salesiánskému poslání*. Tato otázka je namísto spíše vzhledem k budoucnosti než k minulosti. Vzhledem k minulosti lze totiž říci, že toto rozhodnutí bylo výsledkem nejen spontánního vývoje, ale i poctivého hledání nejlepší cesty a že přineslo výsledky, které veřejnost pozitivně vnímá a oceňuje. Ke každému projektu ovšem patří evaluace, která se nebojí zpochybnit dosavadní vývoj, protože jenom tak je možný další pokrok. Příspěvkem k takové evaluaci má být tato kapitola, která podává obrázek o obsahové a organizační stránce salesiánských středisek mládeže.

6.1 Pojem „salesiánské středisko mládeže“

Ačkoli název „salesiánské středisko mládeže“ vznikl v roce 1990 spíše na základě intuice,* odpovídá představě o *středisku mládeže*, která se zformovala v Německu po 2. světové válce (Jugendzentrum, Zentrum der offenen

* Autor tohoto pojednání použil při vzniku salesiánského střediska v Plzni název „Salesiánské středisko pro mládež a katechezi“. Tehdejší vikář Salesiánské provincie Praha P. Benno Beneš na začátku roku 1991 hledal společný název pro všechna salesiánská střediska. Protože si uvědomoval princip participace, nepřál si, aby se jednalo o „střediska pro mládež“, ale prosadil název „střediska mládeže“, neboť mladí lidé sami mají být iniciátory aktivit v takových střediscích.

Tür). V té době bylo potřeba nahradit dosavadní fungující spolkovou činnost otevřenou prací s mládeží na demokratických principech, protože tradice spolkové činnosti byla prostoupena nacistickou ideologií. Dá se říci, že i u nás po roce 1990 vznikla potřeba rozvíjet práci s mládeží bez ohledu na ideologii, tentokrát komunistickou, které se do té doby muselo všechno přizpůsobovat.

Středisko mládeže má mladým lidem poskytovat prostor k rozvoji jejich vztahů a aktivit. Říkáme-li „prostor“, myslíme tím jak prostor fyzický (dům, hřiště), tak prostor sociální (čas a možnost navázat vztahy a realizovat představy).^{*} Podle zaměření a personálních možností doplňuje se v takových domech otevřená nabídka s organizovanou činností. Jde o místa a budovy (místnosti), které dali dospělí mladým lidem k dispozici a které jsou vedeny odborníky.

Pokud chce středisko mládeže uspokojit sociální a vzdělávací potřeby mladých lidí, mělo by splňovat aspoň částečně následující předpoklady:^{**}

- poskytovat možnost přístupu pro každého
- vyznačovat se „nízkoprahovostí“
- rozvíjet osobnost a učit se vztahům
- vytvářet projekty a nabídky pro skupiny
- zabývat se sociální prací se skupinami
- nabízet vzdělávací a kulturní programy
- učit demokracii
- jít za těmi, kteří pomoc potřebují
- prezentovat činnost na veřejnosti
- angažovat se ve společenském a politickém životě

Přestože tyto požadavky jsou formulovány jako určitý ideál, můžeme konstatovat, že salesiánská střediska usilují o to, aby tyto předpoklady plnila.^{***}

^{*} Principy informální edukace jsou převzaty od M. Svobody (srov. Svoboda, 2007, 74–75); z původních textů je možné srovnat např. BÖHNISCH, L./MÜNCHMEIER; R. *Pädagogik des Jugendraums*. Zur Begründung und Praxis einer sozialräumlichen Jugendpädagogik. Weinheim/München 1990 nebo KRAFELD, Franz Josef. Theorie cliquenorientierter Jugendarbeit. Konzeptionelle Grundlagen zur Perspektiven-diskussion. In *„deutsche Jugend“*, (1992), č. 7 – 8, 312 nn.

^{**} Srov. Repp, 51 – 54.

^{***} Srov. Repp, 51.

Ačkoli jsou pracovníci a návštěvníci jednotlivých salesiánských středisek v ČR obvykle pyšní na místní specifika svého zařízení, programová nabídka všech středisek je velmi obdobná. Dá se shrnout do několika bodů:

- a) *oratoř v užším slova smyslu*, tzn. pravidelný prostor pro sportovní a zábavnou činnost pro děti (většinou ve věku do 15 let) za aktivní spoluúčasti pracovníků střediska; i přes koedukaci zde obvykle převažuje účast chlapců;
- b) *zájmové kroužky*, převážně rovněž pro děti do 15 let;
- c) *kluby* – prostor pro dospívající mládež k vzájemnému setkávání a zábavě a případně nabídka alternativy ke komerčně laděným nabídkám zábavy; podmínkou je bezpečné prostředí bez drog a podobných nebezpečí; v rámci klubů se realizuje nabídka sociálních služeb;
- d) *jednorázové akce* otevřené i pro širší veřejnost, jako např. divadelní představení, sportovní a jiné soutěže, přednášky, diskotéky, filmové produkce, koncerty apod.
- e) *prázdninové a víkendové akce* jak pro výše uvedené skupiny, tak i pro další zájemce,
- f) *katechetické, formační a spirituálně zaměřené skupiny* - jedná se o skupiny různého věku a zaměření, převážně mládež do 20 let, pro tyto skupiny je společné jejich vědomé náboženské zaměření; bohužel řada těchto aktivit se přesunula do farností, a tak návštěvníky střediska oslovují jen zřídka. Ačkoli Salesiánská provincie Praha zřídila jedenáct středisek volného času, charakter samostatného většího díla má pouze devět z nich. Tato střediska jsou ve velkých městech. V každém městě je středisko v kontaktu s několika stovkami mladých lidí. Jejich financování je různé. Některá se stala školskými právníckými osobami. Ta pak dostávají na provoz dotace z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Vzhledem k tomu, že otevřené programy některých středisek splňují požadavky kladené na nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, jak je definuje zákon o sociálních službách (108/2006 Sb.), jsou částečně financována také z dotací Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. Kromě uvedených dlouhodobých dotací žádají střediska o granty a *jednorázové účelové dotace*. Některá střediska za tím účelem zaměstnávají také fundraisera, jinak jsou odkázána na *dary soukromých či právníckých osob*.

Při srovnání práce salesiánských středisek s činností ostatních domů dětí a mládeže zřizovaných podle školského zákona vyjdou najevo jak shodné rysy, tak i rozdíly obou typů pracovišť.

Salesiánská střediska se podobají ostatním domům dětí a mládeže především svojí programovou nabídkou. Přesto nelze přehlédnout dva důležité rozdíly mezi oběma typy zařízení, které se projevují také v programové nabídce:

- Zatímco domy dětí a mládeže jsou zaměřeny především na činnost zájmových kroužků a spontánní aktivity tam často téměř chybí, u salesiánských středisek je tento poměr mnohem vyváženější, někde dokonce opačný.
- Mezi zájmové aktivity, které nabízejí salesiánská střediska, patří nezřídka také aktivity rázu duchovního, případně i náboženské vzdělávání.

Závažnější rozdíly můžeme pozorovat při srovnání cílů činnosti. Ačkoli tři základní cíle mají oba typy zařízení shodné, tj. smysluplné využití volného času účastníků, předávání vědomostí a dovedností a nabídku rekreace, salesiánská střediska sledují ještě další cíle - navazování vztahů, předávání křesťanských hodnot, povzbuzování sociálně znevýhodněných jedinců a vytváření důvěrné (rodinné) atmosféry. Salesiánský přístup k mládeži sleduje cílevědomě rozvíjení křesťanských hodnot, jako je láska k bližnímu, solidarita, úcta k člověku a k jeho přesvědčení, respekt před duchovními skutečnostmi atd.

Salesiáni usilují o integrální péči o mladé lidi. To znamená, že mají na zřeteli jak duševní a sociální, tak i fyzickou a duchovní stránku osobnosti mladého člověka. Díky tomu, že nechtějí zavírat oči před sociálními problémy a chtějí i po této stránce pomáhat mladým lidem, mají mnoho společného s organizacemi, které se věnují sociální práci.

Koncepce salesiánských středisek a nízkoprahových zařízení se shoduje především ve třech bodech:

- a) zásada otevřenosti (nízkoprahovosti)
- b) přednostní zájem o mladé lidi se sociálními problémy
- c) podobná programová nabídka v rámci činnosti klubů

Také zde můžeme objevit rozdíly především v cílovém zaměření a v metodách práce. Jak nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, tak i salesiánská

střediska se podílejí na primární a sekundární prevenci sociálně patologických jevů. Pracovníci obou typů vystupují v zařízení vůči svým klientům jako ti, kteří nabízejí program, stanovují pravidla, motivují k činnosti.

Jak již bylo zmíněno na jiném místě, zůstává otevřenou otázkou, do jaké míry je možné v nízkoprahovém zařízení realizovat preventivní systém dona Boska, v němž má ústřední místo výchovné prostředí formované evangeliem. Realizace preventivního systému totiž předpokládá, že ve skupině mládeže, která ve středisku realizuje svůj program, má výrazný vliv tzv. *animační jádro* tvořené mladými lidmi, kteří sdílejí křesťanské a salesiánské hodnoty.

Srovnáním programu, cílů a metod salesiánských středisek s programy, cíli a metodami domů dětí a mládeže na straně jedné a nízkoprahových zařízení na straně druhé můžeme dojít k následujícím závěrům:

- Salesiánská střediska mládeže můžeme zařadit mezi domy dětí a mládeže, ale současně je nutné uvědomit si rozdíly v cílech a metodách činnosti.
- Kluby pro mládež, které pracují v rámci salesiánských středisek, vykazují řadu shodných prvků s nízkoprahovými zařízeními. Rozdíl spočívá v jejich pedagogickém zaměření.

6.2 Organizační vývoj salesiánských středisek mládeže

Politické uvolnění v roce 1989 umožnilo salesiánům znovu rozvinout jejich výchovnou a pastorační práci. Protože nepočítali s obnovením škol a internátů (na to chyběly peníze i personál), pokusili se oslovit mladé lidi především *v rámci jejich volného času*.

Důvody k tomuto rozhodnutí byly jak ideové, tak pragmatické. Idea oratoře byla živá jak u starších salesiánů, kteří pamatovali oratoře před rokem 1950, tak u těch mladších, kteří uměli strhnout zvláště mladší kluky sportem a spontánní zábavou. Proto prakticky všude tam, kde se objevili mladší salesiáni, vznikaly oratoře jako nabídka času, prostoru a pomůcek pro víceméně spontánní aktivity dětí.

Zpočátku se nikdo nezajímal o to, jaký dát vznikajícímu dílu institucionální rámec. Pokud bylo potřeba něco financovat či vyřizovat na úřadech, dělalo se tak v rámci farnosti nebo provincie. Výjimkou bylo plzeňské stře-

disko, které hned od svého založení (1990) vystupovalo jako samostatný právní subjekt.

K první změně došlo začátkem roku 1991, kdy představený českých salesiánů (provinciál, tehdy „inspektor“) zavedl funkci „ředitel salesiánského střediska mládeže“. Tato funkce vznikla v souvislosti s možností zaměstnávat mladé muže na civilní službě. Tak se stal název „salesiánské středisko mládeže“ univerzálním označením vznikajících salesiánských zařízení. Salesiánská střediska tehdy neměla vlastní právní subjektivitu a jednotliví ředitelé středisek byli chápáni spíše jako organizační vedoucí detašovaného pracoviště Salesiánské provincie Praha, přičemž ovšem nebyla přesně vymezena jejich pravomoc. Přesto tito ředitelé museli vystupovat na veřejnosti jako zástupci salesiánského díla, a tak postupně přijímali stále větší zodpovědnost, ačkoli úředně vzato neměli skoro žádnou pravomoc ani před státem, ani před církví. Postavení ředitelů středisek vzhledem ke státu se vyřešilo až v roce 1995, kdy dvanáct středisek obdrželo zřizovací listiny. Současně začala střediska užívat oficiální název „Salesiánské středisko mládeže – dům dětí a mládeže“. Zřizovací listiny a rozšíření názvu souviselo se snahou o zařazení středisek do sítě škol a školských zařízení MŠMT, což se do roku 1998 podařilo pouze dvěma střediskům (Ostrava, Plzeň), zatímco dnes je šest salesiánských středisek registrováno a financováno jako školské právnické osoby (Brno-Líšeň, Brno-Žabovřesky, České Budějovice, Ostrava, Plzeň a Teplice).

Expanze nabídky středisek v 2. polovině 90. let, kterou současně doprovázel úbytek řeholníků-salesiánů, ale i zvýšená možnost přijímat zaměstnance, vedla k tomu, že dnes každé středisko zaměstnává pedagogy a sociální a technicko-administrativní pracovníky. Stejně tak vzrostl i počet dobrovolníků, kteří se zdarma podílejí na činnosti středisek. Situace se tak diametrálně liší od stavu v roce 1995, kdy většinu činnosti středisek zajišťovali salesiáni s pomocí dobrovolných spolupracovníků pocházejících z řad věřících salesiánské farnosti. Vzhledem k rozdílnému složení personálu a k oddělenému financování došlo k faktickému osamostatnění středisek od farností.

Přísun veřejných financí do středisek znamenal ovšem i zvýšení nároků na organizaci a nutnost přesného plnění předpisů a požadavků ministerstva, v jehož gesci středisko realizuje svou činnost. Proto začali zejména ředitelé středisek intenzivně vnímat následující potřeby:

- potřebu vlastní kvalifikace a kvalifikace spolupracovníků
- potřebu výměny zkušeností
- potřebu kvalitního managementu – jak na místní, tak na provinciální úrovni
- potřebu adekvátního informování veřejnosti (public relations)
- potřebu stabilnějšího ekonomického, právního a personálního zázemí

Tento vývoj, který směřoval k větší samostatnosti a zodpovědnosti jednotlivých středisek vnesl do života salesiánské provincie řadu pozitivních prvků, ale přinesl s sebou i některá rizika. Mezi kladné prvky patří *samostatnost a svoboda při rozhodování* o uspořádání střediska a jeho vnitřních a vnějších vztazích, dále *pružnost* při uzavírání právních úkonů a plnění závazků, zvýšení zodpovědnosti a společenského postavení *ředitelů středisek*, možnost získávat přímo pro středisko *pravidelné i jednorázové dotace*, jasnější *uspořádání majetkových vztahů* uvnitř místního salesiánského díla, např. ve vztahu – salesiánská komunita – středisko – farnost.

Za rizikové faktory z hlediska zachování salesiánského ducha můžeme označit například *výrazné zvýšení administrativy* a s tím související *zvýšení provozních nákladů* a *oslabení pocitu spoluzodpovědnosti za středisko* u těch členů komunity, kteří ve středisku přímo nepracují. Dalším rizikovým faktorem středisek zapojených do školského systému je vliv způsobu práce, *který se běžně uplatňuje v domech dětí a mládeže*. Tam, kde střediska vykonávají sociální službu, je závislost na vývoji sociálních služeb ještě výraznější.

Závislost na běžných modelech práce s mládeží ve střediscích volného času se např. projevuje zvýšením administrativních opatření nad nezbytnou mez (evidence, průkazky, výkazy atd.), zvýšením objemu práce v rámci zájmových kroužků anebo v rámci individuální sociální práce (intervence) ve srovnání s preventivní prací. S tím souvisí ovšem i zvýšená potřeba finančně zajistit provoz středisek, což může vést k jejich zapojení do projektů, které neodpovídají výchovně-pastoračnímu projektu jednotlivých komunit.

Nad preventivním zaměřením salesiánské činnosti je nutné uvažovat. Nebylo by však správné obě oblasti (pedagogiku a sociální práci) stavět proti sobě. V obou oblastech plní církve (salesiáni) své poslání. Salesiáni mohou svou lásku ke Kristu a k mládeži realizovat jak v tradiční církevní pastoraci nebo v preventivní pedagogice, tak i v krizové intervenci nebo v sociální terapii. Nikde není psáno, že jedna činnost je více „salesiánská“ než druhá. Záleží na rozhodnutí, na projektu.

7. Salesiánská výchova jako odpověď na životní situaci mladých lidí

7.1 Mládež v postmoderně

7.1.1 Znaky postmoderny

Dosavadní úvahy jsme věnovali jak ideovým základům salesiánského díla (jeho filosofii), tak metodickým otázkám. Má-li být ovšem salesiánská činnost přiměřená společenským podmínkám, nelze přeskočit první krok každého projektu – analýzu situace; a v tomto případě jde o analýzu situace mladých lidí.

Jestliže se ptáme na to, co mladí lidé potřebují, vycházíme obvykle z toho, co jim právě schází. Ačkoli nechceme relativizovat zásadní orientaci salesiánů na nejchudší mládež, není na škodu připomenout si nouzi, kterou trpí možná většina mladých lidí – nejen chudých, ale i bohatých – a tou je *ztráta kritérií*.

Je běžně známým faktem, že se dnes lidé těžko shodnou na pravidlech, která by měla platit pro všechny. Většina lidí je sice vychována pod vlivem nějakých pravidel, ale současně se odmalička setkávají s dalšími lidmi, kteří jejich pravidla neznají a nerespektují. Hovoříme přitom o pluralitě a postmo-

derně, používáme složitá slova, jejichž dosah si málokdo uvědomuje. Proto stojí za to se zastavit a připomenout si příčiny ztráty orientace, které jsme svědky. Žijeme totiž v přelomové době, kdy lidé už nevěří ideologiím (a často ani náboženstvím) a nemají trpělivost čekat na to, že „jednou budem dál“. Symptomy této doby, kterou někteří nazývají *postmoderna*, stručně a pocho-pitelně popisuje sociolog mládeže Werner Helsper.*

Jestliže mluvíme o postmoderně bez ohledu na to, zda ji považujeme za novou éru vývoje světa nebo ne, tvrdíme, že epocha, která začala osvícenstvím a v níž člověk bezmezně věřil v sílu rozumu a pokroku, je za námi. V posledních čtyřiceti letech se totiž posuzování vědeckotechnického pokroku začalo měnit: ukázalo se, že moderní technologie nejsou člověku jenom ku prospěchu, ale že mu také škodí, anebo ho mohou dokonce zničit. Prostřednictvím médií a migrace se lidé na celém světě setkávají jak s odlišnými životními podmínkami cizích národů, tak i s cizími kulturami a náboženstvími a objevují jejich hodnoty.

Podle Helspera je postmoderna charakterizována šesti aspekty:

1. *Radikální pluralita*

Zatímco člověk moderní se snažil najít v životě určitou orientaci a vytvořit si jednotlý světový názor, v němž všechno do sebe logicky zapadá, člověk postmoderní z větší části rezignoval na toto úsilí. Spíše se snaží netrápit se tím, že životu nerozumí.

2. *Relativizace racionality*

Vlivem zpochybnění dosud samozřejmých noetických a logických postupů dochází k relativizaci racionality, tedy k zpochybnění platnosti závěrů, k nimž se dojde rozumovou cestou. Důsledkem je zásadní skepse současného člověka vůči všem racionálním koncepcím, které si kladou nárok na univerzální platnost.

3. *Hypoteticky reflexivní postoj k životu*

Místo objevování skutečnosti a přesvědčení o ní je postmoderní člověk ve svém přesvědčení nejistý, není vlastně přesvědčen, jen se domnívá -

* Zpracováno podle: HELSPER, Werner. Jugend im Diskurs von Moderne und Postmoderne. In tentýž: *Jugend zwischen Moderne und Postmoderne*. Opladen: Leske + Budrich 1991, 11 – 34.

má „hypotézu“, kterou neustále podrobuje „reflexi“ - nevěří, ale jenom uvažuje.

4. *Pocit bezmocnosti tváří v tvář „katastrofickým scénářům“ (černým utopím)*

I velmi racionální sociální analytici tvrdí, že se současné lidstvo nachází v rizikové situaci. Jiní zase diagnostikují současnost pomocí dvou extrémních výrazů: *metastáze* a *extáze*. Zdá se jim, že vývoj je nekontrolovaný, že se hned tam nebo onde objeví nečekané rizikové faktory, s nimiž si nebudeme vědět rady (metastáze); na druhé straně člověk žije v určité fascinaci a vnímá pouze určitý výsek skutečnosti, ale zato velmi silně (extáze).

5. *Náhrada skutečnosti simulací – vytvoření civilizace obrazů*

Díky novým informačním technologiím, které nás zásobují neustále množstvím obrazů, můžeme mluvit o *přemožení reality napodobeninou*, což se odráží i v myšlení mládeže. Jde o kariéru zdání (klamu), která může vést dokonce k nezájmu o skutečnost. Někteří analytici jdou tak daleko, že hovoří dokonce o „agónii reálna“, tj. o rozmělnění reality v neustálém proudu obrazů a znaků, které realitu napodobují a tím maskují, že vlastně nahrazují skutečnost jenom jejím náznakem.

6. *Rozpad moderního „já“ („rozpuštěná identita“)*

Náhrada reality její napodobeninou ve spojení s pluralitním prostředím vedou ke ztrátě identity jedince. Jedinec, který se nechá přemoci množstvím střídajících se obrazů, má tendenci k jakési schizofrenii. Člověk je vystaven proudu obrazů bez možnosti se bránit; už mu nezbyvá prostor pro vlastní nitro, pro intimitu.

Dalším znakem dnešní doby je *individualizace*. Současný člověk je svobodný, má totiž mnoho možností, přitom mu však chybí kritéria pro odpovědná rozhodnutí.

Společnost mladým lidem zdůrazňuje: jste svobodní, můžete se rozhodnout podle svého – jak v maličkostech, tak ve velkých věcech, což se týká také náboženství. Proto se setkáváme nejrůzněji s tím, že mladí lidé jakoby surfují v různých náboženských nabídkách a tradicích a vybírají si z nich to, co se jim líbí, takže můžeme mluvit o jakémsi „kolážovém náboženství“

(bricolage religion). Proces individualizace má také další průvodní projevy, jako je třeba náhražka hluboké identity povrchním napodobením anebo nevyrovnaný vztah k sobě samému.

Jestliže jedním ze základních prvků salesiánské výchovy je „náboženství“, nemůžeme vynechat analýzu vztahu mladých lidí v České republice k náboženství.

7.1.2 Mladí lidé a náboženství

Jednou ze zvláštností české populace a jejího vztahu k náboženství je fenomén, který se patrně vyskytuje pouze u nás a v bývalé NDR, tedy určitá forma „lidového ateismu“, tzn. přesvědčení o neaktuálnosti a nesprávnosti náboženství; toto přesvědčení ale nevychází z osobní úvahy, ale z dlouhodobé tradice, trvající někdy tři až čtyři generace. Současně se setkáváme s prvky, které můžeme označit jako „zbytky katolické tradice“, ať už myslíme na určitou – byť mlhavou – víru v posmrtný život, která se projevuje třeba návštěvou hřbitovů v době Památky zesnulých, anebo oblibou vánočních půlnočních mší. Mnozí naši současníci o sobě tvrdí, že nejsou věřící, ale současně mají křesťanství v hluboké úctě.

Na základě kvalitativního výzkumu, který proběhl před několika lety, můžeme tvrdit, že mladí lidé jsou ve svém náboženském hledání v silovém poli tří vlivů: prvním je *radikální pluralita* jako příčina i důsledek postmoderního myšlení, dalším jsou *zbytky katolické tradice* a posledním vlivem jsou *zbytky „ateistické tradice“*. Proto dialog církve (a tedy i salesiánů) se společností předpokládá porozumění a respekt vůči oběma tradicím – katolické (křesťanské) i tzv. ateistické.

Ve výchově se mohou křesťané pokusit objevovat existenciální otázky, které si lidé kladou a které dávají do souvislosti s některými stále ještě živými postoji tradice.* Současně je ovšem možné navazovat i na tu část tradice, která se na první pohled zdá být v rozporu s křesťanstvím.** Je totiž načase, aby i česká

* Srov. Wanke, J.: „Das Evangelium heute verkünden!“ In: Schlemmer, K. – Demel, Z.: *Pastoraler Aufbruch oder Selbsterhaltungsbetrieb?* JU, České Budějovice 2005, 103 – 118.

** V tomto smyslu je podnětný pastýřský list francouzských biskupů o evangelizaci v dnešním světě z r. 1996 (česky: *Pozvat současnou společnost k životu z víry*, Dopis francouzským katolíkům. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2003).

katolická církev odhalila autentické hodnoty, paradoxně skryté právě ve skepsi vůči náboženství a církvi. Přitom se může opírat o vzor samotného Ježíše, který byl sám kritický vůči náboženskému systému svého národa a své doby. Tak jako první křesťané byli kritičtí vůči tehdejšímu náboženství (pohanství), mohou i současní křesťané objevit, že se někdy i v tvrdých útocích proti církvi a náboženství skrývá touha po autentickém náboženství a věrohodné církvi. Nedůvěra až odpor mnoha našich vrstevníků vůči církvi pramení totiž často ze strachu před zneužitím náboženství k politickým a mocenským účelům anebo i k individuální manipulaci. Církev může znovu získat věrohodnost, pokud jasně ukáže, že jejím cílem není „získat na svou stranu“, ale podpořit celistvý rozvoj člověka, včetně jeho eschatologické dimenze.

Existuje celá řada typologií (rozdělení) mládeže vzhledem k jejímu vztahu k náboženství. Jednu z nich použili salesiáni v závěrečném dokumentu 23. generální kapituly v roce 1990. Zde se píše o šesti typech mládeže, s nimiž salesiáni celosvětově pracují. Vzhledem k tomu, že v České republice je velmi malý počet členů nekřesťanských náboženství a členů jiných církví, necháváme pro další úvahu dvě skupiny bez povšimnutí a zaměříme se jenom na následující čtyři:

- mládež, o které se *domníváme, že je vzdálená víře* (v některých výzkumech se označuje jako pro církev „nedostupná“),
- mládež se *zájmem o náboženské otázky*,
- *praktikující křesťané* (myslí se tím ti, kteří chodí do kostela, snaží se nějak křesťansky žít, spíše tradičně, ale neprojevují zvláštní aktivitu),
- *animátoři, dobrovolníci* nebo další lidé, kteří chtějí žít hlubším duchovním životem nebo přemýšlejí z hlediska víry o svém životním povolání; ty si označíme – trochu zjednodušeně – jako *angažované křesťany*.

Nejvíce nás zajímá skupina mládeže, která se nám zdá „nedostupná“, protože tvoří – aspoň na první pohled – největší počet našich svěřenců, zvláště ve střediscích mládeže. Jenže i toto může být omyl. Někdy do této skupiny zahrnujeme i ty lidi, kteří *mají zájem o náboženství*, ale ten zájem neprojevují chozením do kostela nebo na náboženství. Je třeba vyhnout se nezdravému kliše – rozlišování lidí na „věřící“ a „nevěřící“ podle toho, zda chodí na nedělní bohoslužby. Někdy přitom předpokládáme, že ti, které máme zařazené mezi „nevěřící“, nemají zájem o náboženství, a tak s nimi jednáme, jako bychom u nich nepočítali s duchovním životem. Považujeme je za „nábožensky nemuzikální“.

Jak je to tedy ve skutečnosti s tou „nedostupnou“ mládeží? Jedná se skutečně o lidi, kteří nemají „nadání“ k tomu, aby mohli věřit? Tuto interpretaci vztahu mladých lidí k náboženství považujeme za překonanou. Ačkoli v České republice nemůžeme označit náboženství za „megatrend“,^{*} setkáváme se často s upřímným zájmem o duchovní život. Stejně tak se pro většinu mladé české populace nedá použít označení „nábožensky odcizená“. Toto označení by totiž předpokládalo, že jde o lidi, kteří původně měli vazbu na církev, ale časem – třeba pod vlivem krize dospívání – tuto vazbu ztratili. Jistě se takoví lidé najdou, ale je to velmi malé procento.

Můžeme tedy předpokládat, že příčinou nezájmu většiny české mládeže o křesťanství není odpor k náboženství, ale spíše *existenciální neznalost evangelia*. Mladí lidé sice mají určité představy o křesťanství, ale ty jsou natolik mlhavé a zatížené předsudky, že nelze očekávat, že by pro ně mohlo křesťanství v té formě, jak ho (ne)znají, představovat nějakou životní alternativu anebo odpověď na zásadní životní otázky. Dá se tedy zjednodušeně říci, že velká většina české mládeže se buď s evangeliem prakticky nesečkala, anebo se s ním setkala povrchně a navíc v takové formě, která jim byla nepřijatelná.

7.2 Odpověď církve – evangelizace

7.2.1 Pojem „evangelizace“

Pokud jako křesťané věříme, že se v Ježíši Kristu Bůh stal člověkem, aby vyvedl lidstvo z hříchu ke svobodě a ze smrti k životu, toužíme po tom, rozdělit se o tuto víru s ostatními. Tato touha vychází z osobní zkušenosti, že nám víra v Ježíše Krista otevřela perspektivu naděje. Protože jsme přesvědčeni, že tato naděje mění kvalitu života a že není určena pro hrstku vyvolených, ale pro všechny, vidíme v evangeliu lék na bolesti současného lidstva.

Řecké slovo „eu-angelizein“ znamenalo původně přinášet zvěst o vítězství (srov. Iz 52,7), v Novém zákoně toto slovo označuje radostnou zvěst o příchá-

^{*} Srov. POLAK, Regina (ed.). *Megatrend Religion*. Neue Religiositäten in Europa. Ostfildern: Schwabenverlag 2002.

zejícím Božím království (srov. Mk 1,15). Nositelem a realizátorem této zvěsti je Kristus (Lk 4,18, srov. Iz 61,1). Ježíš osobně přináší evangelium do Galileje a do Judska (Lk 4,43). Jeho učedníci ale po jeho Zmrtvýchvstání přijímají úkol hlásat evangelium „všemu stvoření“ (Mk 16,15). *Hlásat lidem naplnění Božího příslibu v Ježíši Kristu* můžeme tedy považovat za původní význam slova „evangelizovat“, jak jej užívá i sv. Pavel (srov. 1 Kor 9, 16). Tento biblický pojem se ale v dějinách dlouho neužíval. Jeho užívání v katolické církvi se oživilo až v souvislosti s 2. vatikánským koncilem. V dekretu O misijním poslání církve (Ad gentes) se „dílo evangelizace“ (opus evangelizationis) označuje jako „základní povinnost církve“ (AG 35).

Ve zmíněném dekretu se sice ještě hovoří o evangelizaci v souvislosti s misemi u národů, které se ještě s evangeliem nesetkali, ačkoli se už od začátku 20. století ozývaly hlasy, které upozorňovaly na to, že se křesťanství vytratilo z života Evropy natolik, že můžeme i tradičně křesťanské země jako Francie nebo Německo označit jako „misijní území“.* Tento vývoj vedl k úvahám o evangelizaci na celosvětové úrovni. Tyto úvahy vyvrcholily na biskupském synodu v roce 1974. Závěry synodu shrnul papež Pavel VI. v apoštolské exhortaci „Evangelii nuntiandi“ (1975). Obsahem výzvy synodu i samotného papeže byla evangelizace chápáná jak „dovnitř církve“ jako duchovní obnova, tak i „navenek“ jako misie. Zde se za adresáty evangelizace označují také ateisté (EN 52 – 54). Na tuto myšlenku navázal Jan Pavel II. svým projektem „nové evangelizace“, který roku 1979 vyhlásil jako program pro celou církev.** V rámci tohoto programu vznikla za posledních třicet let řada aktivit směřujících k obnovení a prohloubení víry v zemích, kde křesťanství patří k základům národní tradice, ale jeho obsah jako by vyprchal. Přesto se v ekonomicky vyspělých zemích Evropy nepodařilo zastavit rostoucí trend náboženské lhostejnosti. Proto papež Benedikt XVI. svolal na rok 2012 další biskupský synod na téma „nová evangelizace k šíření víry“.

* Prvním, kdo označil Německo jako misijní zemi, byl rostocký evangelický teolog Hilbert, a to už v r. 1916. V katolické církvi ve Francii tuto problematiku otevřela kniha H. Godina a Y. Daniele, která měla podobnou myšlenku už ve svém názvu (*La France pays de mission?* Paris 1943). Úvahy pařížského kardinála Suharda o církvi v době sekularizace jsou dostupné našemu čtenáři ve slovenském překladu jeho pastýřského listu z r. 1947, který vyšel pod názvem *Rozmach, alebo úpadok cirkvi?*

** Toto slovo bylo ovšem poprvé použito asi při 2. generálním shromáždění latinskoamerických biskupů v Medelínu v r. 1968.

7.2.2 Evangelizace v salesiánské tradici

Jestliže celá církev považuje za své poslání *evangelizaci*, pro salesiány je charakteristické, že chtějí evangelizovat tím, že vychovávají k hodnotám, které hlásal Ježíš Kristus, jako je například solidarita s trpícími, láska k bližnímu, pravdivost, víra atd. Salesiáni sdílí víru ostatních křesťanů, kteří jsou přesvědčeni, že právě následováním Ježíše Krista se člověk stává více člověkem. Proto již více než dvacet let prohlašují: *evangelizujeme výchovou a vychováváme tím, že evangelizujeme* (evangelizzare educando ed educare evangelizzando).

Jestliže salesiáni chápou svoje výchovné poslání evangelizačně a svoje evangelizační poslání pedagogicky, vycházejí přitom z víry v Boží působení v každém člověku a z přesvědčení, že v každém chlapci nebo dívce je skryt potenciál opravdového lidství, které můžeme chápat jako podíl na lidství Božího syna Ježíše Krista.

Pedagogický přístup k mladým lidem vede salesiány k tomu, že se v praxi drží tří principů:

- 1) evangelizovat skrze výchovu,
- 2) přistupovat k mladým lidem diferencovaně, tj. s ohledem na jejich situaci,
- 3) výchovu – a tedy i výchovu k víře – chápat jako proces.

Mezi principy evangelizace v salesiánském prostředí patří *úsilí o obnovu* všech sfér lidství silou evangelia, které je představováno jako *komplexní proces*, jehož centrálním prvkem je *výslovné hlásání Krista – Spasitele*. Formy evangelizace se pak liší podle cílové skupiny. V každém případě patří k evangelizačnímu poslání salesiánů podpora rozvoje *náboženského rozměru člověka* a nabídka tzv. první evangelizace. U věřících dětí a mladých lidí by na ni měl navazovat systematický program rozvoje víry, povzbuzování k aktivní účasti na eucharistii a přijímání svátostí a povzbuzování k misijní otevřenosti.

7.2.3 Evangelizace mládeže v sekularizované společnosti

Pokud salesiáni pracují s cílovou skupinou mládeže, která se dosud nese-
tkala s evangeliem anebo je dokonce zatížena předsudky proti křesťanství,
dá se cíl salesiánské výchovy (z hlediska poslání evangelizovat) vyjádřit asi
těmito slovy: ovlivnit život těchto mladých lidí tak, *aby více odpovídal hodno-
tám evangelia*:

„Evangelizujeme vždy, když učíme mladé lidi hodnotám, které jsou ve shodě
s evangeliem (vzájemná úcta, láska, tolerance, odpovědnost, hledání pravdy),
a odvádíme je od hodnot zcestných (egoismus, přetvářka, pohrdání, duchovní le-
nost, konzumismus, násilí). Přitom jsme si vědomi toho, že podstatou evangelizace
je hlásání Kristovy radostné zvěsti. Radostná zvěst o příchodu Božího království je
naším motivem, o němž vydáváme svědectví v každodenním sebedarování mla-
dým lidem. Mladí lidé musí poznat, že svoji lásku k nim živíme ze zdroje, který je
jim možná dosud nepochopitelný, ale z něhož mohou i oni čerpat. Proto k základ-
ním projevům evangelizace patří kromě prosazování hodnot evangelia také osobní
svědectví, jak ve formě příkladu života, tak ve formě otevřeného hlásání.“*

Tato formulace se opírá o slova zmíněné apoštolské exhortace papeže
Pavla VI. Evangelii nuntiandi:

„Církev evangelizuje, když se snaží skrze sílu zvěsti, jež hlásá, proměňovat jak
osobní a kolektivní vědomí lidí, tak i jejich činnost, v níž se angažují, a jejich kon-
krétní život a prostředí ... Nejde však jen o to, zasáhnout stále více území a ná-
rodů kázáním evangelia ..., (ale také) dosáhnout, aby se silou evangelia změnila
kritéria hodnocení ... a životní modely lidstva, které jsou v rozporu s Božím slo-
vem a s jeho plánem spásy.“**

Naplnování tohoto cíle je však obtížnější, než se na první pohled zdá. Před-
pokládá jednak důvěru v Boží působení v každém člověku, ale také schop-
nost toto Boží působení zachytit, podpořit a rozvíjet.

Vzhledem k tomu, že salesiáni v ČR pracují často s mladými lidmi, kteří
nejsou připraveni na bezprostřední dialog o víře, je třeba, aby se snažili
vnést hodnoty evangelia do jejich srdcí jiným způsobem. Toto svědectví víry

* Výchovně pastorační projekt Salesiánské provincie Praha, odst. 1.2.4.

** EN 18 – 19.

bude pro některé z mladých lidí impulsem, aby se (jednou) salesiánů zeptali „po důvodech jejich naděje“.

Vzhledem ke zmíněné „ateistické tradici“ české společnosti musí i salesiáni počítat se zakořeněnými předsudky vůči církvi. Proto prezentují svou činnost tak, aby byla přijatelná i pro tu část populace, která církvi nedůvěřuje – jedná se přece o pomoc mladým lidem k jejich plnému lidství!

Ze stejného důvodu – život v sekularizované společnosti a kontakt s odlišnými typy mládeže – plní čeští salesiáni svoje poslání *diferencovaným způsobem*, různě podle cílové skupiny:

- U mládeže vzdálené víře jde především o to, aby *hodnoty, k nimž salesiáni vychovávají*, byly ve shodě s evangeliem.
- U mládeže se zájmem o náboženství je cílem *vzbudit a kultivovat tento zájem* a nabízet „první evangelizaci“.
- U věřící mládeže je hlavním úkolem salesiánů *duchovní doprovázení a prostor k rozvoji náboženského života* těchto lidí.

Zatímco výchova k obecně lidským a křesťanským hodnotám nepředstavuje v české salesiánské praxi zvláštní problém (všichni spolupracovníci s těmito principy souhlasí a snaží se je podle možností naplňovat), náboženská výchova v užším slova smyslu, tzn. evangelizace těch, kteří projeví zájem o náboženství, je teprve v začátcích. Zatímco vedení ve víře dětí církevně socializovaných je dobře rozvinuté v rámci farností, duchovní nabídky pro ty, kteří se zatím za věřící nepovažují, jsou spíše výjimkou. Pro salesiány a ostatní pracovníky salesiánských zařízení není totiž vůbec snadné objevit a probudit zájem mladých lidí o náboženství.

Abychom rozpoznali, zda si mladí lidé vůbec kladou nějaké, třeba implicitně náboženské otázky, museli bychom *rozumět jejich řeči*. Jejich způsob vyjadřování – i vzhledem ke spiritualitě – je obvykle diametrálně odlišný od „církevního jazyka“. Tito lidé nemají zájem o formální odpovědi, ale o svědectví *osobní víry a osobních postojů*.

S tím souvisí další předpoklad, a tím je schopnost vyjadřovat víru chováním, jednáním i slovem. Biskup Wanke upozorňuje na to, že je mezi věřícími rozšířená určitá neschopnost vyjadřovat víru, takže jedním z cílů pastorační práce s věřícími lidmi je, aby dosáhli *kompetence ke svědectví*. Pojmem „svědectví“ přitom neoznačuje nějakou agitaci nebo jinou speciální činnost. Každý křesťan je natolik svědkem, nakolik autenticky prožívá svoje křesťanství a nakolik rozvíjí svůj vztah k Bohu.

Závěr

Ačkoli hlavním záměrem autora této knížky bylo nabídnout aktualizaci preventivního systému dona Boska pro naši dobu a naši situaci, je si vědom toho, že se jedná jen o určitý návrh, jak můžeme chápat salesiánskou výchovu dnes. Jestliže don Bosco ve své době využíval aktuální výsledky humanitních i společenských věd, musí i dnešní salesiáni hledat formy a metody, v nichž se dají uplatnit principy preventivního systému.

Salesiánský výchovný systém není vázaný na konkrétní metodu; může se použít různým způsobem v rozmanitých prostředích. Proto si ani tato příručka nedělá nárok na univerzální nebo dlouhodobou platnost. Naopak: aby se mohlo salesiánské dílo v České republice rozvíjet i po stránce metodické, nemůže být tato publikace vrcholem, ale začátkem cesty – cesty poznávání salesiánských kořenů a objevování principů, které jsou i dnes inspirující, i když se uplatňují v jiných situacích a jinou formou.

Je přáním autora, aby se tento text stal podnětem k další reflexi a diskusi, ale aby byl současně i určitou pomůckou pro ty, kteří u salesiánů začínají, ať jsou to dobrovolníci, animátoři nebo zaměstnanci salesiánských zařízení. Kéž je pro ně poznání dona Boska a jeho výchovného stylu povzbuzením, aby i oni důvěřovali v dobré jádro skryté v mladém člověku a měli odvahu je odkrýt, probudit a přispět k jeho rozvoji.

Použitá literatura

- BAUER, Wolfgang. *JugendHaus*. Geschichte, Standort und Alltag Offener Jugendarbeit. Weinheim; Basel: Beltz 1991.
- BÖHNISCH, L./MÜNCHMEIER, R. *Pädagogik des Jugendraums*. Zur Begründung und Praxis einer sozialräumlichen Jugendpädagogik. Weinheim/München 1990.
- BORISTOWSKI, Dieter; HUBWEBER, Norbert. Bausteine Katholischer Offenen Kinder- und Jugendarbeit. In HOBELSBERGER, Hans; LECHNER, Martin; TZSCHE-ETZSCH, Werner (Hrsg.) *Ziele und Aufgaben kirchlicher Jugendarbeit*. Bilanz und Auftrag 20 Jahre nach dem Synodenbeschluß, München: Don Bosco Verlag 1996, 113 – 129.
- BOSCO, Giovanni. List z Říma (1884). In *Sny dona Boska – česky*. [Praha: Salesiánská provincie 2010, 135 – 139.] Dostupné na: <http://www.sdb.cz/ke-stazeni/salesianska-spiritualita/>
- BOSCO, Teresio. *Don Bosco*. Praha: Portál 2004.
- BRAIDO, Pietro. *Junge Menschen ganzheitlich begleiten*. Das pädagogische Anliegen Don Boscos. München: Don Bosco 1999.
- ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Ochrana chudé a opuštěné mládeže*. Rozhledy po lidumilství v Evropě. Praha: Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek 1887.
- DEMEL, Zdeněk. Animace liturgie. In *Studia theologica*, r. 2011, č. 1, s. 99 – 120.
- DOKOUPIL, Antonín (ALBERTI, P.) *Světce Don Bosko*. Fryšták: Salesiánský ústav Don Bosco 1941.
- GILLET, Jean-Claude. *Animation*. Der Sinn der Aktion. Luzern: Verlag für Soziales und Kulturelles 1998.
- GILLET, Jean-Claude. L'animazione è utile alla democrazia, la democrazia è necessaria per l'animazione. In *Animazione sociale* 20 (2000) 8/9, 42 – 55.

- HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál 2008.
- HELSPER, Werner. Jugend im Diskurs von Moderne und Postmoderne. In tentýž: *Jugend zwischen Moderne und Postmoderne*. Opladen: Leske + Budrich 1991, 11 – 34.
- HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál 2004.
- HOFBAUER, Břetislav. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity 2010.
- CHAVEZ DE VILLANUOVA, Pascual. „Pane, rádi bychom viděli Ježíše.” Po vzoru dona Ruy jako praví učedníci a horliví apoštolové přinášíme evangelium mladým. [Interní vydání pro salesiánskou rodinu.] Praha: Salesiánská provincie 2010. Dostupné na: <http://www.sdb.cz/res/data/591/065541.pdf>
- JAN PAVEL II. *Iuvenum patris*. Roma 1988.
- JEFFS, Tony; SMITH, Mark K. *Informal Education*. Conversation, Democracy and Learning. Derbyshire: Education New Publ. 1999.
- JIRÁČEK, Václav. *Evangelizace a salesiánské středisko mládeže*. Diplomová práce. České Budějovice: TF JU 2011.
- KAPLÁNEK, Michal. *Pastorace mládeže*, Praha: Salesiánská provincie 1999.
- KAPLÁNEK, Michal. Pedagogika volného času – projekt budoucnosti, nebo slepá ulička? In *Pedagogika* 60 (2010) 12 – 20.
- KAPLÁNEK, Michal. Škola bez ducha je škola bezduchá? In *e-Pedagogium* 10 (2010) 2, 20 – 27.
- KAPLÁNEK, Michal; VÁŇOVÁ, Jana. *Práce v salesiánském duchu*. Praha: Salesiánská provincie 2001.
- KLAWE, Willy. *Arbeit mit Jugendlichen*. Einführung in Bedingungen, Ziele, Methoden und Sozialformen der Jugendarbeit. München: Juventa 1993.
- KO HA FONG, Maria. *Präventives Handeln aus der Sicht der Bibel*. [Eine interne Ausgabe für die Salesianische Familie.] Wien: Don Bosco-Haus 2001.
- Kontaktní práce*. Antologie textů České asociace streetwork. Praha: ČAS 2007.
- KRAFELD, Franz Josef. Theorie cliquenorientierter Jugendarbeit. Konzeptionelle Grundlagen zur Perspektivendiskussion. In „*deutsche Jugend*“ (1992), č. 7 – 8, 312 nn.
- LEMOYNE, G. B. *Memorie biografiche di Don Giovanni Bosco*. Vol. 1 – 9. Torino: Canavese 1898 – 1917.
- LIMBOS, E. *Animazione dei gruppi nel tempo libero*. Roma: Coines, 1973.

- MACÁK, Libor. *Výchovné metody používané v salesiánských střediscích mládeže v České republice*. Diplomová práce. České Budějovice: TF JU 2009.
- MAREŠ, Jiří, KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita 1995.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál 2008.
- MOSER, Tilman. *Gottesvergiftung*. Frankfurt: Suhrkamp 1976.
- OPASCHOWSKI, Horst W. *Einführung in die freizeit-kulturelle Breitenarbeit*. Methoden und Modell der Animation, Bad Heilbrunn: Klinkhardt 1979.
- Pastorale giovanile salesiana*. Quadro di riferimento fondamentale. Ed. 2. Roma: Direzione Generale Opere Don Bosco 2000.
- Pastorale giovanile salesiana*. Quadro di riferimento fondamentale. Ed. 2. Roma: Direzione Generale Opere Don Bosco 2000.
- PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 1998.
- PAZDERNÍKOVÁ, Barbora. *Apoštol opuštěné mládeže*. Praha: Pazderníková 1885.
- POLAK, Regina. *Megatrend Religion*. Ostfildern: Schwabenverlag 2002.
- Pozvat současnou společnost k životu z víry*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2003.
- RAHNER, Karl; GREINACHER, N.; SCHUSTER, H.; DREHER, B. *La salvezza nella Chiesa*. Strutture fondamentali della mediazione salvifica. Brescia 1968.
- REPP, Gernot u. a. *Offene Jugendarbeit in Vorarlberg*. Angebotsstrukturen - Nutzungsformen - Wirkung, Salzburg 1997.
- Salesiáni a laici*. Praha: Portál 1999.
- Saleziánska pastorácia mládeže*. Základná koncepcia. Bratislava: Don Bosco 1999.
- SCHEPENS, Jacques. *Ursprung und Entwicklung des Präventivsystems*. Wien: Don Bosco-Haus 2001. Dostupné na: <http://iss.donbosco.de/Forschung/Artikel-und-Vortraege>
- SCHMID, Franz. Das »Präventivsystem« Don Boscos und die Präventionskonzepte von heute. [Eine interne Ausgabe für die Salesianische Familie.] Wien: Don Bosco-Haus 2001. Dostupné na: <http://iss.donbosco.de/Forschung/Artikel-und-Vortraege>
- SCHMID, Franz. Das »Präventivsystem« Don Boscos und die Präventionskonzepte von heute. In *Ordensnachrichten*. Amtsblatt und Informationsorgan der Österreichischen Superiorenkonferenz. 40(2001) č. 4, 31 – 39.
- SCHMID, Franz. Geschichte Offener Jugendarbeit. In SCHMIDT, Rudolf (Hrsg.) *Offene Jugendarbeit*, München: Don Bosco Verlag 1990.

- SIROVÁTKA, Tomáš; MAREŠ, Petr. Chudoba, deprivace, sociální vyloučení. Neza-městnaní a pracující chudí. In *Sociologický časopis* 42 (2006) 627 – 655.
- SKALICKÝ, Karel. *Po stopách neznámého Boha*. Svitavy: Trinitas 1999.
- SMITH, Mark. Youth work. In *infed* (the informal education homepage and encyclopaedia of informal education). London: YMCA George Williams College 1999. Dostupné na: <<http://www.infed.org/youthwork/b-yw.htm>>
- SMITH, Mark. *Animation*. In *infed* (the informal education homepage and encyclopaedia of informal education). London: YMCA George Williams College 1999. Dostupné na: <<http://www.infed.org/youthwork/b-yw.htm>>
- Sociocultural Animation*. Strasbourg: Council of Europe – Council for Cultural Co-operation 1978.
- Soziokulturelle Animation*. Infomaterial des Kulturbüros Sachsen e. V. Dostupné na <http://www.kulturbuero-sachsen.de/dokumente/13Animation.pdf>
- SVOBODA, Michal. *Modely pastorační práce mládeže uplatňované v salesiánských střediscích v České republice*. Diplomová práce. České Budějovice: TF JU 2008.
- SVOBODA, Michal. *Sociálně-pedagogické přístupy práce s „neorganizovanou mládeží v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež*. Diplomová práce. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity 2007.
- ŠTECHOVÁ, Marie. *Život světcův*. Svatý Jan Bosco. Praha: Neubert 1937.
- TONELLI, Riccardo. *Pastorale giovanile*. Torino: LDC 1987, 16.
- TONELLI, Riccardo. Ripensando quarant'anni di servizio alla pastorale giovanile. Intervista a Riccardo Tonelli. In *Note di pastorale giovanile*. 43(2009)11-64.
- TONNELLI, Riccardo. *Pastorale giovanile*. Dire la fede in Gesù Cristo nella vita quotidiana. Roma: LAS 1987.
- VRACOVSKÝ, Jaroslav. *Chaloupky*. Salesiánské prázdninové tábory v době totality. Praha: Portál 2002.
- Výchovně pastorační projekt Salesiánské provincie Praha*. [Archivní materiál.] Praha: Salesiánská provincie 1995.
- Výchovně pastorační projekt Salesiánské provincie Praha*. [Interní vydání pro salesiánskou rodinu.] Praha: Salesiánská provincie 2001. Dostupné na: <http://www.sdb.cz/ke-stazeni/salesiani-v-praxi/>
- Výchovně pastorační projekt Salesiánské provincie Praha*. [Interní vydání pro salesiánskou rodinu.] Praha: Salesiánská provincie 2007. Dostupné na: <http://www.sdb.cz/ke-stazeni/salesiani-v-praxi/>

- WANKE, Joachim. „Das Evangelium heute verkünden!“ In: Schlemmer, K. – Demel, Z.: *Pastoraler Aufbruch oder Selbsterhaltungsbetrieb?* Jihočeská univerzita: České Budějovice 2005, 103 – 118.
- WEBER, Max. *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*. 8. Aufl. Bd 1. Tübingen: Mohr 1988.
- WIDL, Maria; KAPLÁNEK, Michal. *Mládež – církev – ateismus*. Východní Německo a Česko. Výsledky společného výzkumného semináře studentů. České Budějovice: Jihočeská univerzita 2006.

Michal Kaplánek

Výchova v salesiánském duchu

Příručka pro dobrovolníky, animátory
a zaměstnance salesiánských zařízení

Odpovědný redaktor Zdeněk Jančařík

Technická redakce a obálka Kateřina Tvrďá

Sazba Jana Mrázková

Na obálce je výřez z obrazu Sigera Kögera Puppenspieler,
který vlastní Zentrum für Umwelt und Kultur Benediktbeuern.

Vydalo nakladatelství Portál, s. r. o.,

jako svou 2269. publikaci.

120 stran. Vydání první, Praha 2012

Tisk Rentis, s. r. o.

TATO PUBLIKACE JE NEPRODEJNÁ

Knihy Portálu si můžete objednat na adrese:

Portál, s. r. o.,

Klapkova 2, 182 00 Praha 8,

tel.: 283 028 202, 283 028 203

fax: 283 028 208

na internetu: obchod@portal.cz, www.portal.cz

Vaše názory a připomínky týkající se této knihy
můžete psát na adresu: redakce@portal.cz.

spiritualita

Don Bosco

Můj život pro mladé

V pamětech zakladatele salesiánské kongregace dostává čtenář do rukou svérázný životopis světce, který celý svůj život zasvětil mládeži. Jeho zastávkami je popis mládí ve zbožné rodině matky Markéty, práce Jana Boska mezi kluky bez domova v Turíně, dramatický zápas Jana Boska s revolučními kněžími v roce 1848, vzrušující sny a proroctví mladého kněze, začátky první oratoře a její rozvoj.

brož., 232 s., 249 Kč

Guido Quarzo

Don Bosco mi ukazoval cestu

Životopis blahoslaveného Dona Ruy

Michal Rua byl mezi prvními chlapci, kteří se stali nejbližšími spolupracovníky Dona Boska a jeho nepostradatelnými pomocníky. Don Rua se stal po smrti zakladatele hlavním představeným salesiánů. Kniha je inspirujícím úvodem do historie salesiánského díla, ale zároveň splněním dluhu, který hagiografická literatura dosud měla vůči osobnosti dona Ruy.

brož., 104 s., 149 Kč

